

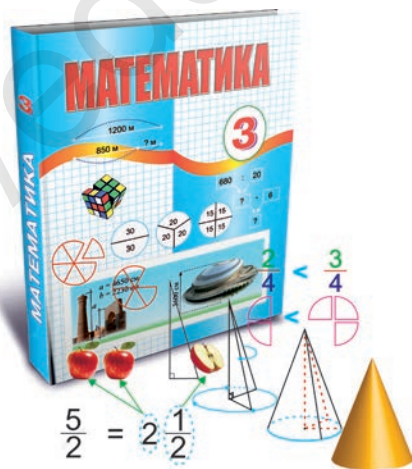
С. БУРҲОНОВ, Ў. ХУДОЁРОВ,
Қ. НОРҚУЛОВА, Н. РУЗИКУЛОВА, Л.ГОИБОВА

МАТЕМАТИКА

Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфи
3-юми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ

Нашри чорум

Вазорати таълими халқи Республикаи Ўзбекистон
ба нашр тавсия намудааст

САРТАҲРИРИЯТИ ШИРКАТИ САҲҲОМИИ
ТАБЪУ НАШРИ «SHARQ»
ТОШКАНД – 2019

УДК: 51.(075)

КБК 22.1

Б 94

Муқарризон:

- Барно Абдуллоева** – проректори ДПДТ ба номи Низомӣ, доктори илмҳои педагогӣ, профессор;
- Зарифа Ҷуманова** – раҳбари шӯъбаи таълими ибтидоии маркази таълими Республика;
- Наргиза Ғаниева** – омӯзгори синфҳои ибтидоии мактаби таълими миёнаи умумии рақами 244-уми ноҳияи Яшнободи шаҳри Тошканд.

Аломатҳои шартӣ:

1, 2, 3 ... – машқҳои даҳонӣ иҷроқунанда

1, 2, 3 ... – машқҳои хаттӣ иҷроқунанда

– $>$, $<$, $=$ аз аломатҳо мувофиқашро гузored

– дар ёд дored!

– чархи ақл, машқҳои иловагӣ

– машқҳои дар хона иҷроқунанда

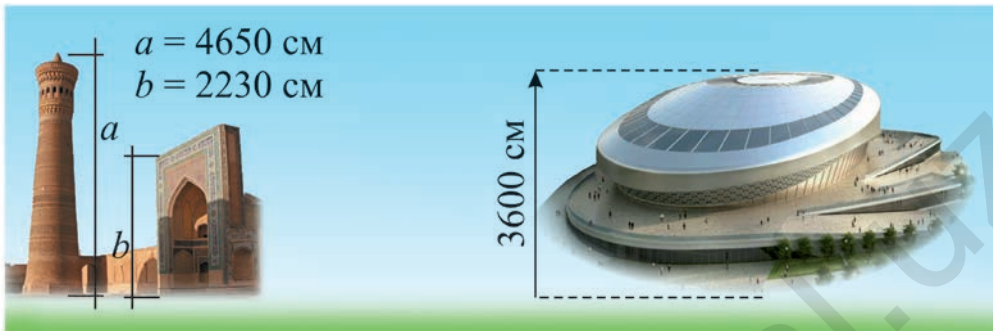
– анҷоми дарс

**Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби
Республика чоп шудааст.**

ISBN 978-9943-26-914-9

© С. Бурҳонов, Ў. Худоёров, Қ. Норқулова, Н. Рузикулова, Л. Гоибова.
© Сартахририяти ШСТН «SHARQ», 2012, 2014, 2016, 2019.

ҲАЗОРӢ

ТАКРОРИ МАВОДҲОИ ДАР СИНФИ 2-ЮМ ОМУҲТАШУДА

Ададҳои ду ва сеҳонадорро аз хона гузашта чамъ ва тарҳ кардан

1. Ададҳои дар ҷадвал бударо хонед. Ҳангоми аз тарафи рост ба тарафи чап ҳисоб кардан, воҳидҳо, даҳӣҳо ва садӣҳо дар қучо навишта мешаванд?

Садӣҳо	Даҳӣҳо	Воҳидҳо
7	5	1
3	0	7

2. Ададҳои таркибиро ин тавр нависед:
 9 - то даҳӣ 9 - то воҳид; 9 - то садӣ 9 - то воҳид;
 9 - то даҳӣ 1 - то воҳид; 9 - то садӣ 3 - то даҳӣ;
 9 - то садӣ 9 - то даҳӣ 9 - то воҳид;
 9 - то садӣ 9 - то даҳӣ.

Пеш аз ҳар яки ин ададҳо ва баъд аз он кадом ададҳо гуфта мешавад?

3. Ба қойи ситорача чӣ гуна рақамҳо гузоштан мумкин?
 $2^*6 < 236$ $26^* > 264$ $75^* > 675$
 $49^* > 497$ $*68 < 381$ $*75 < 786$

4. $100 + 60 + 2$ $600 + 30 + 8$ $500 + 70$
 $427 - 400 - 20$ $854 - 50 - 4$ $903 - 3$

Намуна: $100 + 60 + 2 = 162$.

5. Ба дўкони гул 430-то гули садбарг ва аз он 130-то кам чинигул оварданд. Ба дўкон ҳамагӣ чандто гул овардаанд?

6. Предметҳои доирашаклро ёбед:

7. Суммаи воҳидҳоро ёбед:

$200 + 80 + 9$ $400 + 40 + 6$ $700 + 50$
 $300 + 40 + 1$ $600 + 20 + 5$ $800 + 4$

8. Дар дўкони китоб 680 дона китоби афсона мавҷуд буд. Рӯзи якум 210-то, рӯзи дуюм аз рӯзи якум 60-то зиёд китоб фурухта шуд. Дар дўкони китоб чӣ қадар китоби афсона боқӣ монд?

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

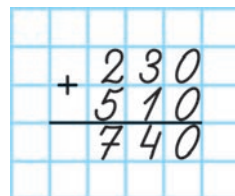
Усули 1. Ба қисмҳо ҷудо карда ҳамъ кардан:

$$\begin{array}{r} 230 \\ + 510 \\ \hline 740 \end{array}$$

$230 + 510 = (200+500) + (30+10) = 740$

200 30 500 10

Усули 2. Дар шакли сутун ҳамъ кардан:

2. $140 + 440$ $260 + 220$ $350 + 620$
 $650 + 310$ $750 + 130$ $760 + 230$

3. Дар таътили тобистона Рухшона ва додари вай 270-то афсона хонданд. Аз онҳо 150-тоаш афсонаҳои халқи тоҷик, боқимондааш афсонаҳои халқи ўзбек аст. Онҳо ҳамагӣ чӣ қадар афсонаҳои халқи ўзбекро хондаанд?

4. **Усули 1.** Ба қисмҳо ҷудо карда тарҳ кардан:

$$\begin{array}{r} 460 \\ - 320 \\ \hline 140 \end{array} = (400 - 300) + (60 - 20) = 140$$

\wedge \wedge
 400 60 300 20

		4	6	0
		-	3	2
				0
		1	4	0

Усули 2. Дар шакли сутун тарҳ кардан:

$780 - 650$ $310 - 200$ $920 - 410$
 $820 - 310$ $560 - 430$ $670 - 550$

5. Баробарии дурустро ёбед:

$465 - 123 = 588$ $123 + 465 = 598$
 $588 - 365 = 223$ $534 + 123 = 657$

6. Мисолҳои ҷавобаш 111, 222, 777 бударо тартиб диҳед.

7. $710 + 50$ $160 + 330$ $210 + 420 + 60$
 $310 + 80$ $760 - 410$ $870 - 240 - 20$

8. Поезди тезгарди «Афросиёб»-и байни самтҳои шаҳрҳои Тошканд – Самарқанд дар як вақт 215 нафар мусофиронро барои кашонидан имконият дорад. Агар ба поезд 210 нафар мусофир баромада бошад, боз чандто ҷойи холӣ боқӣ монд?

Ифодаҳои қавсноқ

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

(2)

(1)

(3)

$$670 + (220 - 120) - 140 = 630$$

2. $470 - (210 + 110)$

$780 - (310 + 90) - 110$

$330 - (220 + 10)$

$590 - (40 + 20) + 120$

3. Роҳи ҳаллашонро дар шакли сутун фаҳмонед:

		5	6	0	
+		3	7	0	
		9	3	0	

		.	5	3	0
-			2	8	0
			2	5	0

4. $240 + 280$

$450 + 180$

$460 + 540$

$620 - 190$

$450 - 180$

$760 - 470$

5. Зумрад дар ҳафтаи якум аз китоби 220 саҳифанок 120 саҳифаашро, дар рӯзи дуюм бошад, боқимондаашро хонда шуд. Вай дар ҳафтаи якум нисбат ба ҳафтаи дуюм чанд саҳифа зиёд хондааст?

6. Барои дуруст баромадани баробарӣ ба ҷойи ситорачаҳо ададҳои мувофиқро нависед:

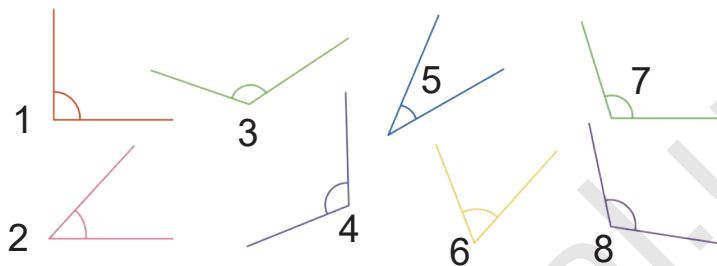
$1 \text{ м} = 3 \text{ дм } 6 \text{ см} + * \text{ дм } 4 \text{ см}$

$4 \text{ дм } 9 \text{ см} = * \text{ дм } 5 \text{ см} + 3 \text{ дм } 4 \text{ см}$

$8 \text{ дм } 2 \text{ см} = 10 \text{ дм} - 1 \text{ дм } * \text{ см}$

$1 \text{ км} = 350 \text{ м} + * \text{ м}$

7. Бо ёри гунё кунҷҳои ростро, аз кунҷи рост кунҷи хурд ва аз кунҷи рост кунҷҳои калонро муайян кунед:

8. $430 - (210 + 40)$

$880 - (330 - 80) + 120$

$640 - (350 - 110)$

$520 + 210 - (320 - 250)$

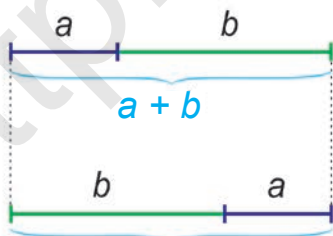
9. Аз полиз 240-то тарбуз чамъ карданд. Аз он 130-тоаш аз чўяки якум, боқимондааш аз чўяки дуюм канда гирифта шуд. Аз чўяки якум нисбат ба чўяки дуюм чандто зиёд тарбуз канда гирифтаанд?

Масъаларо ифодаи қавсноқ тартиб дода ҳал кунед.

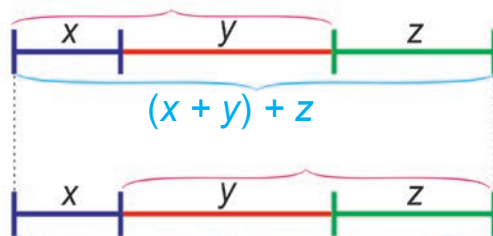
Хосияти гурӯҳбандии чамъ

1. Аз нақша истифода бурда, суммаҳо (ҳосили чамъ)-ро муқоиса кунед. Оиди баробарии ифодаҳо хулоса бароред.

$a = 2; b = 6$

$2 + 6 = 6 + 2$

$x = 2; y = 4; z = 3;$

$(2 + 4) + 3 = 2 + (4 + 3)$

2. Ба гурӯҳҳо ҷудо карда ҷамъ кунед:

$120 + 80 + 20$

$220 + 460 + 40$

$530 + 120 + 70$

$140 + 90 + 60$

$350 + 170 + 50$

$280 + 320 + 210$

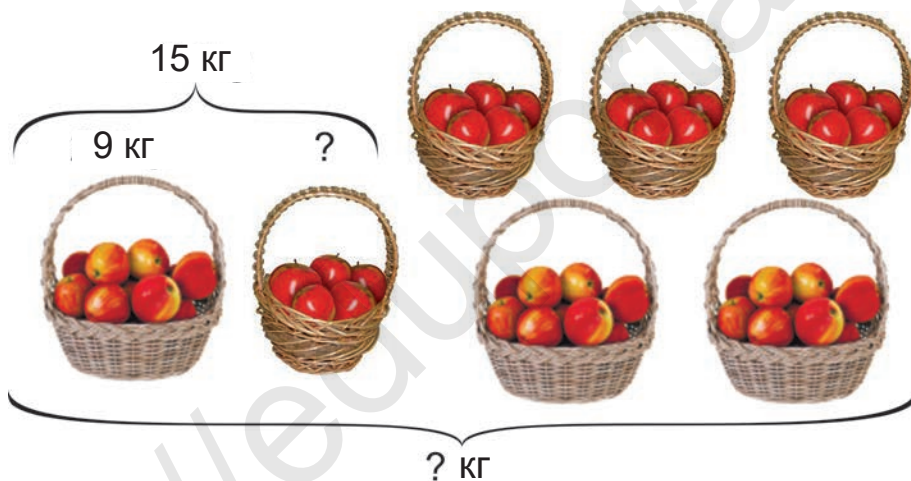
3. Қади росткунча 72 см, бараш аз қадаш 27 см кӯтоҳ аст. Периметри росткунчаро ёбед.

4. $7 \cdot x = 63$

$48 : x = 6$

$54 : x = 9$

5. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

6. Бо усули қулай ҷамъ кунед:

$520 + 240 + 180$

$370 + 270 + 230$

$260 + 130 + 340$

$410 + 280 + 190$

7. Як сол пеш дар мактаб 890 нафар донишомӯз мехонданд. Аз онҳо 80 нафарашон мактабро хатм карданд. Дар соли хониши нав ба синфи 1-ум 90 нафар донишомӯз қабул карда шуд. Ҳозир чанд нафар донишомӯз таҳсил мегиранд?

7. Дар дуредгар 9-то чўбтахта буд. Вай аз ин тахтаҳо якчандтоашро ба 5 қисм ҷудо намуда арра кард.

Миқдори тахтаҳо 33-то шуд. Дуредгар чандто тахтаро ба қисмҳо ҷудо намуда арра кард?

8.

$$720 - (370 - 150) \qquad 940 - (450 - 280)$$

$$720 - 370 - 150 \qquad 940 - 450 - 280$$

9.

Барои сохтмони бинои якум 160 кг, барои бинои дуюм аз он 40 кг кам мех фиристода шуд. Агар аввал дар амбор 300 кг мех буда бошад, баъди ба сохтмон фиристодан чанд килограмм мех боқӣ монд?

Бо иштироки ададҳои 0 ва 1 зарб ва тақсим кардан

1. Роҳи ҳаллашро фаҳмонед ва ҳал кунед:

$$0 : 55 \qquad 99 \cdot 0 \qquad 0 \cdot 25 \qquad 0 : 89$$

$$1 \cdot 72 \qquad 84 \cdot 1 \qquad 64 : 1 \qquad 78 : 1$$

2. Барои баробарӣ дуруст буданаш ба каток чӣ гуна ададҳо навиштан мумкин? Чортоғӣ мисол оваред.

$$\square \cdot 1 = \square : 1$$

3. Дар рамаи Орифака 410-то гўсфанду бузҳо ҳаст. Аз онҳо 380-тоаш гўсфанд, дигараш бузҳоянд. Шокирака 20-то буз ва 420-то гўсфанд дорад.

- 1) Миқдори ҳамаи чорвои Шокирака чандтост?
- 2) Бузи Орифака чандто аст?
- 3) Миқдори ҳамаи чорвоҳои ҳар ду рамаро ёбед.
- 4) Дар ду рама чандто гўсфанд аст?
- 5) Миқдори бузҳои дар ҳар ду рамаро ёбед.

4. $0 : 4 + (72 + 35)$ $(740 - 420) : 1 + 24$
 $(98 - 45) \cdot 0 + 450$ $0 \cdot (620 - 260) + 500$

5. Аз квадратҳои дарозии тарафаш 1 см буда тасмаи қадаш 1 см ва бараш 12 см буда ҳосил карда шуд. Ҳар ду канори марказҳои квадратҳо бо порчаи хати рост пайваस्त карда шуд. Нақша кашида, дарозии ин порчаро ёбед.

6. Ҳаминтавр сето адад ёбед, ки ҳосили ҷамъи онҳо ҳам, ҳосили зарби онҳо ҳам ба ҳамдигар баробар бошанд. Ин кадом сето адад ҳаст?

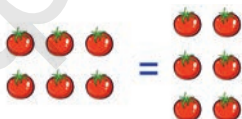
7. $53 : (37 + 16) : 1$ $42 : 6 + 0 : 3 + 58$
 $(63 : 7 + 8 \cdot 6) : 57$ $9 \cdot 5 + 9 : (67 - 58)$
 $(560 - 480) \cdot 0 + 74$ $1 \cdot (830 - 830) + 86$

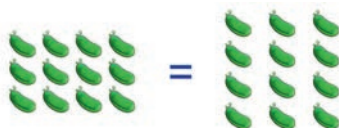
8. «Дар озмуни «Юлдузча» 340 нафар иштироккунанда ширкат варзиданд. Агар ҳар як иштироккунанда яктоғи саҳна намоиш дода бошад, дар озмун чандто саҳна намоиш дода шудааст?

Ҳосияти ҷойивазкунии зарбкунандаҳо

1. Барои ҷӣ дуруст будани баробариҳо фаҳмонед:

$$3 \cdot 2 = 2 \cdot 3 = 6$$

$$3 \cdot 4 = 4 \cdot 3 = 12$$

Дар асоси баробариҳои зарбкунандаҳо хулоса бароред: Ҷойи зарбкунандаҳо иваз шавад ...

якум 90 нафар, рўзи дуюм аз он 40 нафар зиёд одамон омаданд. Рўзи сеюм чанд нафар одам омадааст?

Якчанд ҳиссаи адад ва аз рўйи ҳисса ёфтани худи адад

1. а) 12-то чормағзро ду рафиқ баробар тақсим карданд. Ба онҳо чандогӣ чормағз расид?

$$\frac{12\text{-то чормағз}}{2} = 6\text{-то чормағз}$$
 ба 2 тақсим карданд
- б) 12-то чормағзро се рафиқ баробар тақсим карданд. Ба ҳар яки онҳо чандогӣ чормағз расид?

$$\frac{12\text{-то чормағз}}{3} = 4\text{-то чормағз}$$
 ба 3 тақсим карданд
- в) 12-то чормағзро чор рафиқ баробар тақсим карданд. Ба ҳар яки онҳо чандогӣ чормағз расид?

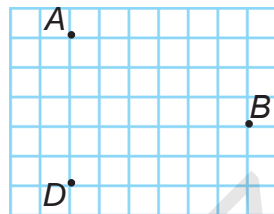
$$\frac{12\text{-то чормағз}}{4} = 3\text{-то чормағз}$$
 ба 4 тақсим карданд

2. Дар асоси расм масъала тартиб дода ҳал кунед:

Мавҷуд буд	Фурӯхта шуд	Боқӣ монд
		
36 кг картошка	Аз чор як қисмаш	? кг

3. $16 : 4 \cdot 5$ $36 : 6 \cdot 4$ $24 : 4 \cdot 8$
 $32 : 8 \cdot 9$ $56 : 7 \cdot 6$ $54 : 6 \cdot 3$

4. Ба мисли нақша нуқтаҳои A , B , D -ро ба дафтарадон ишора кунед. Ин нуқтаҳоро пайваст карда, секунҷаи ABD ҳосил кунед. Периметри секунҷаи ҳосилшударо ёбед.

5. Дар шакли сутун ҳал кунед:

$$476 + 378$$

$$295 + 596$$

$$637 + 285$$

$$857 - 379$$

$$727 - 239$$

$$559 - 389$$

6. Бачаи танбал нисфи як шабонарӯзро бо хуфтан ва хӯрокхӯрӣ, чорякашро дар мактаб, боз як чорякашро ба бозӣ ва тамошои телевизор сарф кард. Дар қисми боқимондаи як шабонарӯз дарс тайёр кард. Вай чанд соат дарс тайёр кардааст?

7. Амалҳоро иҷро кунед:

$$32 : 4 \cdot 3$$

$$50 : 5 \cdot 4$$

$$48 : 6 \cdot 3$$

$$27 : 3 \cdot 4$$

$$72 : 9 \cdot 7$$

$$64 : 8 \cdot 6$$

8. Ба боғ 38-то гули садбарг ва 160-то гули лола шинонданд. Миқдори гули садбарг ва лола чӣ қадар бошад, ҳамон қадар чинигул шинонданд. Ҳамагӣ чӣ қадар кӯчати гулҳо шинонда шудааст?

Зарб ва тақсим

1. $48 + 8 \cdot 5$ $7 \cdot 8 - 38$ $63 : 7 + 8 \cdot 9$
 $54 - 18 : 2$ $27 : 3 + 74$ $6 \cdot 8 - 72 : 8$
2. $x \cdot 9 = 54$ $56 : x = 7$ $470 + x = 930$
3. Қади росткунча 7 см, бараш 4 см аст. Агар тарафҳои росткунча ба 8 см калон карда шавад, периметри он чӣ қадар мешавад?

4. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед:

45 кг

? кг

5. Усулҳои осони ёфтани ҳосили ҷамъи ададҳои дар каток бударо ёбед.

6	3	6	3
9	9	6	
3	3	6	3
6	3	9	

6. Аз рӯи ҷадвал мисолҳо тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Ҷамъшавандаи 1-ум	67	48	$7 \cdot 8$	$6 \cdot 9$
Ҷамъшавандаи 2-юм	$6 \cdot 8$	$6 \cdot 7$	78	79

Намуна: $67 + 6 \cdot 8 = 67 + 48 = 115$.

7. 32-то себ ва 28-то нокро ба 4-то лаъличаҳо як ҳел тақсим карда, ба дастурхон гузошанд. Дар ҳар як лаълича чандтоғи себ ва чандтоғи нок гузошта шудааст? Дар ҳар як лаълича чандтоғи мева ҳаст?

Комбинаторӣ ва масъалаҳои мантиқӣ

1. Дар масъалаҳои комбинаторӣ дар чанд усул мумкин будани иҷро кардани супоришҳои додашуда муайян карда мешавад.

Масалан: рақамҳои 9, 0, 4 дода шудааст. Аз ин рақамҳо истифода бурда, чандто адади серақама ҳосил кардан мумкин?

Намуна: 409; 490; ...

2. Дар синф чор нафар донишомӯз бо ҳамдигар даст дода салому алек карданд. Миқдори салому алек кардагон чандто шуд? Ҷавобатонро дар таҷриба санҷида бинед.

3. $856 - 477$ $483 - 195$

 $679 + 293$ $565 + 387$

4. Аз хонаи гург ба хонаи рӯбоҳ 3-то, аз хонаи рӯбоҳ ба хонаи хирс 2-то роҳ аст. Гург барои ба меҳмонӣ рафтан, аз хонаи рӯбоҳ гузашта, ба хонаи хирс ба воситаи чанд роҳ рафта метавонад? Нақша кашида нишон диҳед.

5. $x + 9 = 88 - 41$ $523 - x = 316 - 62$

6. Гулҳои сурх, зард ва сафед дар паҳлӯи ҳамдигар шукуфта буданд. Занбӯри асал ба ҳар як гул фақат як маротиба нишастанаш мумкин. Вай ҳамаи гулҳоро дар чанд усул давр зада мебарояд?

7. Ба қойи катакча кадом рақамро гузоштан мумкин? Вариантҳои ҷавоб чандто аст?

$2 \cdot \square = 1 \square$

$4 \cdot \square = 3 \square$

$6 \cdot \square = 4 \square$

$7 \cdot \square = 4 \square$

8. Чоркунча кашед. Кунҷҳои онро бо ёрии ҳарфҳои А, В, D, E ишора кунед. Ҳарфҳои чоркунчаро дар ҳамин хел пайиҳамӣ боз дар чанд усул ишора кардан мумкин? Ҳар як усулро дар нақша нишон диҳед..

9. Ба қойи катакча кадом рақамро гузоштан мумкин? Вариантҳои ҷавоб чандто аст?

$3 \cdot \square = 2 \square$

$8 \cdot \square = 4 \square$

$3 \cdot \square = 1 \square$

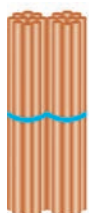
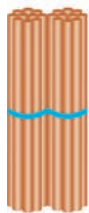
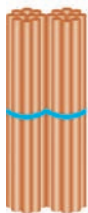
$5 \cdot \square = 3 \square$

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ БЕРУН АЗ ҶАДВАЛ. ФИГУРАҲОИ ГЕОМЕТРИ

Ифодаҳои намуни $20 \cdot 3$, $30 \cdot 4$

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

1) $20 \cdot 3 = \square$

2 даҳӣ + 2 даҳӣ + 2 даҳӣ = 6 даҳӣ

2 даҳӣ \cdot 3 = 6 даҳӣ. **Яъне:** $20 \cdot 3 = 60$.

Бо иваз кардани ҷойҳои зарбкунандаҳо, ҳосили зарб тағйир намеёбад.

$20 \cdot 3 = 60$. **Яъне:** $3 \cdot 20 = 60$.

2) $30 \cdot 4 = \square$

$30 \cdot 4 = 3 \cdot 10 \cdot 4 = 3 \cdot 4 \cdot 10 = 12 \cdot 10 = 120$

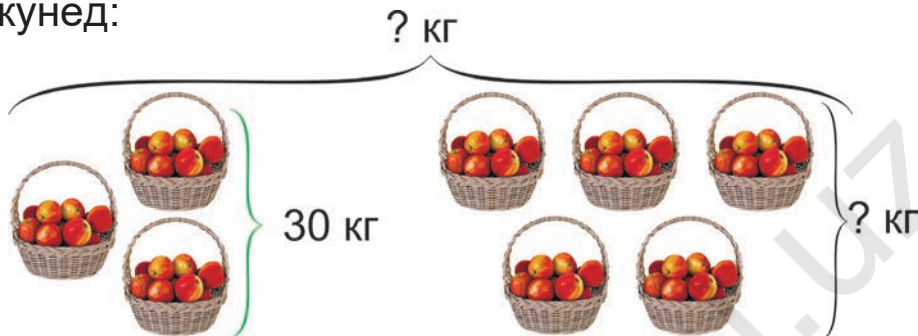
Зарбкунандаҳоро бо гурӯҳ зарб кардан мумкин.

2	$30 \cdot 2$	$10 \cdot 4 + 240$	$30 \cdot 3 - 4 \cdot 20$
	$5 \cdot 20$	$20 \cdot 2 + 370$	$30 \cdot 2 + 2 \cdot 20$

3. Барои китобхонаи мактаб аз нашриёти “Шарқ” 4 банд, аз нашриёти “Ўзбекистон” 5 банд китоб оварда шуд. Агар дар як банд 20-то китоб бошад, ҳамагӣ чандто китоб оварда шудааст? Аз кадом нашриёт бисёртар китоб оварда шудааст?

4. $20 \cdot x = 80$ $x \cdot 6 = 180$

5. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

6. Агар ду кунчи чоркунча рост бошад, оё ин чоркунча ҳар доим чоркунчаи рост мешавад? Кашида нишон диҳед.

7.

$$50 \cdot 4 + 110$$

$$3 \cdot 30 - 37$$

$$880 - 30 \cdot 2$$

$$260 + 2 \cdot 30$$

$$30 \cdot 4 - 40 \cdot 3$$

$$10 \cdot 5 + 2 \cdot 20$$

8.

- Аз мағоза Лобар 20-то, Лазиз бошад, аз он 3 маротиба зиёд дафтар харида гирифт. Лобар ва Лазиз ҳамагӣ чандто дафтар харида гирифтаанд?

Ифодаҳои намуди $60 : 3$, $100 : 2$

1.

Роҳи ҳаллашонро фаҳмонда диҳед:

1) $60 : 3 = \square$

6 даҳӣ : 3 = 2 даҳӣ. **Яъне:** $60 : 3 = 20$.

2) $100 : 2 = \square$

10 даҳӣ : 2 = 5 даҳӣ. **Яъне:** $100 : 2 = 50$.

2. $60 : 2$ $80 : 4$ $90 : 3$ $70 : 7$ $100 : 5$

3. Агар дарси математика дар як ҳафта 5 ма-

ротиба гузашта шавад, дар 70 рӯз чанд маротиба гузашта мешудааст?

4. Аз рӯйи ҷадвал мисолҳо тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Тарҳшаванда	80:4	40 · 2	40 · 3	50 · 2	80:2
Тарҳкунанда	60:6	90:3	3 · 20	60:2	2 · 20
Ҳосили тарҳ	10				

Намуна: $80:4 - 60:6 = 20 - 10 = 10$.

5. а) Дар боғ гул дар шакли доира кошта шуда, дарозии доира 8 м. Дар ҳар 1 метр 1-то кӯчати гули садбарг шинонда шуда бошад, ҳамагӣ чанд дона гули садбарг шинонда шудааст?
 б) Ҷойи гул кошта шуда дар шакли порчаи 8-метра буда, дар он кӯчати гули садбарг дар ҳар 1 метр 1-тогӣ шинонда шудааст. Ҳамагӣ чандто кӯчат шинонда шудааст?

6. Ребуси ададнок.

себ — ?

лимон — ?

қулфинай — ?

 = 30

 = 70

$\begin{matrix} = & = & = \\ 30 & ? & ? \end{matrix}$

7.

$80:4 \square 40:2 + 560$

$60:2 \square 20 \cdot 3 - 100:2$

$60:3 \square 90:3 - 30$

$50 \cdot 2 \square 80:4 + 40 \cdot 2$

$40:2 \square 60:2 - 20$

$100:2 \square 80:2 + 90:3$

8.

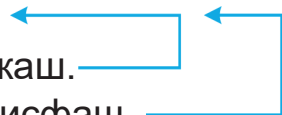
Масъалаи мухтасар тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Мавчуд буд – 80 – то яхмос.

То нисфи рӯз фурухта шуд - ?, чорякаш.

Баъди нисфи рӯз фурухта шуд - ?, нисфаш.

Ҳамагӣ фурухта шуд - ? – то.

Ифодаҳои намуди 90 : 30

1.

Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

$$90 : 30 = \square \quad 9 \text{ даҳӣ.} : 3 \text{ даҳӣ} = 3 \text{ ё ки}$$

$$(9 \cdot 10) : (3 \cdot 10) = (9 : 3) \cdot (10 : 10) = 3.$$

Яъне: $90 : 30 = 3.$

2.

$40 : 20$

$60 : 30$

$80 : 40$

$50 : 10$

$30 : 10$

$80 : 20$

$60 : 20$

$50 : 50$

3.

Аз рӯйи шарти мухтасар масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Ҳамагӣ – 140 м газвор.

Барои якто парда – 20 м газвор.

Дӯхта шуд – 3 -то парда.

Боз дӯхтанаш лозим - ? – то парда.

4.

$250 + 40 : 20$

$60 \cdot 6 - 90 : 30$

$440 - 80 : 20$

$80 : 40 + 20 \cdot 4$

5.

Дар фабрикаи қаннодӣ ба қуттиҳо 20 донагӣ конфет андохтанд. Барои 100 дона конфет чандто қуттӣ лозим аст? Барои 80 дона – чӣ?

6.

Аҳмад 8 - то қаламҳои серанга дорад. Қаламҳои сурхи ӯ аз қаламҳои сабзаш 3 маротиба зиёд аст. Миқдори қаламҳои зард чӣ қадар аст?

7. $350 - 90 : 30$ $40 : 20 + 50 : 10$ $80 \cdot 7 - 60 : 3$
 $590 + 60 : 20$ $70 : 10 - 48 : 8$ $80 : 20 + 30 \cdot 2$

8.

Дар ошхона ба як рӯз 20 кг – мӣ сабзӣ сарф мекунанд. Агар дар ошхона 67 кг сабзӣ боқимонда бошад, барои ба 4 рӯз расидани он чанд кг сабзӣ харида гирифтани лозим?

Зарб кардани сумма ба адад ва адад ба сумма

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

1) $(20 + 30) \cdot 4 = \square$ 2) $4 \cdot (20 + 30) = \square$

Усули 1. 1) $(20 + 30) \cdot 4 = 50 \cdot 4 = 200$

2) $4 \cdot (20 + 30) = 4 \cdot 50 = 200$

Барои зарб кардани сумма ба адад, аввал суммаи дар дохили қавс бударо ҳисоб карда, натиҷа ба адад зарб карда мешавад. Ин таъриф ададро барои ба сумма зарб кардан низ бамавқеъ аст.

Усули 2. 1) $(20 + 30) \cdot 4 = 20 \cdot 4 + 30 \cdot 4 = 80 + 120 = 200$

2) $4 \cdot (20 + 30) = 4 \cdot 20 + 4 \cdot 30 = 80 + 120 = 200$

Барои зарб кардани сумма ба адад ҳар як ҷамъшавандаи дар дохили қавс буда, ба адад зарб карда шуда, пас ҳосили зарб ҷамъ карда мешавад. Ин таъриф ададро барои ба сумма зарб кардан низ бамаврид аст.

2. Дар мусобиқаи атлетикаи вазнин варзишгар бо як ҳаракат дуто санги 40 кг – мӣ ва дуто 25 кг – миро бардошт. Варзишгар ҳамагӣ чанд килограмм сангро бардоштааст?

3. $(30 + 40) \cdot 2$ $(70 + 30) \cdot 5$ $(30 + 40) \cdot 7$
 $6 \cdot (50 + 30)$ $6 \cdot (80 + 10)$ $8 \cdot (50 + 30)$

4. Дар асоси ҷадвал масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Массаи қутиҳо	Миқдори қутиҳо	Ҷамъи масса
Як хел	7 - то	140 кг
	9 - то	? кг

5. $x \cdot 6 = 60$ $x + 9 = 360$ $70 : x = 1$

6. Ҳаминхел чорто ададро ёбед, ки аз онҳо якумаш ҳангоми ба 4 тақсим кардан, дуюми он ба 4 зарб кардан, ба сеюми он 4 ҷамъ кардан ва аз чоруми он 4 тарҳ кардан, ҷавоб 4 шуданаш лозим.

7. $(70 + 20) \cdot 3$ $(50 + 20) \cdot 9$ $(20 + 70) \cdot 6$
 $7 \cdot (60 + 30)$ $4 \cdot (40 + 50)$ $9 \cdot (10 + 70)$

8. Сарвар, Азамат ва Шўҳратҷон ҳар яке 30-тоғӣ кўчати тут ва 40-тоғӣ сафедор шинонданд. Онҳо ҳамагӣ чандто кўчат шинондаанд? Масъаларо бо ду усул ҳал кунед.

Ифодаҳои намуди 23 · 4, 4 · 23

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $23 \cdot 4 = \square$
 $4 \cdot 23 = \square$ $23 \cdot 4 = (20 + 3) \cdot 4 = 20 \cdot 4 + 3 \cdot 4 =$
 $80 + 12 = 92$
 $\begin{array}{r} 20 \quad 3 \end{array}$

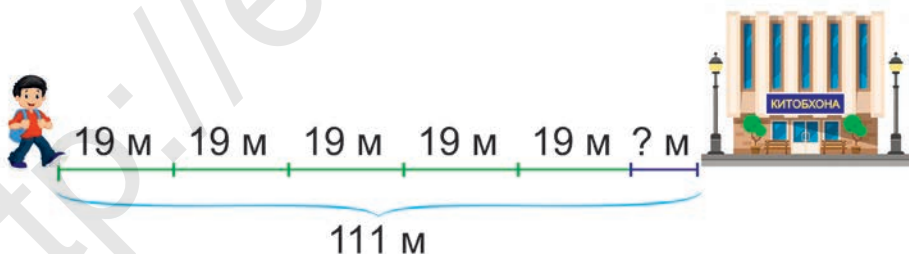
2. $14 \cdot 2$ $15 \cdot 4$ $46 \cdot 2$ $16 \cdot 6$
 $3 \cdot 27$ $7 \cdot 12$ $8 \cdot 12$ $2 \cdot 19$

3. Дилбар дар як рӯз 6 саҳифа китоб хонд. Пас аз 14 рӯзи хондан, 12 саҳифаи китоб боқӣ монд. Китоб аз чанд саҳифа иборат аст?

4. Дар миллиметрҳо ифода кунед:
 1 см 4 мм 4 см 6 мм 7 см 8 мм
 2 см 8 мм 5 см 3 мм 8 см 1 мм

Намуна: 1 см 4 мм = 10 мм + 4 мм = 14 мм.

5. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед.

6. Ҳаминхел адади дурақама ёбед, ки онро ба 7 зарб карда, аз натиҷа ҳангоми 1-ро тарҳ кардан, 90 ҳосил шавад. Ин чӣ гуна адад аст?

7. $61 \cdot 3$ $25 \cdot 4$ $45 \cdot 2$ $17 \cdot 4$
 $2 \cdot 33$ $6 \cdot 42$ $9 \cdot 44$ $2 \cdot 29$

8. Барои харгўшон 5 кг сабзӣ оварда шуд. Ба ҳар яки 13-то харгўш 4-то сабзӣ дода шуд. Агар дар ҳар як килограмм 11-тоғӣ сабзӣ бошад, чанд дона сабзӣ зиёдатӣ монд?

Тақсим кардани сумма ба адад

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

$$(90 + 60) : 3 = \square \qquad (90 + 60) : 30 = \square$$

Усули 1. $(90 + 60) : 3 = 150 : 3 = 50$

$$(90 + 60) : 30 = 150 : 30 = 5$$

Дар вақти тақсим кардани сумма ба адад, аввал сумма ҳисоб карда шуда, пас ба адад тақсим карда мешавад.

Усули 2. $(90 + 60) : 3 = 90 : 3 + 60 : 3 = 30 + 20 = 50$

$$(90 + 60) : 30 = 90 : 30 + 60 : 30 = 3 + 2 = 5$$

Ҳангоми суммаро ба адад тақсим кардан, аввал ҳар яки ҷамъкунандаҳо ба адад тақсим карда шуда, пас ҳосили тақсим ҷамъ карда мешавад.

2. Дар тўпи якум 30 м, дар тўпи дуюм, 24 м газвор аст. Агар барои якто курта 3 м газвор сарф карда шавад, аз ду тўпи ҳамаи газворҳо чандто курта дўхтан мумкин?

3. $(80 - 60) : 2$ $(120 - 90) : 3$ $(320 - 240) : 80$
 $(100 - 50) : 50$ $(160 - 80) : 40$ $(270 - 180) : 9$

4. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

$$86 : 2 \qquad 84 : 4 \qquad 55 : 5 \qquad 88 : 8$$

$$66 : 6 \qquad 96 : 3 \qquad 63 : 3 \qquad 48 : 2$$

Намуна: $86 : 2 = (80 + 6) : 2 = 80 : 2 + 6 : 2 = 40 + 3 = 43$

5. Аз синфи 3 “А” 32 нафар, аз синфи 3 “В” 34 нафар донишомӯз ба 3-то автобус баробар тақсим шуда, ба театр рафтанд. Дар ҳар як автобус чанд нафарӣ донишомӯз нишастанд?

6. Оё бо ёрии амалҳои арифметикӣ аз 4-то рақами 3 адади 30-ро ҳосил карда метавонед? Аз 6-то рақами 3 адади 31-ро чӣ?

7. $(120 - 80) : 2$ $(180 - 150) : 3$ $(24 + 30) : 6$
 $(120 - 60) : 3$ $(240 - 160) : 4$ $(350 - 280) : 7$

8. Дар синф 17 нафар писарбача ва 19 нафар духтарон мехонанд. Партаҳо 3 қаторӣ гузошта шудааст. Дар ҳар як қатори партаҳо чанд нафар донишомӯз мешинад?

Ифодаҳои намуни $42 : 3$, $72 : 4$

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

а) $42 : 3 = \square$

$42 : 3 = (30 + 12) : 3 = 30 : 3 + 12 : 3 = 10 + 4 = 14$

б) $72 : 4 = \square$

$72 : 4 = (40 + 32) : 4 = 40 : 4 + 32 : 4 = 10 + 8 = 18$

2. $48 : 3$ $78 : 6$ $84 : 6$ $92 : 4$
 $72 : 3$ $91 : 7$ $75 : 3$ $96 : 8$

3. Агар периметри росткунҷа 82 см ва қадаш 22 см бошад, дарозии барашро ёбед.

4. $51 : 3 + 72$ $64 : 4 + 68$ $96 : 6 - 10$
 $91 : 7 + 11$ $76 : 4 + 35$ $95 : 5 + 45$

5. Аз 91-то китоб 27-тои онро пас аз ба донишомўзон тақсим кардан, 4 банд китоб боқӣ монд. Дар ҳар як банд чандтоғӣ китоб ҳаст?

6. Агар 3-то гурба барои 3-то мушро даст гирифтан 3 дақиқа вақт сарф кунад, 30-то гурба барои 30-то мушро даст гирифтан чӣ қадар вақт сарф мекунад?

7. $45 : 3$ $84 : 7$ $78 : 3$ $96 : 4$
 $51 : 3$ $48 : 4$ $72 : 4$ $98 : 7$

8. Ба мағоза дар 5-то банд 90 м атлас оварда шуд. Дар як рӯз 3 банди онҳо фурухта шуд. Чанд метр атлас фурухта шудааст?

Санҷидани тақсим ва зарб

1. Санҷишро фаҳмонед:

$48 : 3 = 16$ **Санҷиш:** $16 \cdot 3 = 48$.

$3 \cdot 10 = 30$ **Санҷиш:** $30 : 3 = 10$, $30 : 10 = 3$.

Барои санҷиши тақсим, ҳосили тақсим ба тақсимкунанда зарб карда мешавад.

Барои санҷиши зарб, ҳосили зарб ба яке аз зарбкунандаҳо тақсим карда мешавад.

2. Амалҳоро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:

$2 \cdot 14$ $4 \cdot 17$ $6 \cdot 13$ $12 \cdot 8$
 $52 : 4$ $56 : 8$ $72 : 6$ $75 : 5$

3. 48 дона помидорро ба 3-то банка ба қисмҳои баробар тақсим карда андохтанд. Барои намак кардани 5-то банкаи ҳаминхела чанд дона помидор лозим мешавад?

4. Дар асоси ҷадвал масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед.

Барои курта	Миқдори куртаҳо	Ҷамъи матои сарфшуда
2 м	? - то	136 м
	? - то	150 м

5. Амалҳоро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:

$$2 \cdot 64 - 102 \quad 4 \cdot 87 - 205$$

$$96 : 8 + 240 \quad 72 : 6 + 386$$

6. Кулол дар 50 дақиқа ба 2-то табақ расми гулро кашид. Вай барои чунин 7-то табақ расми гулро кашиданаш чанд дақиқа лозим мешавад?

7. Амалҳоро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:

$$24 \cdot 2 \quad 67 \cdot 4 \quad 42 \cdot 7 \quad 6 \cdot 15$$

$$78 : 6 \quad 72 : 3 \quad 84 : 7 \quad 96 : 4$$

8. Масоҳати росткунҷа 32 см². Агар бари он ба 8 см баробар бошад, қадашро ёбед. Ин росткунҷаро кашед.

Тақсим кардани адади духонадор ба адади духонадор

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $36 : 12 = \square$
Дар дохили 36 чандто 12 буданашро меёбем:
 $12 \cdot 2 = 24$. Ин кам, 2 дуруст намеомадааст.
 $12 \cdot 3 = 36$. **Яъне:** $36 : 12 = 3$.

Ҳангоми тақсим кардани адади дурақама ба адади дурақама, бо ёрии усули интихобӣ, ҳосили тақсимро ёфтан мумкин аст.

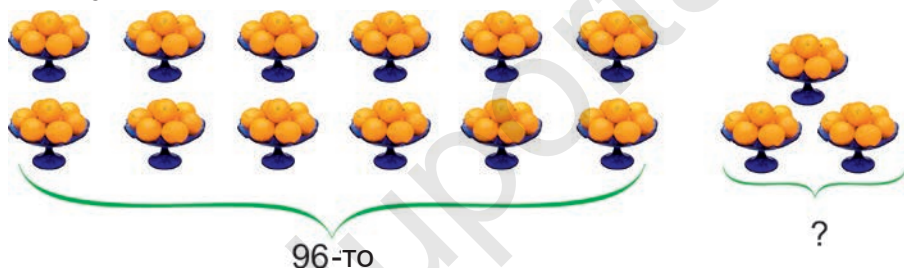
2. Ҳосили тақсимро аз байни ададҳои 2, 3, 4 ва 5 интихоб карда, мисолҳоро ҳал кунед:

$$\begin{array}{cccc} 24 : 12 & 42 : 14 & 60 : 15 & 63 : 21 \\ 44 : 11 & 75 : 15 & 56 : 14 & 84 : 21 \end{array}$$

3. Дар китобхона 96-то китоб оварда шуд. Агар дар ҳар як банд 16-тоғи китоб бошад, чанд банд китоб оварда шудааст?

4. $x - 60 : 3 = 250$ $20 \cdot x + 45 = 85$

5. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед?

6. Фирӯза дар дарси технология аз коғази рангаи бараш 30 см ва қадаш 20 см буда, росткунҷаи бараш 15 см ва қадаш 10 см буда бурида гирифт. Масоҳати қисми боқимондаи коғази рангаро ёбед.

7. Ҳосили тақсимро аз байни ададҳои 2, 3, 4 ва 5 интихоб карда, мисолҳоро ҳал кунед:

$$\begin{array}{ccc} 22 : 11 & 65 : 13 & 60 : 12 \\ 38 : 19 & 45 : 15 & 88 : 22 \end{array}$$

8. Велосипедрон дар ҳар соат 16 км-и роҳ рафта, 96 км масофаро тай карда гузашт. Вай чанд соат роҳ гаштааст?

Зарб кардани зарбшавандаҳои се ва аз он зиёд

1. **Аз рӯйи хосияти ҷойивазкунии зарбшавандаҳои се ва аз он зиёдро ба ҳамдигар бо тартиби гуногун зарб кардан мумкин.**

$$а) 8 \cdot 3 \cdot 5 = 24 \cdot 5 = 120$$

$$б) 8 \cdot 3 \cdot 5 = 8 \cdot 15 = 120$$

$$в) 8 \cdot 3 \cdot 5 = 8 \cdot 5 \cdot 3 = 40 \cdot 3 = 120$$

- **Ҳангоми зарб кардани зарбшавандаҳои се ва аз он зиёд, зарбкунандаҳо бо гурӯҳҳо гирифта шуданаш мумкин.**

$$12 \cdot 8 \cdot 5 = 8 \cdot (12 \cdot 5) = 8 \cdot 60 = 480$$

2. **Аз қонуни зарби гурӯҳбандӣ истифода бурда, амалҳоро иҷро кунед:**

$$13 \cdot 4 \cdot 15$$

$$9 \cdot 4 \cdot 10$$

$$25 \cdot 4 \cdot 7$$

$$2 \cdot 8 \cdot 35$$

$$10 \cdot 5 \cdot 6$$

$$55 \cdot 3 \cdot 2$$

3. **Ирода дар моҳи январ 217 саҳифа китоб хонд. Вай ҳар рӯз чанд саҳифаи китобро хондааст?**

$$4. \quad y : 5 = 25$$

$$a + 4 = 640$$

$$x - 376 = 604$$

5. **Периметри секунча ба 26 см баробар аст. Дарозии яке аз тарафҳои он 10 см. Агар**

дарозии ду тарафи боқимондаи он байни ҳам баробар бошад, дарозии ҳар як тарафҳои онҳоро ёбед.

$$6. \quad 7 \cdot 40 \cdot 3$$

$$52 \cdot 3 \cdot 5$$

$$40 \cdot 3 \cdot 7$$

$$3 \cdot 2 \cdot 13$$

$$4 \cdot 8 \cdot 25$$

$$5 \cdot 37 \cdot 4$$

7. **Ба меҳмонхона дар ҳафтаи якум 82 нафар, ҳафтаи дуюм 2 маротиба зиёд, дар ҳафтаи**

сеюм бошад, дар ҳафтаи якум ва дуюм чӣ қадар бошад, ҳамон қадар меҳмон омадааст. Ба меҳмонхона дар се ҳафта чанд нафар меҳмон омаданаширо ёбед?

Тақсими бақиядор

Дар тақсими бақиядор, бақия аз тақсимкунанда доимо хурд шуданаш лозим аст.

1. $11 : 2 = 5$ (1 бақ.)

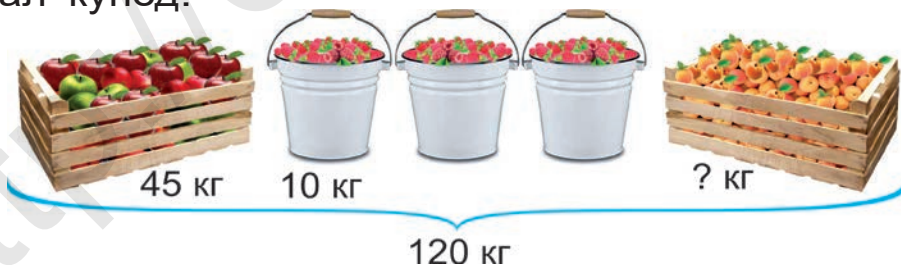
 $11 : 3 = 3$ (2 бақ.)

 $11 : 4 = 2$ (3 бақ.)

2. Тақсими бақиядорро иҷро кунед:

$$\begin{array}{cccc} 25 : 2 & 53 : 4 & 64 : 11 & 87 : 15 \\ 38 : 3 & 75 : 6 & 95 : 12 & 98 : 27 \end{array}$$

3. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

4. Дарозии порчаҳоро чен кунед. Агар дарозии порчаи AB ба дарозии порчаи CD тақсим карда шавад, порчаи чанд сантиметр дарозӣ дошта ба сифати бақия зиёдатӣ мемунад? Порчаи бақия мондарио кашида нишон диҳед.

5. Масоҳати росткунча $S = 36 \text{ см}^2$ буда, қади он a см ва бараш b см аст. Дарозии тарафҳои он ба чанд баробар шуданаш мумкин?

a см					
b см					
$S \text{ см}^2$	36	36	36	36	36

6. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва санҷед:

75 : 4 82 : 6 92 : 13 83 : 12
 55 : 3 74 : 6 58 : 19 50 : 15

7. Ботир 45 кг ва Сардор 54 кг помидор чиданд. Помидорҳоро 8 кг-мӣ ба қуттиҳо ҷойгир карданд. Чанд килограмм помидор зиёдатӣ монд?

Санҷидани тақсими бақиядор

1. Санҷишашонро фаҳмонед:

$31 : 7 = 4$ (3 бақ.)

Санҷиш: $4 \cdot 7 + 3 = 28 + 3 = 31$.

Барои санҷидани тақсими бақиядор, ҳосили тақсим ба тақсимкунанда зарб карда шуда, адади бақия ҳамъ карда мешавад. Натиҷа ба тақсимшаванда баробар бошад, тақсими бақиядор дуруст иҷро карда ҳисобида мешавад.

2. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва санҷед:

37 : 2 38 : 4 64 : 13 97 : 18
 55 : 4 47 : 5 58 : 15 95 : 9

3. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

4. Аз коғази шакли квадрат доштаи тарафҳояш 5 см ва масоҳаташ ба 4 см^2 баробар буда, чандто квадрат бурида гирифтани мумкин?
5. Аз дохили ададҳои 7-то бебақия тақсимшаванда ҳангоми ба 2 тақсим кардан 1 бақия, дар 3 тақсим кардан 2 бақия ва ба 4 тақсим кардан адади 3 бақия мемондари ёбед.

6. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва санҷед:

$$35 : 2 \quad 66 : 4 \quad 79 : 6 \quad 88 : 6$$

7. Барои рӯзи муаллимон ва мураббӣ 78 дона гул оварда шуд. Агар дар ҳар як гулдаста 5 донагӣ гул бошад, чандто гулдаста тайёр карда мешавад ва чандто гул зиёдати мемонад.

Муайян кардани хати рост

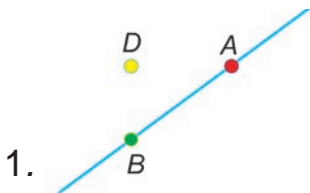
Нуқтаҳоро дар натиҷаи бо самти маълум пайиҳам гузошта баромадан, хати рост ҳосил мешавад.

Хати рост аз ду тараф маҳдуд намешавад. Хатҳои рост бо ҳарфҳои хурди алифбои лотинии a, b, \dots муайян карда мешавад.

1. Нақшаи 1-ро таҳлил кунед ва ба дафтаратон кашед. Хати рост аз кадом нуқтаҳо мегузарад? Кадом нуқта ба хати рост нахобидааст?

Нақшаи 2-ро таҳлил карда ба дафтаратон кашед. Хати рост аз кадом нуқта мегузарад? Бо воситаи нуқтаҳои D ва E гузаранда чандто хати рост кашидан мумкин?

Бо воситаи ҳар гуна ду нуқтаи гузаранда фақат якто хати рост кашидан мумкин.

2. а) Дуто нуқтаи A ва B дода шудааст. Хати рости d -и бо воситаи онҳо гузаранда кашед. Фақат якто хати рости ду нуқтаро пойваस्तкунанда гузаронидан мумкин буданаширо фаҳмонед.
- б) Дуто нуқтаи D ва E дода шудааст. Бо воситаи онҳо дуто ҳар гуна хати каҷ гузаронед. Боз чандто хати каҷ гузаронидан мумкин аст?
3. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:

$$31 : 2$$

$$63 : 4$$

$$68 : 16$$

$$81 : 35$$

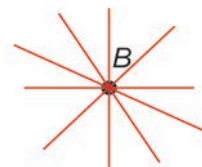
$$37 : 3$$

$$84 : 5$$

$$89 : 17$$

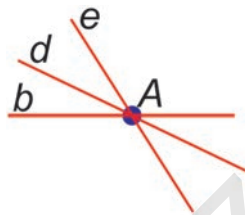
$$95 : 24$$

4. а) Расмро таҳлил кунед. Бо воситаи нуқтаи B чандто хати рост гузаронида шудааст?

Аз як нуқта хати рости хеле зиёд гузаронидан мумкин.

б) Ба дафттаратон нуқтаи A -ро ишора кунед. Аз ин нуқта хатҳои рости b, d, e гузаронед. Боз чандто хати рост гузаронидан мумкин? Нақшаро давом диҳед.

5. Ба дафттаратон хатҳои рост, каҷ ва шикаста кашед. Онҳоро бо ҳарфҳо ишора кунед.

6. $30 \cdot 2$ $40 \cdot 4 + 24$ $100 \cdot 3 - 40 \cdot 20$
 $18 \cdot 2$ $20 \cdot 5 - 37$ $100 \cdot 2 + 20 \cdot 20$

7. а) Хати рост гузаронед. Дар ҳамин хати рост хобанда ягон нуқтаи A ва дар он нахобанда нуқтаҳои B ва K –ро муайян кунед.

б) Хатҳои рости бурандаи a ва b гузаронед. Нуқтаи буриши хатҳои ростро бо ҳарфи D ишора кунед.

Порча ва нур

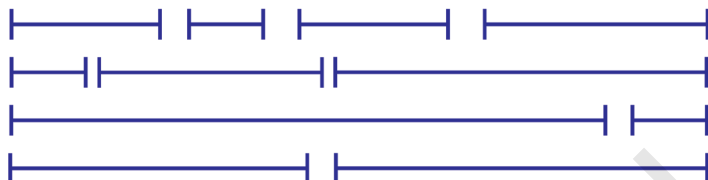

Агар ба хати рост ягон нуқтаи A гузошта шавад, дуто нур ҳосил мешавад. Нур – ин, як қисми нуқтаи маълуми саршавии хати рост аст. Нуқтаи саршавии нур вучуд дошта, лекин он охир надорад.

1. Аз шаклҳои зерин кадомаш нур аст? Кадомаш порча аст? Нур ба хати рост бо кадом чиҳаташ монанд аст? Бо кадом чиҳаташ фарқ мекунад? Онҳоро кашед.

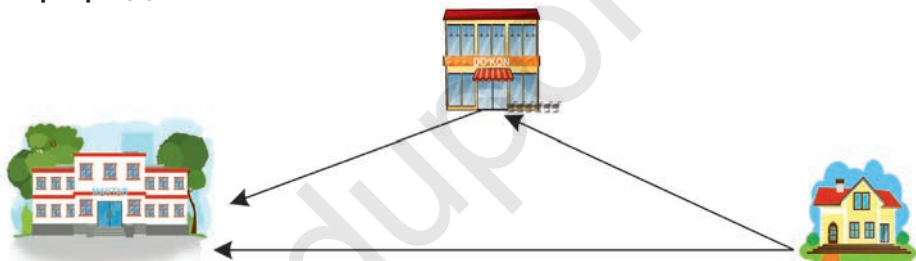

2. Дарозии ҳар як порча ба чанд сантиметр баробар буданаширо тахмин карда бинед. Тахминатонро бо натиҷаҳои чен кардан муқоиса кунед:

3. $9 \cdot x = 811 - 712$ $x + 6 = 1000 - 914$

4. Аз хона ба мактаб ба воситаи ду роҳ рафтан мумкин. Қадом масофа кӯтоҳтар аст? Хулоса бароред.

5. Хати рост кашида, дар он нуқтаҳои A, B, D -ро ишора кунед. Агар $AD = 10$ см, $AB = 5$ см бошад, порчаи BD чанд сантиметр мешавад?

6. а) Агар $a = 34, 15, 80$; $b = 56, 45, 19$ бошад, суммаи ададҳои a ва b -ро 10 маротиба зиёд кунед.
 б) Агар $a = 65, 74, 48$; $b = 12, 34, 20$ бошад, ҳосили тарҳи ададҳои a ва b -ро 10 маротиба зиёд кунед.

Намуна: $(34+56) \cdot 10 = 90 \cdot 10 = 900$

7. Дуто порча кашед. Дарозии порчаи якум 86 мм, дуумаш бошад, аз порчаи якум 2 маротиба кӯтоҳ шавад.

Бо иштироки адади 100 зарб ва тақсим кардан

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $100 \cdot 3 = \square$
 1-то садї ба 3 зарб карда шавад, дар натиҷа 3 садї, яъне 300 ҳосил мешавад.

Пас: $100 \cdot 3 = 300$. Аз рӯйи хосияти ҷойивазкунии зарбкунандаҳо $3 \cdot 100 = 300$. Аз ин, $300 : 100 = 3$ буданаш омада мебарояд.

2. $100 \cdot 3$ $2 \cdot 100$ $4 \cdot 100$ $100 \cdot 10$
 $100 \cdot 8$ $100 \cdot 6$ $100 \cdot 7$ $10 \cdot 100$

3. Дар 9-то ҷевони китобхонаи мактаб 26-тоғи китоб мавҷуд буд. Ба муносибати хайрияи “Китоб тақдим кардан” ба китобхона аз ҷониби ҳомиён ва падару модарон китобҳои тӯҳфа карда шуда, ба 8-то ҷевон 32 донағи ҷойгир карда шуд. Миқдори китобҳои дар китобхона буда ба чандто расид?

4. $400:100$ $200:100$ $300:100$ $1000:10$
 $700:100$ $800:100$ $600:100$ $1000:100$

5. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

3 л

30 кг

6. Агар масофаи дуто сутун 100 м бошад, масофаи байни сутуни 1-ум ва 11-ум чанд метр аст?

7. Зарбро ичро кунед ва натиҷаро санҷед:

$$\begin{array}{cccc}
 3 \cdot 100 & 5 \cdot 100 & 9 \cdot 100 & 100 \cdot 1 \\
 100 \cdot 2 & 100 \cdot 4 & 100 \cdot 7 & 2 \cdot 100
 \end{array}$$

8. Боғи квадратшакли тарафаш 100 м-а барпо карда шуд. Барои ихота кардани атрофи он, девори чанд метра лозим мешавад?

Ифодаҳои намуди $200 \cdot 3$, $800 : 4$

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

а) $200 \cdot 3 = \square$

$$200 \cdot 3 = (2 \cdot 100) \cdot 3 = (2 \cdot 3) \cdot 100 = 6 \cdot 100 = 600$$

б) $800 : 4 = \square$

$$800 : 4 = (8 \cdot 100) : 4 = (8 : 4) \cdot 100 = 2 \cdot 100 = 200$$

2. $100 \cdot 8$ $300 \cdot 3$ $2 \cdot 400$ $300 \cdot 2$
 $400 : 2$ $600 : 2$ $800 : 8$ $300 : 3$

3. Дар дўкон ҳамагӣ 200-то анҷомҳои спортӣ фурӯхта шуд. Аз онҳо чоряк қисмаш тўби

футбол, нисфаш ракеткаи теннис, боқи-мондааш тахтаи шоҳмот буд. Аз ҳар кадом анҷоми спортӣ чандтоғӣ фуруҳта шудааст?

4. $x \cdot 6 = 800 - 200$ $900 : y = 180 - 171$

5. а) Росткунҷа ва квадрати периметраш 16 см буда ва чоркунҷаи тарафҳояш гуногун буда кашед.

б) 2 хел росткунҷаи пириметри ҳар кадомаш 14 см буда кашед.

6. $200 \cdot 4 - 200$ $2 \cdot 200 - 160$ $2 \cdot 300 + 330$
 $200 : 2 + 370$ $600 : 3 + 490$ $900 : 3 - 250$

7. Дар дўкон нархи 1-то қалам 300 сўм, нархи 1-то ручка бошад, 400 сўм. Лобар аз дўкон 2-то қалам ва 1-то ручка харида гирифт. Лобар ҳамагӣ чанд сўм сарф кард?

Ифодаҳои намуди $320 \cdot 3$

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $320 \cdot 3 = \square$

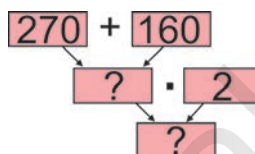
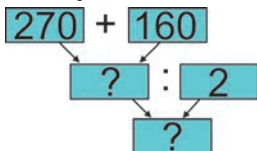
 Усули 1: $320 \cdot 3 = 32 \cdot 10 \cdot 3 = 32 \cdot 3 \cdot 10 = 96 \cdot 10 = 960$

Усули 2: $320 \cdot 3 = (300 + 20) \cdot 3 = 300 \cdot 3 + 20 \cdot 3 = 900 + 60 = 960$

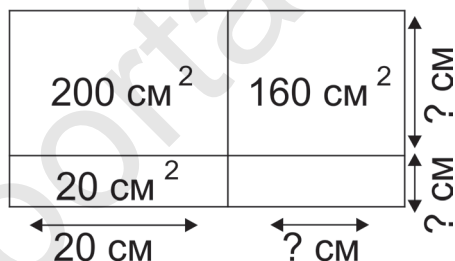
2. $120 \cdot 8$ $240 \cdot 4$ $280 \cdot 3$ $460 \cdot 2$
 $6 \cdot 160$ $5 \cdot 180$ $4 \cdot 150$ $2 \cdot 420$

3. Ба мактаби якум 270-то китоби дарсӣ ва

160-то китоби бадеи оварданд. Ба мактаби дуюм нисбат ба мактаби якум 2 маротиба зиёд китоб оварданд. Ба мактаби 2-юм чандто китоб оварда шуд? Доир ба ёфтани ҳалли масъала нақшаи дуруст нишон додаи алгоритмро ёбед.

4. Дарозии тарафҳои фигураҳои геометрии зеринро ёбед:

5. $240 + y = 720$ $x + 4 = 360$

6. Анвар бародар ва хоҳар дорад. Ҳангоми синнусоли ҳарсеи онҳоро чамъ карда ҳисоб кардан 17 мешавад. Пас аз 6 сол синнусоли онҳоро чамъ кунем чӣ қадар мешавад?

7. $160 \cdot 5$ $250 \cdot 4$ $140 \cdot 7$ $450 \cdot 2$
 $9 \cdot 110$ $6 \cdot 150$ $3 \cdot 310$ $2 \cdot 490$

8. Агар мошин дар 1 соат 80 км роҳ равад, дар 4 соат чанд километр роҳ тай мекунад?

Ифодаҳои намуди 490 : 7

1. $490 : 7 = (49 \cdot 10) : 7 = (49 : 7) \cdot 10 = 7 \cdot 10 = 70$
 $240 : 4 \qquad 320 : 8 \qquad 480 : 6 \qquad 720 : 9$

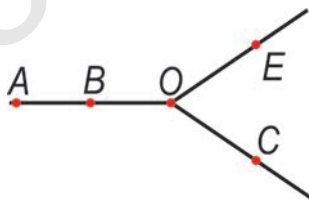
2. Заводи нони хурд дар як шабонарӯз дар 3 смена кор мекунад. Дар чор рӯз 360 кг аз орд нон пухтанд. Дар як смена ба ҳисоби миёна чанд килограмм орд истифода шудааст?

3. Мисолҳоро дар шакли сутун ҳал кунед.

$346 + 537$	$349 + 281$	$575 + 279$
$995 - 163$	$484 - 319$	$357 - 216$

4. Периметри секунҷа 126 мм, агар дарозии ду тарафи он 37 мм-ӣ бошад, тарафи сеюми он чанд миллиметр аст?

5. Дар расм чандто порча ва чандто кунҷ ва чандто нури нуқтаи ибтидоиаш O буда аст?

6. $228 + 200 : x = 230$ $x \cdot 9 = 720 - 90$

7. Фил дар 1 рӯз 240 кг, оҳу бошад, аз он 8 маротиба кам хӯрок меҳӯрад. Хӯроки якрӯзаи фил аз хӯроки якрӯзаи оҳу чанд килограмм зиёд аст?

Ифодаҳои намуди 600 : 20, 900 : 300

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

1) $600 : 20 = \square$

$$600 : 20 = (6 \cdot 100) : (2 \cdot 10) = (6 : 2) \cdot (100 : 10) = 3 \cdot 10 = 30$$

2) $900 : 300 = \square$

$$900 : 300 = (9 \cdot 100) : (3 \cdot 100) = (9 : 3) \cdot (100 : 100) = 3 \cdot 1 = 3$$

$400 : 20$

$600 : 30$

$800 : 20$

$400 : 200$

$800 : 40$

$800 : 80$

$900 : 90$

$600 : 300$

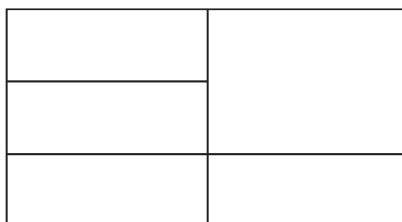
2. Масоҳати доираи пурра 24 см² будаи масоҳатҳои қисми доираҳои ранг кардашударо ёбед:

3. Дар супермаркет дар 20-то қуттӣ 400 -то оби «Nestle» оварда шуд. Дар ҳар як қуттӣ чандтоғи оби «Nestle» аст?

4. $x - 120 = 180 : 2$ $x + 260 = 200 \cdot 2$

5. Дар расм чандто росткунҷа буданаширо муайян кунед:

6.

$$\begin{array}{cccc} 60:30 & 400:20 & 700:70 & 600:200 \\ 80:20 & 500:50 & 900:30 & 800:400 \end{array}$$

7.

Боғбонони ҷавон 120 бех кўчати гелос ва аз гелос 2 маротиба зиёд кўчати шафтолу шинонданд. Кўчатҳои гелос ва шафтолу чӣ қадар бошад, ҳамин қадар кўчати себ шинонда шуд. Ҳамагӣ чӣ қадар кўчат шинонда шудааст?

Ифодаҳои намуни 240 : 30

1.

$$\begin{aligned} \text{Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: } 240:30 &= \square \\ 240:30 &= (24 \cdot 10):(3 \cdot 10) = (24:3) \cdot (10:10) = \\ &= 8 \cdot 1 = 8 \end{aligned}$$

2.

$$\begin{array}{cccc} 160:20 & 350:50 & 560:80 & 720:80 \\ 210:70 & 420:60 & 630:70 & 810:90 \end{array}$$

3.

Дар якто қуттича 10 дона конфет аст. Дар як қуттии калон бошад, 10 дона қуттичаҳо ҷойгир аст. Агар миқдори қуттиҳои калон 10-то бошад, ҳамагӣ чандто конфет ҳаст?

4.

Мисолҳоро дар шакли сутун ҳал кунед:

$$\begin{array}{ccc} 356 + 468 & 784 - 673 & 793 - 594 \\ 684 + 176 & 568 - 299 & 337 + 495 \end{array}$$

5.

Дар оила се нафар духтар аст – Моҳигул, Малика ва Нигина. Моҳигул аз Нигина калон нест, Малика бошад, аз Моҳигул калон нест. Дар оила ки хурд аст?

6. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Аз 50-то хонаи занбӯр

Аз 40-то хонаи занбӯр

500 кг асал гирифта шуд

? кг асал гирифта шуд

7.

Бо роҳи фаҳмондан ҳал кунед.

$$360 : 90$$

$$560 : 70$$

$$240 : 60$$

$$120 : 30$$

$$320 : 40$$

$$490 : 70$$

8.

Аз ду беҳи анор 152-то анор чиданд. Миқдори анорҳои аз беҳи якум чида шуда нисбат ба дуюмаш 32-то зиёд аст. Аз ҳар як беҳи анор чӣ қадар анор чида гирифтаанд?

Мустаҳкамкунӣ

1. $350 - 90 : 30$

$$739 + (180 : 20)$$

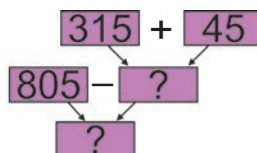
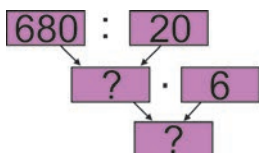
$$100 \cdot 6 + 30$$

$$805 - (420 : 2)$$

$$920 - 50 \cdot 8$$

$$184 + (640 : 80)$$

2. Аз рӯйи алгоритм амалҳоро иҷро карда, натиҷаро ёбед:

3. $(500 - x) : 4 = 120$ $a : 5 = 15 \cdot 10$

4. Ҳисоб накарда гӯед. Периметри секунҷаи ҳар як тарафаш 2 дм 1 см буда дароз аст ё ки периметри тарафҳои секунҷаи 1 дм, 2 дм, 10 см буда дароз аст?

5. Барои ҳосил кардани баробарӣ ба катакҳои ҳоли ададҳои мувофиқ гузоред.

326 мм = см мм

257 см = дм см

170 мм = дм см

174 дм = м дм

573 см = дм см

905 см = м см

6. Барои ихота кардани майдони замини чоркунҷашакл 12-то панҷараи бараш 1 м-ӣ буда оварданд. Бо ёрии ин панҷараҳо чанд хел росткунҷа сохтан мумкин? Масоҳати майдони кадом чоркунҷа аз ҳама калон мешавад?

7. Дар ҷевони якуми китобхонаи мактаб 180-то, дар дуюмаш аз он 76-то кам, дар сеюмаш бошад, дар ҷевони якум ва дуюм чӣ қадар бошад, ҳамон қадар китоб ҳаст. Дар ҳар се ҷевон чандто китоб ҳаст?

8. $700 + 800 : 4$ $300 : 3 \cdot 8$

$360 : 60 + 580$ $500 - 50 : 5$

Дар доҳили 1000 хаттӣ зарб ва тақсим кардан. Аз хона нагузашта зарб намудан

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $123 \cdot 3 = \square$
- а) Ба хонаҳо ҷудо карда зарб намудан: $123 \cdot 3 =$
 $= (100 + 20 + 3) \cdot 3 = 100 \cdot 3 + 20 \cdot 3 + 3 \cdot 3 =$
 $= 300 + 60 + 9 = 369.$

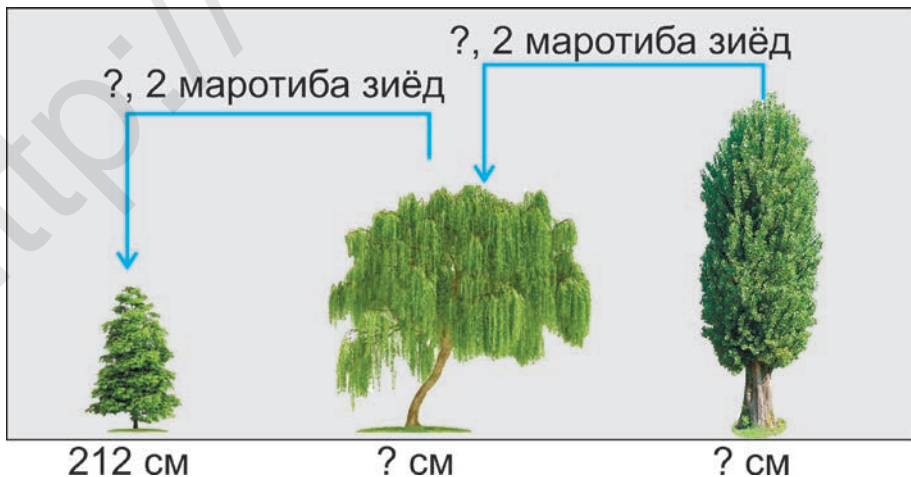
б) Дар шакли сутун зарб намудан:

Зарбшавандаи якум дар зери хонаи воҳидҳои 123, зарбкунандаи дуюм 3 навишта мешавад. Аввал воҳидҳо, сипас пайиҳам даҳҳо ва садҳо зарб карда мешавад. Ҳосили зарб ба таври мувофиқ ба зери воҳидҳо, даҳҳо ва садҳо навишта мешавад.

	1	2	3	
×	1	2	3	
			3	
	3	6	9	

2. $43 \cdot 2$ $124 \cdot 2$ $213 \cdot 3$ $122 \cdot 4$
 $32 \cdot 3$ $243 \cdot 2$ $322 \cdot 3$ $111 \cdot 8$

3. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

4. Предметҳои доирашаклро ёбед:

5. $42 \cdot 2$ $342 \cdot 2$ $133 \cdot 3$ $221 \cdot 4$
 $33 \cdot 3$ $424 \cdot 2$ $332 \cdot 3$ $111 \cdot 6$

6. 154-то парта ва аз он 2 маротиба зиёд миз сохтанд. Чандто парта ва миз сохта шудааст?

7. $(307 - 304) \cdot 123$ $(15 \cdot 8 + 180) : 6 \cdot 9$
 $321 \cdot 2 + 86$ $150 : 15 \cdot 16 - 120 + 16$

8. Нонвой дар 1 рӯз 142-то нон пухт. Вай дар 3 рӯз чандто нон мепазад?

Аз даҳӣ гузашта зарб кардан

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $328 \cdot 3 = \square$

8 воҳидро ба 3 зарб карда, рақами 4-и ҳосили зарби адади 24 ба зери воҳидҳо навишта шуда, 2-то даҳӣ дар дил нигоҳ дошта мешавад.

$$\begin{array}{r} \times 328 \\ 3 \\ \hline 984 \end{array}$$

Дуто даҳиро ба 3 зарб карда, ба ҳосили зарб 2-то даҳии дар дил буда чамъ карда шуда, 8-то даҳӣ ба зери даҳиҳо навишта мешавад. 3 садиро ба 3 зарб карда, натиҷа 9 садӣ ба зери садихо навишта мешавад.

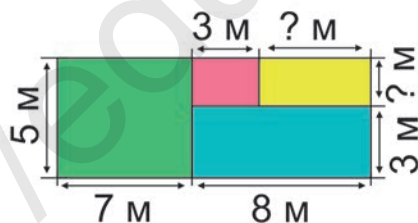
2. $48 \cdot 2$ $146 \cdot 2$ $226 \cdot 3$ $224 \cdot 4$
 $3 \cdot 27$ $2 \cdot 438$ $5 \cdot 119$ $7 \cdot 113$

3. Поезди тезгард дар 1 соат 124 км масофаро тай карда гузашт. Агар поезд дар ҳамин тезӣ роҳ гардад, баъд аз 4 соат ҳамагӣ чӣ қадар масофаро тай карданахро муайян кунед:

4. $39 \cdot 2$ $248 \cdot 2$ $319 \cdot 3$ $224 \cdot 3$
 $3 \cdot 28$ $2 \cdot 345$ $3 \cdot 116$ $8 \cdot 112$

5. Дарозии хати қачи аз се қисм иборат будаи $AB=5$ см, $BE=3$ см, $EF=6$ см -ро 2 маротиба зиёд кунед ва бо миллиметрҳо ифода кунед.

6. Дар асоси расм периметри росткунҷаро ёбед:

7. $550 - 330 + 190$ $436 - (197 + 163)$
 $840 - 470 + 260$ $751 - (455 + 77)$

8. Дар фабрика дар 1 рӯз 116 дона либоси бачагона ва аз он 6 маротиба зиёд либоси калонсолон дӯхтанд. Дар фабрика дар 1 рӯз ҳамагӣ чандто либос тайёр карда шудааст?

Аз садй гузашта зарб кардан

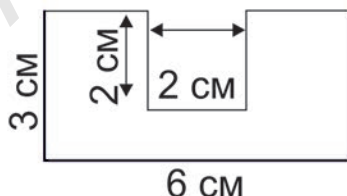
Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $231 \cdot 4 = \square$

1 воҳидро ба 4 зарб зада, ҳосили зарби 4 ба зери воҳидҳо навишта мешавад. 3 даҳиро ба 4 зарб зада, ҳосили зарб ба зери даҳиҳои рақами 2-и

$$\begin{array}{r} 231 \\ \times 4 \\ \hline 924 \end{array}$$

даҳии 12 навишта шуда, 1-то садй дар дил нигоҳ дошта мешавад. 2-то садиро ба 4 зарб карда, ҳосили зарб ба 8 садй 1-то сadiи дар дил буда ҳамъ карда шуда, натиҷа 9 садй ба зери сadiҳо навишта мешавад.

1. $64 \cdot 2$ $174 \cdot 2$ $242 \cdot 3$ $161 \cdot 6$
 $3 \cdot 82$ $2 \cdot 352$ $4 \cdot 152$ $8 \cdot 121$
2. Дар 2-то банд 242 м сим аст. Ба 5-то банди ҳаминхела чӣ қадар сим мешавад? Ба 6-то банд-чӣ?
3. $x \cdot 40 = 320$ $640 : y = 80$ $z \cdot 90 = 450$
4. Масоҳати фигураҳои геометриро ёбед:

5. Агар ба давра 8-то нуқтаи байнашон 5 мм-й гузошта шуда бошад, масофаи байни нуқтаи якум ва охиrho ёбед.

6. $73 \cdot 2$ $254 \cdot 2$ $293 \cdot 3$ $191 \cdot 5$
 $3 \cdot 93$ $2 \cdot 483$ $4 \cdot 142$ $7 \cdot 141$

4. Дар асоси ҷадвал масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Китобҳои дарсӣ	Миқдори саҳи-фаҳо	Миқдори китобҳои дарсӣ	Миқдори ҷамъи саҳифаҳо
“Забони модарӣ” 3	208 саҳ	4-то	? саҳ
“Китоби хониш” 3	216 саҳ	4-то	? саҳ
“Математика” 3	152 саҳ	6-то	? саҳ

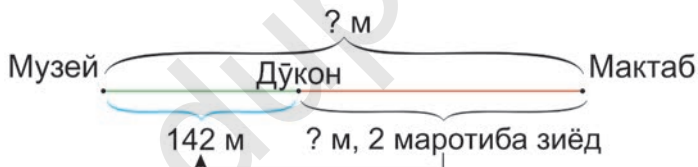
5. Дар тири ададҳо, ададҳои дар байни ададҳои 246 ва 256 бударо ёбед.

6. $97 \cdot 2$ $376 \cdot 2$ $247 \cdot 3$ $182 \cdot 5$
 $3 \cdot 48$ $2 \cdot 499$ $4 \cdot 238$ $6 \cdot 153$

7. Дар асоси нақша масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Ифодаҳои намуни 396 : 3

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $396 : 3 = \square$

Садихоро ба тақсимкунанда тақсим карда, ҳосили тақсим ба ҷойи аввал навишта мешавад. Даҳихоро ба тақсимкунанда тақсим карда, ҳосили тақсим ба ҷойи дуюм навишта мешавад. Воҳидҳоро ба тақсимкунанда тақсим карда, ҳосили тақсим ба ҷойи сеюм навишта мешавад.

3	9	6	3
-	3	↓	↓
-	0	9	↓
-	0	6	↓
-	0	6	↓
-	0	0	

2. $46:2$ $248:2$ $363:3$ $448:4$
 $69:3$ $426:2$ $936:3$ $844:4$

3. Бй мағоза 246 кг орд оварда шуд ва 2 кг-мй ба халтачаҳо андохта баромаданд. Орди овардашуда ба чандто халтача андохта шудааст?

4. Ҷойи рақамҳоро дигар карда, баробарии дуруст ҳосил кунед:

$$67 : 8 = 5$$

$$69 : 4 = 5$$

5. Предметҳои дорои шакли параллелепипед доштаро ёбед:

6. $700 - (x + 120) = 400$ $45 : x = (584 - 579)$

7. $62:2$ $224:2$ $636:3$ $488:4$
 $84:4$ $642:2$ $963:3$ $884:4$

8. Суръатсанчи автомобил 540 км-ро нишон дода истодааст. Агар пас аз 3 соати роҳ тай кардан, суръатсанч 750 - км-ро нишон диҳад, автомобил дар 1 соат чанд км роҳ тай кардааст?

Ифодаҳои намуди 346 : 2

Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $346 : 2 = \square$

Адади 3-ро ба 2 тақсим карда, ба ҳосили тақсим 1 навишта мешавад. Ба назди 1-и бақиядор 4 фароварда мешавад. 14-ро ба 2 тақсим карда, ба натиҷа 7 навишта мешавад. 6 фароварда шуда ба 2 тақсим карда, ба натиҷа 3 навишта мешавад.

$$\begin{array}{r} 346 \overline{) 2} \\ \underline{- 2} \\ 14 \\ \underline{- 14} \\ 06 \\ \underline{- 06} \\ 0 \\ 173 \end{array}$$

1. $56 : 2$ $328 : 2$ $456 : 3$ $684 : 4$
 $87 : 3$ $742 : 2$ $879 : 3$ $955 : 5$

2. Барои барпо кардани боғ 976 бех кўчати себ оварданд. Ба ҳар як қатор 8-тоғи кўчат шинонданд. Кўчатҳо ба чанд қатор шинонда шудааст?

3. Муқоиса кунед:

5 кг \square 4 кг

582 кг \square 584 кг

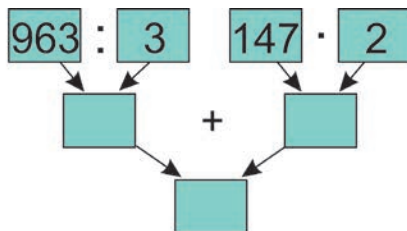
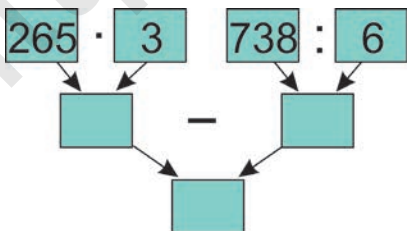
5 см \square 4 дм

8 мм \square 6 мм

8 мм \square 7 дм

234 мм \square 263 мм

4.

5. Азизҷон питсаро ба 10 қисм тақсим кард. Пас 3 қисмашро боз ба 3-тоғӣ қисм тақсим кард. Ҷамағӣ питса ба чанд қисм тақсим карда шуд?

6. $74:2$ $364:2$ $546:3$ $568:4$
 $51:3$ $726:2$ $783:3$ $724:4$

7. Дар устохона дар 6 рӯз 72-то дар сохта шуд. Агар ҳар рӯз дар як хел миқдор дар тайёр карда шуда бошад, дар як рӯз чандтоғӣ дар сохта шудааст?

Ифодаҳои намуни 852 : 4

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $852 : 4 = \square$

8 садиро ба 4 тақсим карда, натиҷа ба ҳосили тақсими 2 навишта мешавад. 5 фароварда шуда, ба 4 тақсим карда, ба натиҷа 1 навишта мешавад. Бақия ба назди 1 даҳии 2 воҳид фароварда мешавад. 12 воҳидро ба 4 тақсим карда, натиҷа 3 ба ҳосили тақсим навишта мешавад.

$$\begin{array}{r|l} 852 & 4 \\ - 8 & 213 \\ \hline 05 & \\ - 04 & \\ \hline 12 & \\ - 12 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

2. $256:2$ $378:3$ $456:4$ $585:5$
 $478:2$ $684:3$ $892:4$ $896:8$

3. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

4. $320 - x = 200 + 60$ $x \cdot 5 = 200 - 50$

5. Ду автомобил аз ду шаҳр ба тарафи якдигар дар як вақт ба роҳ баромаданд. Онҳо дар як соат 80 км-й роҳ тай мекунанд. Агар масофаи байни шаҳрҳо 320 км бошад, баъд аз чанд вақт автомобилҳо бо ҳамдугар вомехӯранд?

6. Предметҳои курашакро ёбед:

7.	294 : 2	351 : 3	472 : 4	678 : 6
	436 : 2	975 : 3	856 : 4	791 : 7

8. Аз гармхона 784 кг помидор ва 672 кг бодиринг канда гирифтанд. Помидор 7 кг-мӣ ва бодиринг 6 кг-мӣ ба қуттиҳо ҷойгир карда шуд. Помидор ва бодиринг ҳамагӣ ба чандто қуттӣ ҷойгир карда шудааст?

Ифодаҳои намуди 216 : 3

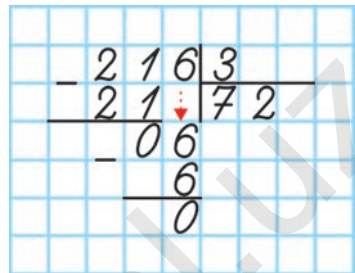
1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $216 : 3 = \square$

Адади 2 аз 3 хурд аст.

Барои ҳамин 21 гирифта мешавад. Онро ба 3 тақсим карда, натиҷа ба ҳосили тақсим

7 навишта мешавад. 6 фароварда шуда ба 3 тақсим карда, натиҷа 2 ба ҳосили тақсим

навишта мешавад.

2. $124 : 2$ $159 : 3$ $248 : 4$

$205 : 5$ $186 : 2$ $279 : 3$

3. Автомобили «Spark» 213 км масофаи аз Тошканд то Қиззах бударо дар 3 соат тай кард. Вай дар 1 соат ба ҳисоби миёна чанд километр роҳ гаштааст?

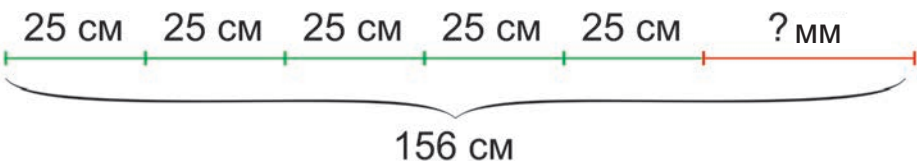
4. $182 : 2 \square 324 : 3$ $128 : 2 \square 303 : 3 - 47$

$324 : 4 \square 405 : 5$ $364 : 4 \square 305 : 5 + 36$

$543 : 3 \square 637 : 7$ $576 : 6 \square 248 : 2 - 28$

5. Масоҳатҳои дуто росткунҷа байни ҳам баробар аст. Қади чоркунҷаи якум 16 см, бараш 4 см аст. Агар бари чоркунҷаи дуюм аз бари чоркунҷаи якум 4 см дароз бошад, дарозии қадашро ёбед.

6. Дарозии қисми боқимондаи порчаро ёбед.

км масофaro тай кунанд, дар 1 соат чанд км роҳ гаштаанд?

5. Дарозии порчаи якум 1 дм 7 см, порчаи дуюм аз порчаи якум 2 см дароз аст. Агар дарозии порчаи сеюм ба дарозии порчаи якум ва дуюм баробар бошад, дарозии порчаи сеюмро ёбед.

6. $112:2$ $168:3$ $184:4$ $282:6$
 $196:2$ $267:3$ $352:4$ $584:8$

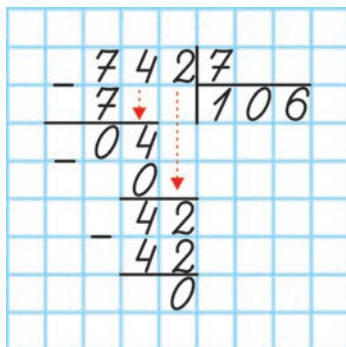
7. Бинокор то нисфирӯзӣ 464-то, баъди нисфирӯзӣ аз он 40-то зиёд ғишт чинд. Вай дар як рӯз чандто ғишт чиндааст? Агар бинокор дар як рӯз 8 соат кор карда бошад, дар 1 соат чандтоғи ғишт чиндааст?

Ифодаҳои намуни 742 : 7

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $742 : 7 = \square$

7 садӣ ба 7 тақсим карда, натиҷа 1 ба ҳосили тақсим навишта мешавад. Ба назди сифри бақиядор 4 фароварда, адади 4 ба 7 тақсим намешавад, барои ҳамин ба ҳосили тақсим сифр навишта мешавад. Ба назди 4 даҳӣ 2 воҳид фароварда мешавад. Воҳиди 42 ба 7 тақсим карда, натиҷа 6 ба ҳосили тақсим навишта мешавад.

2. $212:2$ $408:4$ $630:6$ $872:8$
 $324:3$ $545:5$ $714:7$ $909:9$

3. Дар саёҳати музейи санъат 350 нафар донишомӯз иштирок кард. Агар аз он ҳамагӣ 180 нафарашон писарон иштирок карда бошанд, дар саёҳат чанд нафар духтарон ташриф овардаанд?

4. Бо ёрии гунё кунчи рост, кунчи тез ва кунчи кунд кашед.

5. $k \cdot 9 = 780 - 60$ $b : 6 = 650 - 600$

6. Чамъшавандаи якум 720, чамъшавандаи дуюм агар аз якумаш 440-то кам буданаш маълум бошад, суммаи ин ду чамъшавандаҳоро ёбед.

7. $210:2$ $432:4$ $624:6$ $848:8$
 $309:3$ $525:5$ $763:7$ $972:9$

8. Дар асоси ҷадвал масъала тартиб диҳед:

Моҳҳо	Миқдори истироҳаткунандагони якто гурӯҳ (нафар)	Миқдори гурӯҳҳо (то)	Миқдори ҳамаи истироҳаткунандагон (нафар)
Июнь	20	Як хел	400
Июль	?		480
Август	?		360

Муайян кардани тақсимкунанда ва каратиҳои адад

а) Барои $1 \cdot 2 \cdot 3 = 6$ буданаш адади 6 ба 1, ба 2, ба 3 тақсим мешавад. Ададҳои 1, 2 ва 3 тақсимкунандаҳои адади 6 номида мешавад.

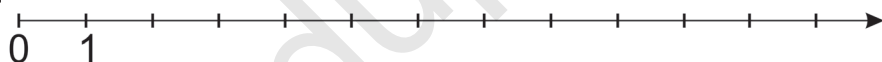
б) $36 : 4 = 9$. Адади 36 ба 4 бебақия тақсим мешавад. Яъне, адади 36 каратиҳои адади 4 аст.

в) Ҳамаи тақсимкунандаҳои адади 36-ро навишта бароед: 1, 2, 3, 4, 6, 9, 12, 18, 36. Адади 36 барои ҳамаи тақсимкунандаҳои худ каратӣ аст.

г) Ба адади 3 барои ёфтани чорто ададҳои каратӣ онро ба ададҳои 1, 2, 3, 4 ... зарб кунед: 3, 6, 9, 12, ... Ин ададҳо ба 3 ададҳои каратӣ аст.

1. а) Тақсимкунандаҳои адади 12-ро дар тире ададҳо муайян кунед:

б) Ба ҳар як ададҳои 2; 4; 7; 8 шумо 4-тоғи адади каратӣ ёбед.

Намуна: ба адади 2 ададҳои каратӣ: 2, 4, 6, 8.

2. а) Адади 48 ба чандто адад бебақия тақсим мешавад?
 б) Адади 54 ба чандто адад бебақия тақсим мешавад?
 в) Таҳлил кунед, кадоме аз онҳо бештар ба адад тақсим мешавад?

3. Аз ҳосили зарби ду адад 72 ҳосил карда шуд. Инро дар чанд усул ба амал баровардан мумкин?

4. $32 \cdot 3 + 25$ $314 \cdot 2 - 470$ $2 \cdot 134 + 103 \cdot 3$
 $21 + 4 \cdot 21$ $938 - 2 \cdot 114$ $241 \cdot 2 - 3 \cdot 133$

5. Сими дарозияш 78 см бударо ба қисмҳои 12 см ва 15 см ҳаминхел тақсим кунед, ки дар натиҷа сим зиёдати намонад.

6. Адади 28 ба кадом ададҳо бебақия тақсим мешавад? Адади 45-чӣ? Тақсимкунандаи кадоми он бештар аст?

7. Ба дӯкон дар 5-то банд 450 м адрас оварда шуд. Аз онҳо 2 бандаш то нисфирӯзӣ, 1 бандаш то беғоҳ фурӯхта шуд. Ҳамагӣ чанд метр адрас фурӯхта шудааст? Масъаларо бо ду усул ҳал кунед.

1. Ҳамаи ададҳои ҷуфт ба 2 карати аст, яъне ба 2 тақсим мешавад. Масалан: $18 : 2 = 9$, $36 : 2 = 18$. Ададҳои ҷуфти дар тири адаҳо бударо муайян кунед:

2. Тақсимкунандаҳои ҳамаи ададҳои зеринро бо тартиби афзуншавӣ нависед: 32; 56.

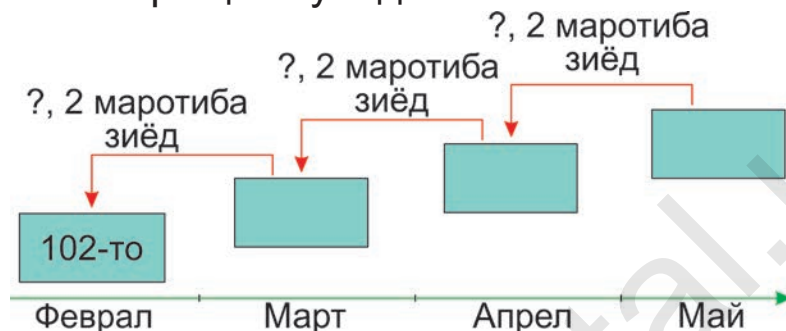
3. Муқоиса кунед:

$240 : (3 \cdot 4) \square 240 : 12$ $320 : (2 \cdot 4) \square 320 : 8$
 $240 : (3 \cdot 4) \square (240 : 3) : 4$ $320 : (2 \cdot 4) \square (320 : 2) : 4$
 $240 : (3 \cdot 4) \square (240 : 4) : 3$ $320 : (2 \cdot 4) \square (320 : 4) : 2$

4. Ба завод барои овардани дастгоҳҳои истеҳсолкунандаи нав миқдори ҷузъ (деталл)-ҳои автомобили боркашон дар ҳар моҳ 2

маротибагӣ зиёд шуд. Дар моҳи май чӣ қадар ҷузъҳо истеҳсол шудааст? Дар асоси расм масъаларо ҳал кунед.

5. Ҳосили тақсими дуто адад ба инҳо баробар аст.

22; 30; 42.

Ҳамаи ҷуфти ададҳои ҳаминхеларо ёбед.

Намуна: 1) 1 ва 22, 2 ва 11

6.

$$(412 + 228) : 2$$

$$(516 + 384) : 3$$

$$(240 + 300) : 6$$

$$412 + 228 : 2$$

$$516 + 384 : 3$$

$$240 + 300 : 6$$

7.

Барои пухтани оши палав биринҷ ва сабзӣ ба миқдори баробар андохта шуд. Гӯшт аз биринҷ 2 маротиба кам, равған аз биринҷ 4 маротиба кам, пиёз, аз биринҷ 8 маротиба кам андохта мешавад. Агар аз 8 кг биринҷ ош пухтан мумкин бошад, аз ҳар кадоми онҳо чанд килограмми харидан мумкин?

Ба адади духонадор зарб кардан

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

$$12 \cdot 15 = 12 \cdot (10 + 5) =$$

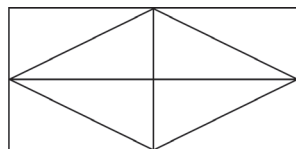
$$= 12 \cdot 10 + 12 \cdot 5 =$$

$$= 120 + 60 = 180$$

$$\begin{array}{r} \times 12 \\ 15 \\ \hline + 120 \\ \hline 180 \end{array}$$

2. $11 \cdot 17$ $26 \cdot 13$ $31 \cdot 17$
 $21 \cdot 12$ $31 \cdot 22$ $41 \cdot 12$
3. Дар ҳар як қабати бинои 12 қабата 24-тоғӣ хона аст. Дар ҳар як қабати бинои 16 қабата бошад, 18-тоғӣ хона ҳаст. Дар кадом бино миқдори хонаҳо зиёд аст?
4. Ифодаҳои адади тартиб диҳед ва қиматашро ёбед:
 а) Аз ҳосили зарби сию чор ва сию як ҳафтсаду ҳафтро тарҳ кунед.
 б) Аз шашсаду ҳаштод дусаду ҳаштро тарҳ кунед.
5. Миқдори секунча ва чоркунчаҳоро ёбед.

6. $42 \cdot 12$ $15 \cdot 13$ $31 \cdot 31$ $21 \cdot 42$
 $33 \cdot 13$ $24 \cdot 22$ $32 \cdot 30$ $11 \cdot 26$

7. Дар дӯкон 12 халта биринчи ҳар як халтааш

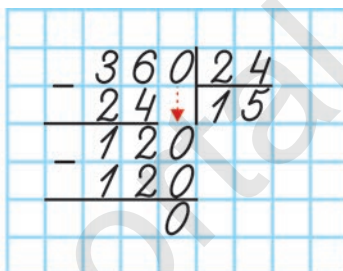
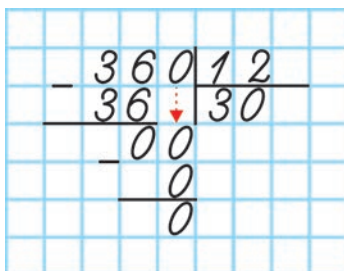
40 кг-мй ва 14 халта орди ҳар як халтааш 35 кг-мй оварданд. Рӯзи якум 320 кг орд ва 240 кг биринч фуруҳта шуд. Дар дӯкон чанд кг биринч ва орд фуруҳта шудааст.

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

$$360 : 12$$

$$360 : 24$$

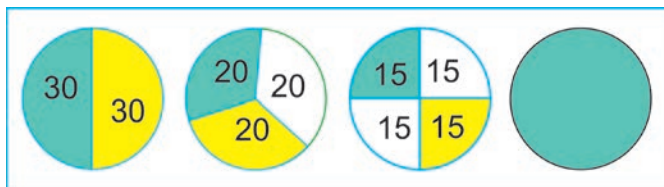
2. $480 : 12$ $480 : 16$ $640 : 16$ $680 : 17$
 $480 : 15$ $600 : 15$ $720 : 24$ $850 : 17$

3. 80 дм чанд метр аст? 800 дм-чй? 800 см чанд детсеметр аст?

4. $x \cdot 10 = 540$ $84 + x = 450$
 $x : 10 = 45$ $x - 24 = 390$

5. Агар қади росткунча 35 см, масоҳаташ ба 840 см² баробар бошад, бари он чанд см аст?

6. 1 соат ба чадто қисмҳои баробар тақсим шудааст?

7. $440 : 22$ $880 : 20$ $720 : 30$ $270 : 18$
 $510 : 15$ $210 : 14$ $600 : 25$ $660 : 30$

8. Аз Тошканд то шаҳри Гулистон 120 км. Велосипедрон дар 1 соат 15 км масофаро тай карда гузашт. Вай бо ҳамин хел суръат роҳ гардад, аз Тошканд то Гулистон дар чанд соат расида меравад?

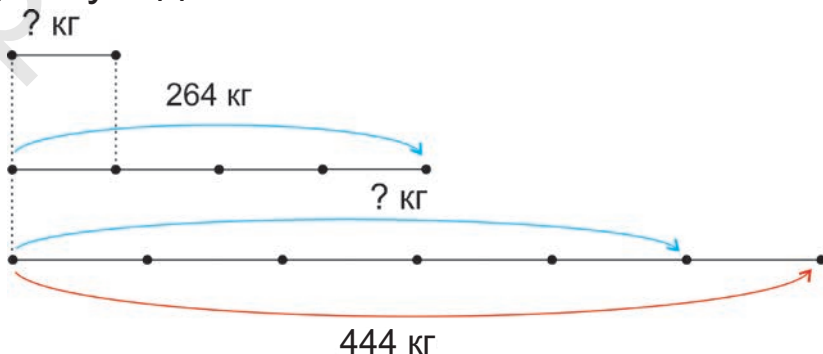
1. $270 : 18$ $325 : 13$ $336 : 21$ $324 : 27$
 $360 : 24$ $442 : 17$ $266 : 14$ $308 : 11$

2. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

3. 17 соат 37 дақиқа + 14 соат 4 дақиқа
 27 дақиқа 40 сония + 2 дақиқа 26 сония
 8 соат 53 дақиқа – 6 соат 39 дақиқа.

4. Дар асоси нақшаҳо масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

5. 5-то мурғ дар дар 5 рӯз 5-тоғӣ тухм мемонад? 10-то мурғ дар 10 рӯз чандто тухм мемонад?

6. $32 \cdot 20 + 32 \cdot 6$ $54 \cdot 13$ $46 \cdot 20 + 46 \cdot 1$

7. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

?, 256-то зиёд

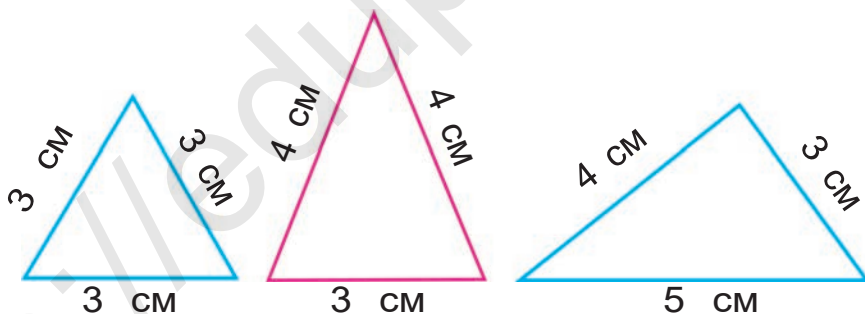
?, 16 маротиба зиёд

46-то

Намудҳои секунҷаҳо

1. Тарафҳои секунҷаҳоро муқоиса кунед ва аз ҳамдигар фарқ доштани онҳоро фаҳмонед:

Секунҷаи
баробартараф

Секунҷаи
баробарпахлӯ

Секунҷаи
гуногунтараф

Секунҷае, ки се тарафаш ба ҳам баровар аст, секунҷаи баробартараф номида мешавад.

Секунҷае, ки ду тарафаш ба ҳам баробар аст, секунҷаи баробарпахлӯ номида мешавад.

Секунҷае, ки ҳамаи тарафҳояш гуногун аст, секунҷаи гуногунтараф номида мешавад.

кўчати зардолу аз онҳо 5 маротиба кам шинонда шуд. Боғбонҳо ҳамагӣ чанд бех кўчат шинондаанд?

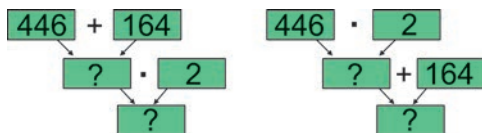
Алгоритми иҷрои амалҳо

Алгоритм – ин пайдарпайии ҳалли ҳар гуна масъалаҳои математикӣ мебошад. Қadamҳои алгоритм фармонҳои он номида мешавад. Дар давоми иҷрои алгоритм ягон фармонро ҳам гузаронида нафирсондан лозим.

1. $243 \cdot 3 + 2 \cdot 126$ $4 \cdot 238 - 146 \cdot 6 + 2 \cdot 324$
 $4 \cdot 234 - 264 \cdot 3$ $167 \cdot 3 + 2 \cdot 126 - 235 \cdot 3$

2. Ба мактаби якум 446-то китоби дарсӣ ва 164-то китоби бадеӣ оварданд. Ба мактаби дуюм аз он 2 маротиба зиёд китоб оварда шуд. Ба мактаби дуюм чандто китоб оварда шудааст? Доир ба ёфтани ҳалли масъала нақшаи дуруст нишондодаи алгоритмро ёбед.

3. Доираи радиусаш 25 мм буда кашед. Дарозии диаметри доираро ёбед.

4. $810 : 9 \cdot 8 + 40$ $400 - 320 : 4 \cdot 2$
 $90 \cdot 4 : 3 - 116$ $180 + 120 : 6 + 4$

5. Чӣ хел бо ёрии зарфҳои 3 литра ва 5 литра аз ҳавз 1 литр об гирифтани мумкин?

6. $167 \cdot 2 + 3 \cdot 146$ $3 \cdot 287 - 57 \cdot 4 + 134$
 $3 \cdot 279 - 287 \cdot 2$ $113 \cdot 4 + 2 \cdot 256 - 246$

7.

Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

12 кг

?-то сабад

252 кг

Алгоритми иҷро намудани амалҳо дар ифодаҳои қавсноқ

1. Ифодаҳои қавсноқро ҳал кунед:

$$870 - (36 - 9) + 23$$

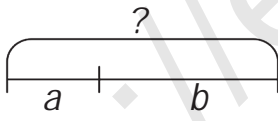
$$870 - 36 - (9 + 23)$$

$$(240 - 120) : 3 + 9$$

$$240 - 120 : (3 + 9)$$

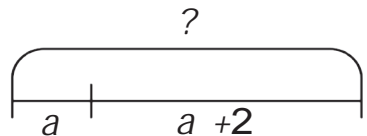
2. Вертолёт ба 100 км масофа 20 литр сӯзишворӣ сарф кард. Он барои 225 км масофа париданаш чӣ қадар сӯзишворӣ сарф мекунад?

3. Нақша ва ифодаҳои масъала дода шудааст. Ифодаи ба ҳар як нақша мувофиқро ёбед:

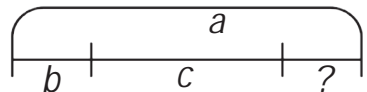
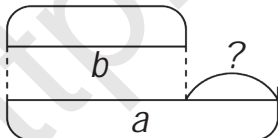
$$a - b$$

$$a - b - c$$

$$a + b$$

$$a + (a + 2)$$

4. Қавсхоро тавре гузоред, ки баробарӣ дуруст бошад:

$$720 - 80 : 20 + 20 = 52$$

$$720 - 80 : 20 + 20 = 718$$

$$720 - 80 : 20 + 20 = 30$$

5. Номаълумро ёбед:

$$324 + x = 240 \cdot 3 \quad 143 \cdot 6 = 429 + x$$

6. Аз Тошканд «Neksiya» дар як соат 80 км, аз Бухоро «Matiz» бо суръати 70 км ба тарафи Самарқанд ба роҳ баромад. Агар аз Тошканд то Самарқанд 320 км, аз Бухоро то Самарқанд 280 км бошад, кадом автомобил ба манзил аввал расида меояд?

7. Дар шакли сутун ҳал кунед ва санҷед.

$$458 + 527 \quad 381 + 609$$

$$931 - 568 \quad 870 - 489$$

Мустаҳкамкунӣ

1. Ҷадвалро пур кунед:

Тарҳшаванда	40		60		80
Тарҳқунанда	7	6		5	9
Ҳосили тарҳ		420	480	350	

2. Дар банди якум 176 м, дар банди дуюм 144 м сим ҳаст. Дар сеюмаш дар ҳар ду банд чӣ қадар бошад, аз он 4 маротиба кам аст. Дар ҳама банд чӣ қадар сим ҳаст?

3. Ҷадвалро пур кунед:

Тақсимшаванда	450		35	360	
Тақсимкунанда	90	60		40	30
Ҳосили тақсим		5	7		8

4. Қавсҳоро тавре гузored, ки баробарӣ дуруст бошад:

$$10 \cdot 48 - 24 \cdot 3 = 720 \quad 10 \cdot 48 - 24 : 3 = 400$$

5. Аз 100 кг зардолу 80 л шарбат тайёр карданд. Аз 700 кг зардолу чанд литр шарбат тайёр карда мешавад?

6. $400 \cdot 2 \cdot 1$ $230 : 10 \cdot 4$ $250 : 10 \cdot 6$
 $100 \cdot 6 \cdot 1$ $600 : 10 \cdot 7$ $900 : 100 \cdot 10$

7. Масофаи аз мактаб то хона 240 метр. Донишомӯз аз се як қисми ҳамин роҳро тай кард. Вай чӣ қадар роҳ тай кардааст?

Ба қисмҳои баробар тақсим кардани порча

1. а) Дарозии умумии порчаро чен кунед. Порча ба чандто қисмҳои баробар тақсим шудааст? Дарозии ҳар як қисм ба чанд см баробар аст?

б) Порчаи 10 см-а кашед. Онро ба 4 қисми баробар тақсим кунед, пас дарозии ҳар як қисмро дар ҳисоби миллиметр ёбед.

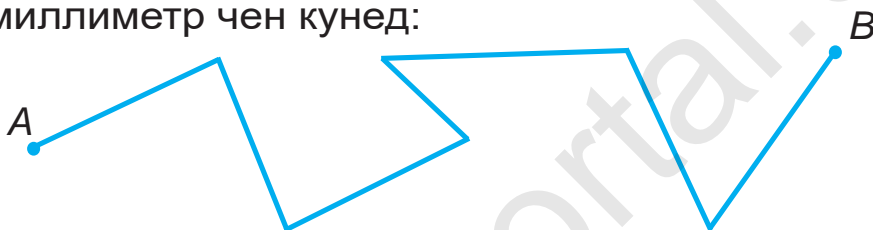
2. Дар тадбири кушода шудани мактаби нав тасмаи 600 см-ро ба 3 қисми баробар тақсим карда буриданд. Дарозии ҳар як қисмро ёбед.

3. Ба қисми 240 метри лаби ҷўй кўчати олуца

шинондан лозим. Агар ба ҳар 2 метр як бех кўчат шинонанд шавад, ҳамагӣ чанд бех кўчат шинонда мешавад? Дар ҳар 3 метр шинонданд чӣ?

4. $640 : 8 + 70 \cdot 4$ $147 + 59 \cdot 10 - 124$
 $180 : 3 + 230 \cdot 2$ $601 - 389 + 75 : 3$

5. Дарозии хати шикастаи AB -ро дар ҳисоби миллиметр чен кунед:

6. Қади девор 180 см, ба қисми 3 м-и бари он тахтасангҳои кошин ҷойгир кардан лозим. Ченакҳои тахтасанг: қадаш 30 см, бараш 20 см. Чанд дона тахтасанг лозим мешавад?

7. $(468 + 373) - (306 - 219)$ $32 : 8 \cdot 212$
 $(217 - 194) - (207 - 198)$ $27 : 9 \cdot 134$

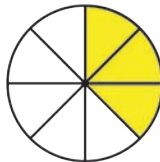
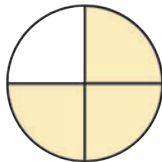

8. Ба кўпруки дарозияш 240 м буда, сутунҳо ҷойгир кардан лозим. Агар масофаи байни онҳо 30 м бошад, чандто сутун лозим мешавад? 40 м бошад – чӣ?

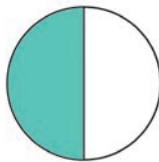
Ба қисмҳои баробар тақсим кардани доира

1. Сето давраи диаметраш 6 см буда кашед. Якумашро ба нисф, дуумашро ба чоряк, сеумашро ба нимчоряк қисмҳо тақсим кунед.
2. Доира ба чанд қисм тақсим карда шудааст? Қадом қисми он ранг карда шудааст?

3. Ақрабакҳои соат чандро нишон медиҳад? Онҳо доираро ба чандто қисмҳои баробар тақсим кардаанд?

4. Масоҳати доираи бутун 36 см^2 аст. Масоҳати қисми дигар доираҳои ранг карда шударо ёбед:

5. Ақрабакҳои соат дар давоми як маротиба пурра давр зада баромадан, аз болои чандто хатҳои хурд ва чандто хатҳои калон гузаштаниро шуморед. Хатҳои калон чиро мефаҳмонад? Хурдҳояш – чӣ?

6. $510 + (489 - 232)$ $721 - 38 \cdot 9$

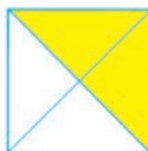
$1000 - (900 - 85)$ $68 \cdot 7 + 53 \cdot 8$

7. Сето доираи диаметраш 6 см буда кашед. Дуюмашро ба 2-то, сеюмашро ба 4-то қисми баробар тақсим кунед.

Ба қисмҳои баробар тақсим кардани бисёркунҷаҳо

1. Квадрат ба чандто қисмҳо тақсим карда шудааст? Кадом қисми он ранг карда шудааст?

2. Чорто секунҷаи баробартараф кашед. Дуюмашро ба дуто, сеюмашро ба сето, чорумашро ба чорто қисм тақсим кунед.

3. Муқоиса кунед:

875 см 2 м 57 см

596 кг 483 кг

6 дм 8 м 68 дм

884 кг 684 кг

906 см 90 дм 6 см

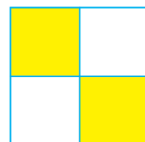
13 дм 130 м

4. а) Байрақи давлати Республикаи Ўзбекистон бо хатчаҳои сурх ба чандто қисмҳои баробар ҷудо карда шудааст?

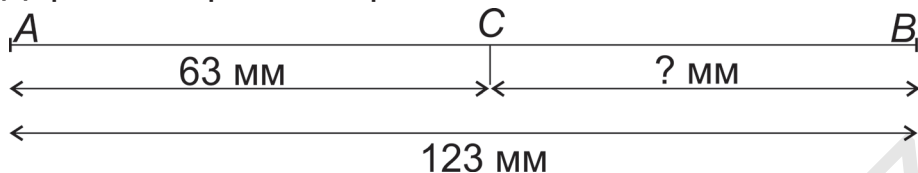

б) «Дар асоси Қонун оиди байрақи Республикаи Ўзбекистон» агар бари байрақ 125 см бошад, дарозиаш 250 см шуданаш лозим. Периметри ҳаминхел байрақи андоза доштаро ёбед.

5. Дар шакл чандто росткунҷа ва квадрат аст? Онҳоро кашида нишон диҳед.

6. Дарозии порчаи СВ-ро ёбед.

7. Ҳосили тақсимро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:

$60 : 4$ $65 : 5$ $72 : 6$ $66 : 11$
 $60 : 12$ $65 : 13$ $88 : 11$ $84 : 12$

8. Қади росткунҷаи рост 120 м , бараш аз он 40 м кӯтоҳ аст. Периметри чоркунҷаро ёбед.

Бо намудҳои гуногун дода шудани масъалаҳо

1. Майдони олимпиадаро ҳазорон варзишгарон даст ба даст дода, ба ҷойи давидан ҳозир шуданд. Агар дар як рӯз 192 км масофа тай карда шавад, дар 5 рӯз ба ҳисоби миёна чӣ қадар масофа тай мешавад?
2. Дар завод дар як рӯз ба миқдори маҳсулотҳои дар диаграмма дода шуда консерва тайёр карда шуд. Дар 2 рӯз чӣ қадар маҳсулот консерва карда мешавад?

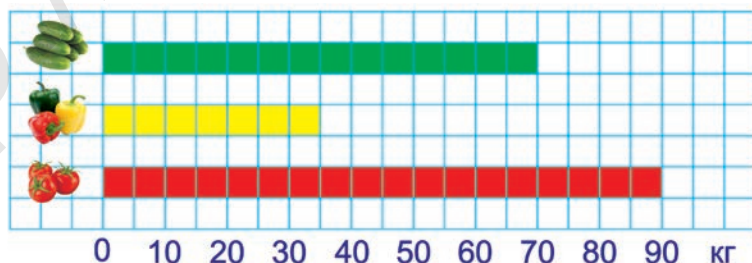
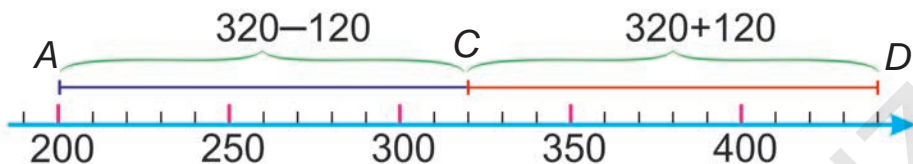

Диаграмма – ин тасвири нақшавии мухтасари муқоисаи маълумотҳо бо ададҳо мебошад.

3. Дар тири ададҳо ба нуқтаҳои A ва D ададҳои мувофиқ меомадаро ёбед.

4. Дар асоси ҷадвал масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед.

	Массаи себи дар якто сабад буда	Миқдори сабадҳо	Массаи себҳои ҳамаи сабадҳо
	36 кг	4-то	? кг
	36 кг	?-то	144 кг
	? кг	4-то	144 кг

5. $400 + (500 - a) = 730$ $871 - (x + 17) = 800$

6. Ребуси ададӣ. Ҳаминхел адади якхонадор ёбед, ки суммаи 4-тои онҳо ба адади якхонадор, суммаи 5-тои он ба адади духонадор баробар бошад. Рақамҳои ба шакл мувофиқро нависед:

$$\begin{array}{l}
 \text{🍓} + \text{🍓} + \text{🍓} + \text{🍓} = \text{🍒} \qquad \text{🍒} = ? \qquad \text{🍓} = ? \\
 \text{🍓} + \text{🍓} + \text{🍓} + \text{🍓} + \text{🍓} = \text{🍇} \text{ 🍐} \qquad \text{🍇} = ? \qquad \text{🍐} = ?
 \end{array}$$

7. $(987 - 567) : 6 - 35$ $123 \cdot 4 - 480 : 8$

$(640 + 160) : 10 \cdot 2$ $800 : 4 \cdot 3 - 204$

8. Дар асоси нақша масъала тартиб диҳед ва дарозии роҳи тай кардаи поездро ёбед.

4 h 30 дақиқа 3 h

РАҚАМБАНДӢ ДАР ДОХИЛИ 10000. АМАЛҲОИ АРИФМЕТИКӢ. БУЗУРГИҲО

Рақамбандӣ кардани ададҳои чорхонадор

а) Ададҳои аз 1000 то 9999 буда, ададҳои чорхонадоранд.

б) Адади аз ҳама калони чорхонадор ба 9999 адади 1 ҳамъ мекунем: $9999+1$. Дар натиҷа адади панҷхонадор ҳосил мешавад. Он ба намуди 10000 навишта мешавад ва даҳҳазор гуфта хонда мешавад.

1. Дар ин адад чандто ҳазорӣ, чандто садӣ, чандто даҳӣ ва чандто воҳид ҳаст?

2 ҳазорӣ, 8 садӣ, 4 даҳӣ, 6 воҳид.

28 садӣ, 4 даҳӣ, 6 воҳид.

284 даҳӣ, 6 воҳид.

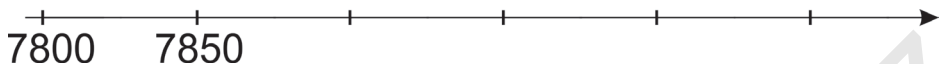
2846 воҳид.

2. Ададҳои дар қадвал навишта шударо хонед:

Хонаи ҳазориҳо	Хонаи садиҳо	Хонаи даҳиҳо	Хонаи воҳидҳо
	9	9	9
1	0	0	0
5	6	7	8
9	9	9	9

3. Ададҳои зеринро бо ёрии рақамҳо нависед:
Як ҳазору бисту панҷ;
Сеҳазору шашсаду панҷоҳ;
Шашҳазору ҳаштсаду чор.
4. Ададҳои зеринро бо ёрии рақамҳо нависед ва дар тири ададҳо ишора кунед:

Ҳафтҳазору ҳаштсаду панҷоҳ; ҳафт ҳазору нӯҳсад;
ҳафтҳазору нӯҳсаду панҷоҳ; ҳаштҳазору панҷ –
оҳ.

5. Ду гурӯҳ сайёҳон барои нонушта ба 120-то курсии ошхона ҷойгир шуданд. Гурӯҳи якум ба 14-то миз, гурӯҳи дуюм бошад, ба 16-то мизи ҳаминхела нишастанд. Дар ҳар як гурӯҳ чанд нафарӣ сайёҳон будаанд?

6. $38 \cdot 6 + (427 - 193)$ $27 \cdot 4 + (700 - 187)$
 $54 \cdot 5 + (608 - 457)$ $804 : 4 \cdot 3 - 204$

7. Баландии росткунҷа 12 дм 8 см, бараш аз қадаш 4 см кӯтоҳ аст. Периметри росткунҷаро ёбед.

8. Бо сантиметрҳо ифода кунед ва ҳисоб намоед:

$3 \text{ м } 7 \text{ дм } 6 \text{ см} + 4 \text{ м } 3 \text{ дм } 8 \text{ см}$

$1 \text{ м } 6 \text{ дм } 9 \text{ см} + 47 \text{ дм } 2 \text{ см}$

$9 \text{ м } 72 \text{ см} - 5 \text{ дм } 9 \text{ см}$

$7 \text{ м } 4 \text{ см} - 32 \text{ дм } 6 \text{ см}$

Дар намуди суммаи хонаи воҳидҳо тасвир кардани адади чорхонадор

1. Хонаи воҳидҳои ададҳои 6928, 5692, 3506, 9280, 2045, 5700, 6008-ро гӯед.

Намуна: дар адади 4729 4-то ҳазорӣ, 7-то садӣ, 2-то даҳӣ ва 9-то воҳид аст.

2. Ададҳоро дар шакли суммаи хонаи воҳидҳо нависед: 2847, 4540, 5604, 9300, 3502, 6531.

Намуна: $2847 = 2000 + 800 + 40 + 7$.

Дар ин ададҳо чандто даҳӣ, чандто садӣ ва чандто ҳазорӣ ҳаст?

3. Суммаи хонаи воҳидҳоро бо адад ифода кунед ва нависед:

$$2000 + 40 + 3$$

$$2000 + 800 + 90$$

$$5000 + 50$$

$$6000 + 400 + 1$$

$$8000 + 4$$

$$9000 + 300$$

Намуна: $2000 + 40 + 3 = 2043$

4. Тайёраи якум дар 1 соат 430 км, тайёраи дуюм 450 км парвоз кард. Агар онҳо аз аэропорт дар як вақт муқобили якдигар парвоз кунанд, масофаи байни онҳо баъд аз 1 соат чанд километр мешавад?
5. Дарозии хати шикастара бо миллиметрҳо ҳисоб кунед

6. Ба чойи катакҳои холӣ рақамҳои мувофиқ гузоред.

$$\square \square \square + \square = \square \square \square 8$$

7. Ба чойи катакҳои холӣ ададҳои мувофиқ гузоред.

$$3607 = \square + 600 + 7$$

$$4562 = 4000 + 500 + \square + 2$$

$$\square = 4000 + 100 + 50 + 3$$

$$1908 = \square + 900 + 8$$

8. Ба дӯкон 202 қуттӣ конфети дар ҳар яке 4 кг мӣ оварда шуд. Дар як ҳафта 142 қуттӣ конфет фурӯхта шуд. Дар дӯкон чанд килограмм конфет фурӯхта нашуда монд?

5. Чандто адади сеҳонадори суммаи рақамҳояш ба 2 баробар буда ҳаст?

6. $156 \square 212$ $3480 \square 3408$ $7651 \square 7750$

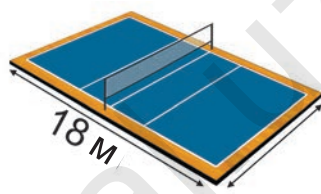
$308 \square 234$ $1564 \square 1564$ $9112 \square 8999$

7. Бари майдони волейбол 18

м буда, қадаш ба – қисми

$\frac{1}{2}$ бараш баробар, периметри майдонро ёбед.

Аз таърихи математика: Рақамҳо чӣ хел пайдо шудааст?

Маълумотҳои шавқовар аз таърихи математика

Ададҳои натуралӣ, яъне ададҳои табиӣ (1,2,3...) яке аз мафҳумҳои қадимтарини математикӣ мебошад. Он барои эҳтиёҷ пайдо шудани шуморидани предметҳо (ғўсфанд, тиру камон ва ғ.) пайдо шудааст. Одамон аз чизҳои худашонро ихота карда ба сифати асбобҳои шумор (ҳисоб) истифода кардаанд. Масалан, ба дарахтон аломатҳои махсус гузоштаанд, ба риштаҳо гиреҳчаҳо кардаанд, чўбҳо ё ки сангҳоро ёфтаанд. Дар Мисри қадим ба сифати дастгоҳи осонкунандаи ҳисоби абак хизмат кардааст.

Дар асл, фақат ададҳои 0 ва 1 мавҷуд буда, дигар ҳамаи ададҳо аз ҳамин ду адад ҳосил карда мешавад.

Яъне, мавчуд набошад ба 0, мавчуд бошад, ба 1 баробар аст. Суммаи адади 2 дуто 1-ро, адади 3 сето 1-ро, адади 4 чорто 1-ро ифода мекунад ва ғ. Адади 1000 дар натиҷаи ҷамъшавии 1000-то адади 1 ҳосил карда мешавад.

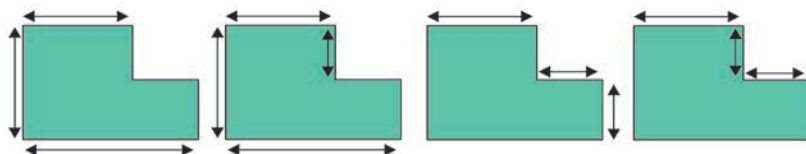
Ал-Хоразмӣ олими бузургест, ки барои ривочу равнақи фанни математика ҳиссаи беназир гузоштааст. Вай аз рақамҳои аз 0 то 9 истифода карда, ададҳоро дар системаи даҳии ҳисоб дар синфи воҳидҳо ҷудо карда навиштанро нишон додааст. Дар болои ададҳо иҷро карда шудани чорамалро низ фаҳмонда додааст.

1. Дар асоси ҷадвал масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Маҳсулотҳои хӯрокворӣ	Дар 1 рӯз	Дар рӯзҳои ҳафта	Сарфи умумӣ
Тухм	? дона	4 рӯз	240 дона
Панир	9 кг	? рӯз	36 кг

2. $346 - x : 9 = 255$ $(529 - x) + 308 = 384$

3. Барои ёфтани периметри фигураи геометрии зерин дарозии кадом тарафи он дода шуданаш лозим?

4. Дар телеканални «Бачагон» бо воситаи барномаи намоишдиҳанда ҳар як намоиш дар давоми чанд вақт нишон доданахро ёбед:

Вақти оғози намоиш	Номи намоиш
9:30	Математикаро меомӯзем
9:50	Мултипанорама
11:10	Чӯянда ёбанда аст
11:40	...

5. $(80 : 4 - 60 : 30) \cdot 5$ $56 : 4 + 2 \cdot (120 : 6)$
 $64 : 4 + 3 \cdot 97$ $(69 \cdot 2 - 6 \cdot 8) + 56$

6. Ду нафар боғбон ба ҳар кадоми гурӯҳ 720 беҳи кӯчатҳо доданд. Гурӯҳи якум кӯчатҳоро дар 4 соат, гурӯҳи дуюм дар 3 соат шинонда шуданд. Агар ҳар ду гурӯҳ кӯчатҳоро дар якҷоягӣ шинонданд, дар 1 соат чанд беҳ кӯчат мешинонданд?

Чамъ ва тарҳ дар доҳили 10000

1. Ҳисобкуниро фаҳмонед.

1) $4600 + 700 = \square$

46-то садӣ + 7-то садӣ = 53-то садӣ = 5300-то воҳид. Яъне: $4600 + 700 = 5300..$

2) $5200 - 600 = 52\text{-то садӣ} - 6\text{-то садӣ} = 46\text{-то садӣ} = 4600\text{-то воҳид. Яъне: } 5200 - 600 = 4600.$

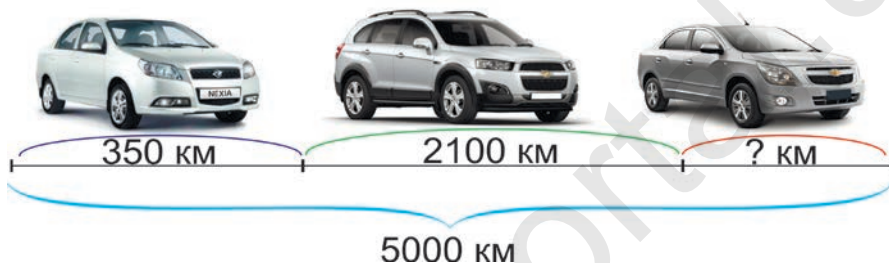
2. $2300 + 3200$ $3600 + 2400$ $2530 + 2740$
 $9800 - 4500$ $7300 - 6400$ $4720 - 3690$

3. Ба сирки Давлатии Ўзбекистон дар як рӯз 1800 нафар тамошобин ташриф овард. Агар ҷойҳои

барои тамошобинони умумӣ ҳудо карда 2500-то бошад, боз чанд нафар тамошобинон ташриф оварданашон мумкин?

4. $x \cdot 60 = 420 + 120$ $20 \cdot x = 214 + 186$

5. Дар асоси нақша масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

6. Доирае кашед, ки радиуси он 2 см 5 мм бошад. Дар дохили доира A ва дар беруни доира нуқтаҳои B, D - ро ишора кунед:

7. $1100 + 4400$ $6430 - 3500$ $5700 + 3400$
 $4400 - 2500$ $5300 + 2700$ $9200 - 8670$

8. Ҳамаи пули Нурулло 9000 сӯм буда, 6800 сӯми он дар картаи пластикӣ мебошад. Ё 5000 сӯми онро бо воситаи банкомат ба пули нақд иваз кард. Пули нақди Нурулло чанд сӯм шуд?

1. Ҳалли чамъро дар шакли сутун фаҳмонида ҳал кунед:

$\begin{array}{r} + 435 \\ 386 \\ \hline 821 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 2435 \\ \quad 386 \\ \hline 2821 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 2435 \\ \quad 4386 \\ \hline 6821 \end{array}$
---	---	--

Воҳидҳо бо воҳидҳо, даҳиҳо бо даҳиҳо, садиҳо бо садиҳо, ҳазориҳо бо ҳазориҳо чамъ карда мешаванд. Дар шакли сутун чамъ кардани ададҳои дар доҳили 10000 буда, монанди дар шакли сутун чамъ кардани ададҳои дар доҳили 1000 буда иҷро карда мешавад.

2. Мисолҳоро дар шакли сутун ҳал кунед:

$7301 + 347$	$2346 + 3875$	$4964 + 2847$
$4385 + 876$	$7539 + 1764$	$6349 + 1782$

3. Соли 1437 дар расадхонаи Улуғбек харитаи 1018 –то ситора тартиб дода шудааст. Дар он як сол аз 365 рӯзу 6 соату 10 дақиқаю 8 сония иборат буданаш муайян карда шудааст. Дар ин вақт Мирзо Улуғбек (1394-1449) чандсола буд?

4. Бо усулҳои қулай ҳисоб кунед:

$1800 \text{ мм} + 2500 \text{ мм} + 1200 \text{ мм} + 2500 \text{ мм}$
$1500 \text{ кг} + 1700 \text{ кг} + 3500 \text{ кг} + 2300 \text{ кг}$
$37 \text{ см} + 55 \text{ см} + 63 \text{ см} + 45 \text{ см} + 80 \text{ см}$

5. Периметри секунҷаи баробарпаҳлӯ 19 см. Дарозии яке аз тарафҳои он ба 7 см баробар аст. Дарозии тарафҳои боқимондаи онро ёбед.

6. Мисолҳоро дар шакли сутун ҳал кунед.

$3457 + 448$	$4681 + 4873$	$3748 + 3447$
$4387 + 927$	$5189 + 1754$	$5207 + 2685$

7. Дар оромгоҳи кӯҳистон моҳи июн 1758, моҳи июл 1954 ва моҳи август 1647 нафар донишомӯз дам гирифтанд. Дар давоми таътили тобигона ҳамагӣ чанд нафар донишомӯз дам гирифтаанд?

1. Ҳалли тарҳро дар шакли сутун фоҳмонед:

Аз воҳидҳо воҳидҳо, аз даҳиҳо ва аз садиҳо садиҳо, аз ҳазориҳо ҳазориҳо тарҳ карда мешавад. Дар доҳили 10000 ададҳоро дар шакли сутун тарҳ намудан, ба мисли дар доҳили 1000 ададҳоро дар шакли сутун тарҳ кардан иҷро карда мешавад.

2. Дар шакли сутун тарҳ кунед:
 $8745 - 489$ $7618 - 5388$ $9420 - 1675$
 $5671 - 964$ $5844 - 3189$ $7847 - 4928$
3. Коргарон 350-то кӯчат шинонданашон лозим аст. Онҳо рӯзи якум ҳамагӣ аз $\frac{1}{7}$ қисми кӯчатро шинонданд. Ин нисбат ба рӯзи дуюм 2 маротиба кам. Ба масъала савол гузored ва онро ҳал кунед.
4. Масоҳати квадрати тарафҳояш 4 см бударо ёбед ва аз чор як қисми онро ранг кунед.
5. Ба чӣ гуна паридани паррандаҳо аҳамият диҳед: дар пеш якто парранда, аз он баъд дуто, баъд сето... Агар дар қатори охир 9-то бошад, дар ин қатор чандто парранда аст?

6. Мисолҳоро дар шакли сутун иҷро кунед.

$$\begin{array}{r}
 + 6402 \\
 \hline
 2130
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 - 3470 \\
 \hline
 1084
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 + 4029 \\
 \hline
 5053
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 - 6040 \\
 \hline
 4880
 \end{array}$$

7. Дарозии Амударё, ки аз Ўзбекистон ҷорӣ шуда мегузарад 1415 км, дарозии Сирдарё бошад, 2212 км аст. Дарозии ҷамъи ду дарёро ёбед.

1. Мисолҳоро дар шакли сутун ҳал кунед:

4026 – 1309	9023 – 5556	8829 – 6047
3471 – 1084	8072 – 4385	9353 – 5741
2. Ба шўъбаи таъминоти китоби ноҳия 3600-то китобҳои дарсии математикаи синфи 3-юм ва аз он 1200-то кам математикаи синфи 2-юм оварда шуд. Ба шўъбаи таъминоти ноҳия ҳамагӣ чӣ қадар китоби дарсӣ оварда шудааст?
3. а) Ба ададҳои 5, 6, 7 ва 8 чортогӣ адади каратӣ буда нависед.
 б) Тақсимкунандаҳои ададҳои 42, 39, 67, 58-ро ёбед.
4. Тақсими бақиядорро иҷро кунед:

1000 : 30	140 : 3	290 : 6
900 : 40	160 : 3	480 : 7
5. Суммаи 3-то адад ба 1000 баробар аст. Суммаи ададҳои якум ва дуюм ба 650 баробар аст. Адади сеюмро ёбед.

6. Мисолҳоро дар шакли сутун ҳал кунед:

7523 – 6818	4834 + 3594	6987 + 587
8937 – 7025	8722 – 1096	4354 + 262

7. Абӯрайҳон Берунӣ баъд аз сафари Ҳиндустон дар асари соли 1030 навиштаи худ мавҷуд будани қитъаи Америкаро пешгӯӣ кард. Аз байн 462 сол гузашта, баҳрнавардӣ европогӣ Христофор

Колумб қитъаи Америкаро кашф кард. Барои мавҷуд будану пешгӯй кардани ин қитъа чанд сол шуд ва он чандум сол кашф карда шудааст?

Системаҳои шумори позитсион ва ғайрипозитсион

Ба позитсия вобаста будани системаи шумори ҷойгиршавии навишти рақамҳоро шумори позитсионӣ меноманд.

Дар системаи шумори позитсионӣ қимати адади додашуда ба мавқеи соҳиббудаи рақамҳои ададро тасвиркунанда вобаста мешавад. Масалан, дар адади 222 рақамҳои якхела навишта шудааст, лекин ба мавқеи ҷойгиршавии он нигоҳ карда қимати онҳо гуногунанд.

Дар системаи шумори ғайри позитсионӣ қимати аломат ба ҷойи соҳиббудаи он вобаста нест. Масалан: аломати махсус ё ки ҳар як ҳарфи алифбои баъзе халқҳо ба як адади маълум баробар будааст. Ҳарфҳои калимаҳо ададҳои ифода шударо ҳамчун карда, ададҳои гуногун ҳосил кардаанд. Дар ин, қатъи назар аз дар кучо ҷойгир шудани ҳарф, он ба як хел қимат соҳиб будааст.

1. Дар поён шаклҳои ададҳоро ифодакунанда дода шудааст.

$$\triangle = 2$$

$$\bigcirc = 5$$

$$\diamond = 8$$

Онҳо дар усулҳои гуногун ҷойгир карда шудаанд:

а) $\diamond \bigcirc \triangle$ б) $\triangle \bigcirc \diamond$ в) $\bigcirc \triangle \triangle$

Ин рақамҳо дар системаи позитсионӣ чандро мефаҳмонад? Дар системаи ғайрипозитсионӣ-чӣ?

2. Рақами 9 дар ҳар як адад чӣ гуна воҳиди хонаро мефаҳмонад? 159, 389, 942, 1959, 1893, 6925, 9856.
3. Ҳар як ададҳоро 10 маротиба зиёд кунед: 42, 72, 21, 11.
4. $(48 + 16) : 8$ $(44 + 340) : 4$ $(93 + 310 + 62) : 5$
 $(360 + 189) : 9$ $(1005 - 525) : 3$ $(46 + 69 + 23) : 6$
5. Дар қадвал нархи яхмосҳо нишон дода шудааст. Дар Комил 2500 сӯм пул ҳаст. Вай ба пулаш аз қадом намуди яхмос чанд дона хариданаш мумкин? Ба вай чӣ қадар бақия гардонда медиҳад?

Намуди яхмос	Шоколоднок	Меванок	Қаймоқнок
Нархаш	1000 сӯм	950 сӯм	700 сӯм

6. Ба дӯкон 192-то теливизор, аз он 8 маротиба кам яхдон овардаанд. Чоряк қисми онҳо фурухта шуд. Чандто воситаҳои техникӣ маишӣ фурухта шуд?
7. Ифода тартиб диҳед ва ҳал кунед
 - 1) Суммаи ададҳои 634 ва 687-ро 321-то кам кунед.
 - 2) Ҳосили тарҳи ададҳои 934 ва 245-ро 492-то кам кунед.
 - 3) Адади 120-ро 3 маротиба зиёд карда, 120- то кам кунед.

Рақамҳои римӣ

Дар Рими қадим аз рақамҳои ба намуди I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000 истифода бурдаанд. Ин рақамҳоро, рақамҳои римӣ меноманд. Рақами хурди римӣ аз рақами калон ба тарафи рост навишта шавад, онҳо ҳамчун карда мешавад. Масалан: VI = 5 + 1 = 6, XII = 10 + 2 = 12, CXV = 100 + 10 + 5 = 115

Агар ба чап навишта шавад, тарҳ карда мешавад:
 $IV = 5 - 1 = 4$, $IX = 10 - 1 = 9$, $XC = 100 - 10 = 90$. Рақамҳои якхела аз 3 маротиба зиёд пайиҳам навишта шуданаш мумкин нест. Адади хеле калони бо ёрии рақамҳои римӣ навишта шуда: 3999 (MMMCMXCIX).

1. Рақамҳои римӣ дар кадом пайиҳамӣ аз навишта шуданаш қатъи назар ба қимати якхела соҳиб аст. Масалан: дар навишти XXX ҳар як аломати X ба 10 баробар аст. Барои ҳамин ҳам рақамҳои римӣ ба кадом система мисол шуда метавонад, позитсионӣ ё ки ғайрипозитсионӣ?

2. Ададҳои зеринро аз рақамҳои римӣ истифода бурда нависед: 23, 37, 148, 285, 692, 893, 968.

3. $390 : 3 + 409$ $195 \cdot 5 - 632 + 8$
 $160 \cdot 4 - 392$ $798 : 7 + 476 : 2$
 $705 : 5 + 423$ $420 : 6 + 558 : 9$

4. Ба сохтмони саройи яхи “Ҳумо арена”-и шаҳри Тошканд 2480 нафар мутахассисони соҳаи гуногун ҷалб карда шуд. Аз инҳо 6 нафар меъмор, 20 нафар муҳандис, 50 нафар устои монтаж, боқимондашон коргаронанд. Дар сохтмони ин арена чанд нафар коргар иштирок кардааст?

5. Бо ёрии рақамҳои I, V, X ададҳо нависед. Онҳоро бо тартиби афзуншавӣ ҷойгир кунед.

6. $593 + 9 \cdot 8 - 384$ $240 : 6 + 548 - 467$
 $756 - 320 : 80 + 256$ $837 - 96 : 8 + 107$

7. Ҳар як моҳи солро аз рӯи тартиб бо рақами римӣ ифода кунед. **Намуна:** Январ – I.

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ ДАР ДОХИЛИ 1000 ЗАРБ ВА ТАҚСИМИ ДАҲОНЇ

а) Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $1000 \cdot 5 = 1$ ҳазорӣ 5 маротиба зарб зада шавад, дар натиҷа 5 ҳазорӣ ҳосил мешавад. Яъне: $1000 \cdot 5 = 5000$ ё ки $5 \cdot 1000 = 5000$. Аз ин, $5000 : 1000 = 5$ ё ки $5000 : 5 = 1000$

б) Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: $3200 \cdot 3 =$ Усули
 1: $3200 \cdot 3 = 32 \cdot 100 \cdot 3 = 32 \cdot 3 \cdot 100 = 96 \cdot 100 =$ Усули
 2: $3200 \cdot 3 = (3000 + 200) \cdot 3 = 3000 \cdot 3 + 200 \cdot 3 = 9000 + 600 = 9600$

1. $4 \cdot 1000$ $300 : 100$ $5000 : 100$
 $7 \cdot 1000$ $600 : 100$ $9000 : 1000$
2. $1200 \cdot 8$ $2400 \cdot 4$ $2800 \cdot 3$ $4600 \cdot 2$
 $6 \cdot 1600$ $5 \cdot 1800$ $4 \cdot 1500$ $2 \cdot 4200$
3. Аз дӯкони бозичаҳо барои тӯҳфа 3-то бозичаи якхела хариданд. Барои ин чанд сӯм пул дода шуд?

2900 сӯм; 3100 сӯм; 2700 сӯм; 3300 сӯм

4. $2459 + 54 \cdot 100$ $2784 - (537 - 22 \cdot 6)$
 $56 \cdot 100 + 470$ $3608 - 12 \cdot 8 + 150$
5. а) Барои 750 ҳосил шуданаш чӣ гуна ададро ба 15 зарб кардан лозим?

б) Барои 70 ҳосил шуданаш 910-ро ба кадом адад тақсим кардан лозим?

6. Тарафҳои саҳрои пахтаи росткунҷашакл 800 м ва 400 м аст. Периметри онро ёбед.

7. $1600 \cdot 5$ $2500 \cdot 4$ $1400 \cdot 7$ $4500 \cdot 2$
 $9 \cdot 1100$ $6 \cdot 1500$ $3 \cdot 3100$ $2 \cdot 4900$

8. Биринчи дар 10-то халта буда 2 кг-мӣ ба 200-то ва 3 кг-мӣ ба 100-то халтачаҳо тақсим карда андохтанд. Дар якто халта чанд килограмм биринч будааст?

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:
 $2400 : 30 = (24:100) : 3 \cdot 10 = (24 : 3) \cdot (100 : 10) = 8 \cdot 10 = 80$

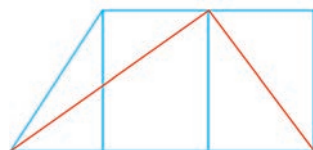
2. $1600 : 20$ $3500 : 50$ $5600 : 80$
 $2100 : 70$ $4200 : 60$ $7200 : 80$

3. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

4. Соли 827 Ал-Хоразмӣ бузургии кураи Заминро ҳисоб карда ёфтааст. Барои муайян шудани андозаи сайёраамон чанд сол шуд?

5. Дар шакли дар расм буда чандто секунҷа, чандто чоркунҷа ва чандто панҷкунҷа ҳаст?

6. $1200 : 20$ $2100 : 30$ $3600 : 60$ $5600 : 70$
 $1800 : 30$ $3000 : 50$ $4200 : 70$ $6400 : 80$

7. Дар бочкаи 6000 литра сӯзишворӣ мавҷуд буд. Аввал аз $\frac{1}{5}$ қисми онро, баъд аз $\frac{1}{4}$ қисми онро фурӯхтанд. Дар бочка чӣ қадар сӯзишворӣ боқӣ монд?

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед: барои $5 = 10 : 2$ буданаш ба 5 зарб задан ба 2 тақсим карда, ба 10 зарб кардан осонтар аст.

$440 \cdot 5 = 440 \cdot (10 : 2) = (440:2) \cdot 10 = 220 \cdot 10 = 2200$. Барои ҳамин, адади ба 5 зарбкунандаро ба 2 тақсим карда, ҳосили тақсимро ба 10 зарб задан осонтар аст.

2. Даҳонӣ зарб занед:

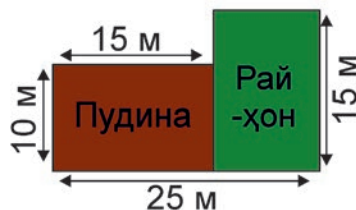
$280 \cdot 5$ $360 \cdot 5$ $740 \cdot 5$ $920 \cdot 5$

3. $74:2$ $364:2$ $546:3$ $4568:4$
 $51:3$ $726:2$ $783:3$ $8724:4$

4. Дар кассаи метро рӯзи якум 2390 дона ва рӯзи дуюм 1195 дона жетон фурӯхта шуд. Жетонҳои рӯзи дуюм фурӯхташуда аз жетонҳои дар рӯзи якум фурӯхташуда чӣ қадар кам?

5. $170 + a = 869$ $c - 841 = 108$
 $760 - b = 463$ $2 \cdot x = 860$

6. Масоҳати майдони райҳон ва пудина кошта шударо бо усулҳои гуногун ҳисоб кунед.

6. Предметҳои кубшакро ёбед:

7. $1468 \cdot 2$ $2276 \cdot 4$ $4478 \cdot 2 - 812 : 4$
 $3259 \cdot 3$ $1158 \cdot 5$ $1178 \cdot 6 - 909 : 3$

8. Барои тадбири идона 1210-то ба ҳар яке 3-тоғӣ гул ва 764-то ба ҳар яке 5-тоғӣ гул дошта гулдас-та тайёр карданд. Барои ин, ҳамагӣ чандто гул канда шудааст?

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

\times	1	2	1	7	\times	3	2	4	6	\times	4	8	7	6	\times	1	6	4	3
				4					3					2					5
	4	8	6	8		9	7	3	8		9	7	5	2		8	2	1	5

2. $1484 \cdot 3$ $3764 \cdot 2$ $1349 \cdot 7$
 $2317 \cdot 4$ $1457 \cdot 6$ $1227 \cdot 8$

3. Дар як рӯз дар заводи якум 1648-то, дар заводи дуюм бошад, 1197-то ҷузъ (детал) тайёр карданд. Ҳар рӯз ба ҳамин тарз кор кунанд, дар заводи якум дар 6 рӯз чандто ҷузъ тайёр карда мешавад? Заводи дуюм 2 рӯз бештар кор кунанд, оё ба заводи якум баробар шуда метавонад?

4. Дуто доира кашед. Диаметри якумаш 8 см, диаметри дуюмаш бошад, аз диаметри якумаш ду маротиба кӯтоҳ бошад.

5. Яке аз ададҳои дутто зарбкунандаҳоро 30 маротиба зиёд карда, дуюмашро 10 маротиба кам кунем, ҳосили зарб ба чӣ қадар тағйир меёбад?

6. $1374 \cdot 3$ $4759 \cdot 2$ $1294 \cdot 7$
 $2476 \cdot 4$ $1357 \cdot 6$ $1167 \cdot 8$

7. Дар заводи чинибарорӣ дар 5 рӯз 1200 дона коса ва 3600 дона пиёла истеҳсол шуд. Агар бо ҳамин тарз кор кунад, завод дар 10 рӯз чанд дона коса ва пиёла истеҳсол мекунад?

1. Амалҳоро иҷро кунед.

$$6000 : (20 \cdot 5) \cdot 6$$

$$1000 : (90 : 9) \cdot 100$$

$$(924 + 207) : 3$$

$$(525 - 238) \cdot 3$$

$$(5170 - 4500) \cdot 9$$

$$(413 + 196) : 7$$

2. Барои саёҳати шаҳр пагоҳӣ дар соати 10:00 рафта, рӯзона дар соати 12:00 баргашта омаданд. Сайёҳат чӣ қадар вақт давом ёфтааст?

3. Рассом барои китоби дарсии математикаи синфи 3-юм 198-то расм, 66-то қадвал, 77-то ребус ва 11-то диаграммаро дар давоми 44 рӯз кашид. Вай дар як рӯз ба ҳисоби миёна чандто нақша кашиданаширо муайян кунед.

4. Ба бозор 1026 кг себи кабуд ва аз он 3 маротиба зиёд себи зард оварданд. Ҳамагӣ чанд кг себи кабуд ва зард овардаанд? Себи зард аз себи кабуд чанд килограмм зиёд?

5. Қавсхоро ҳаминхел гузored, ки баробарӣ дуруст бошад:

$$140 - 80 : 4 \cdot 5 = 75 \qquad 140 - 80 : 4 \cdot 5 = 600$$

$$140 - 80 : 4 \cdot 5 = 136$$

6. Муодиларо ҳал кунед:

$$210 : x = 420 : 6 \qquad 480 : x = 6 \qquad y + 2940 = 3000$$

7. Фермер 5-то асп ва 9-то гов дорад. Барои 1-то асп дар як моҳ 135 кг беда, барои 3-то гов ҳам ҳамин қадар беда истифода мешавад. Фермер дар ҳар моҳ ҳамагӣ чӣ қадар беда сарф мекунад?

Тақсими хатгӣ дар доҳили 10000

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

$$9369 : 3 = \square$$

Нақшаи ҳисобкунӣ:

Ҳазориро тақсим мекунам:

Тақсим мекунам: ...

Зарб мекунам: ...

Тарҳ мекунам: ...

Ҳосили тарҳро бо ҳосили тақсим муқоиса мекунам:

...

Садиро тақсим мекунам: ... Давом диҳед.

9	3	6	9	3
9	3	6	9	3
-	3	6	9	3
-	3	6	9	3
-	6	9	0	0
-	6	9	0	0
-	9	0	0	0
-	9	0	0	0
-	0	0	0	0

2. $4324 : 2$ $3693 : 3$ $8448 : 4$

$5555 : 5$ $2846 : 2$ $9639 : 3$

3. Дар ду тарафи пайроҳа 2248 бех кўчати гул шинонданд. Миқдори кўчатҳои дар як тарафи пайроҳа шинондашударо ёбед.

4. Муқоиса кунед:

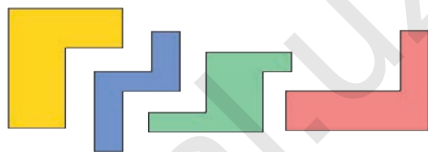
$$483 + (645 - 483) \square 640$$

$$(368 + 459) + (459 - 368) \square 459 \cdot 2$$

$$(12 \cdot 4 + 13 \cdot 3) - 39 \square 48$$

$$(961 - 724) + (724 + 396) \square 2 \cdot 961$$

5. Аз ин шаклҳо оё
росткунча сохтан
мешавад?

6. $3396 : 3$

$4628 : 2$

$7987 : 1$

$4848 : 4$

$2864 : 2$

$9936 : 3$

7. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва
онро ҳал кунед:

1200 сўм

7500 сўм

? сўм

10000 сўм

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r} 76233 \\ - 6 \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \\ \hline 16 \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \\ - 15 \quad \downarrow \\ \hline 12 \quad \downarrow \\ - 12 \quad \downarrow \\ \hline 3 \\ - 3 \\ \hline 0 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 76746 \\ - 6 \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \\ \hline 16 \quad \downarrow \quad \downarrow \quad \downarrow \\ - 12 \quad \downarrow \\ \hline 47 \quad \downarrow \\ - 42 \quad \downarrow \\ \hline 54 \\ - 54 \\ \hline 0 \end{array}$$

2. $7548 : 2$ $7152 : 3$ $9324 : 4$
 $8735 : 5$ $9084 : 6$ $9208 : 8$

3. Дар матбаа 7362-то китоби “Гулистон”-ро дар ҳар банд 6-тоғӣ, 9440-то китоби “Баҳористон”-ро дар ҳар банд 8-тоғӣ ҷойгир карданд. Ҷамағӣ чанд банд китоб тайёр кардаанд?

4. Ҷадвалро пур кунед:

c	8450	1416	9608	6482	8160	0
d	5	4	8	7	6	8
$c : d$						

5. Дар асоси диаграмма масъала тартиб диҳед: Кадомаш вазнин? 32-то карам-мӣ, 11-то тарбуз-мӣ ё ки 8-то каду-мӣ?

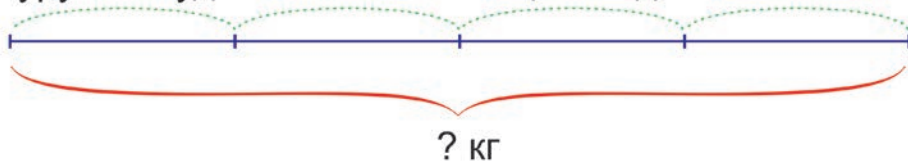

6. $5348 : 2$ $5316 : 3$ $7616 : 4$
 $6745 : 5$ $8340 : 6$ $8344 : 7$

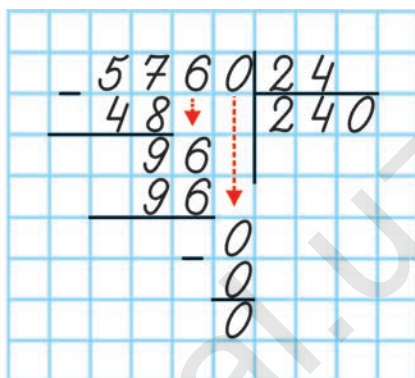
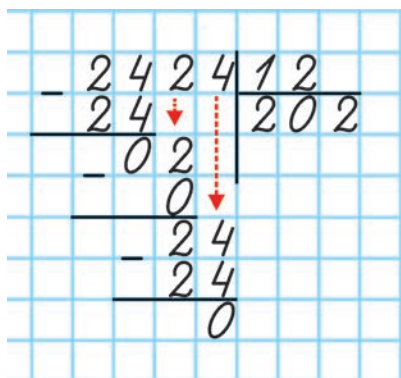
7. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед:

Фурӯхта шуд ? кг

Боқӣ монд 5100 кг

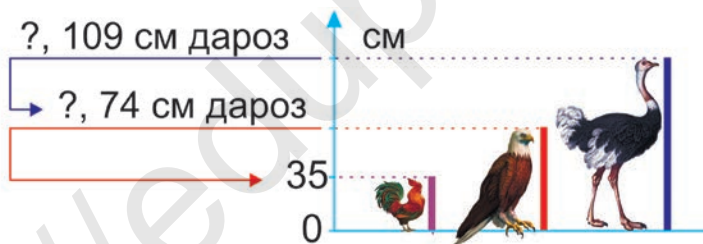

1. Роҳи ҳаллашонро фаҳмонед:

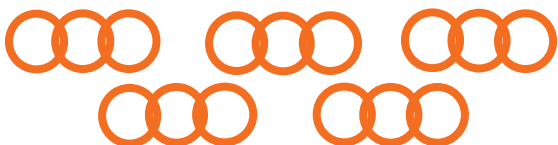

2. $4444 : 22$ $6720 : 30$ $4200 : 15$
 $6510 : 15$ $5600 : 25$ $7560 : 30$

3. Дар асоси диаграмма масъала тартиб диҳед ва дарозии қади паррандаҳоро ёбед:

4. $x \cdot 12 = 5400$ $92 \cdot x = 4600$
 $32 \cdot x = 9792$ $x \cdot 17 = 510$
5. Бари хонаи Сарвар кор карда истода 2 м 35 см, дарозиаш аз бараш 2 маротиба дароз аст. Периметри хона чӣ қадар аст?
6. Аз ҳама камаш чандто ҳалқаро кушода-пӯшонда, аз понздаҳто ҳалқа якто занҷири яклухт ҳосил карда метавонед?

7.

$2222 : 11$

$3750 : 30$

$3990 : 19$

$2769 : 13$

$4960 : 16$

$4620 : 22$

8.

Самолёт 1815 км масофаро тай карда гузашт. Сайёҳ бошад, дар ин вақт 11 км роҳ гашт. Самолёт аз сайёҳ чанд маротиба зиёд масофаро тай кардааст?

Санҷиши тақсим

1.

Санҷишро фаҳмонед:

$4800 : 30 = 160 \quad \text{Санҷиш: } 160 \cdot 30 = 4800$

2.

Тақсимро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:

$520 : 4$

$5600 : 80$

$7200 : 60$

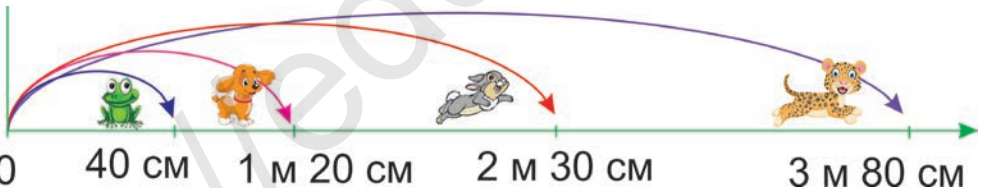
$420 : 6$

$7800 : 30$

$8400 : 30$

3.

Дар асоси диаграмма масофаи байни ҳайвонҳои ба дарозӣ ҷаҳандаро ёбед.

4.

$720 - x = 1180 - 739$

$x - 2904 = 3705 + 230$

5.

Масоҳати росткунҷа ба 24 см^2 баробар аст. Агар қади он 4 см бошад, бараш ба чанд см баробар аст? Аз рӯи қади додашуда ва бари ёфташуда росткунҷаро кашед.

6.

Ҳикоя аз саҳифаи 216 китоб оғоз шуда, ба саҳифаи 274 ба охир мерасад. Ҳикоя чанд саҳифаи китобро дарбар гирифтааст?

7. Тақсимиرو ичро кунед ва натиҷаро санҷед:

$320 : 4$

$560 : 40$

$950 : 50$

$480 : 6$

$720 : 30$

$960 : 40$

8. Ба музейи Амир Темур рӯзи якум 2180 нафар, рӯзи дуюм 420 нафар кам, рӯзи сеюм нисбат ба рӯзи дуюм 350 нафар зиёд одам омад. Ба музей дар давоми се рӯз чанд нафар одам ташриф овардааст?

Санҷиши зарб

1. Санҷиширо фаҳмонед:

$90 \cdot 70 = 6300$

Санҷиш: $6300 : 90 = 70$ ё ки $6300 : 70 = 90$

2. Зарбро ичро кунед ва натиҷаро санҷед::

$20 \cdot 14$

$40 \cdot 17$

$60 \cdot 13$

$12 \cdot 80$

$23 \cdot 3$

$18 \cdot 50$

$14 \cdot 70$

$90 \cdot 11$

3. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

4. $170 + a = 869$

$c - 841 = 1708$

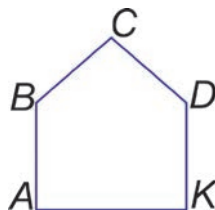
$760 - b = 463$

$2 \cdot x = 860$

5. Панҷунҷаи $ABCDK$ кашед. Дар он порчаҳои BK ва AD гузаронед.

Нуқтаи буриши порчаҳоро бо ҳарфи M ишора кунед.

6. Зарбро иҷро кунед ва натиҷаро санҷеа :

$30 \cdot 13$ $50 \cdot 19$ $80 \cdot 11$ $16 \cdot 40$
 $24 \cdot 20$ $17 \cdot 40$ $12 \cdot 70$ $60 \cdot 15$

7. Тарафҳои шаклҳоро чен карда, периметр ва масоҳати онҳоро ёбед:

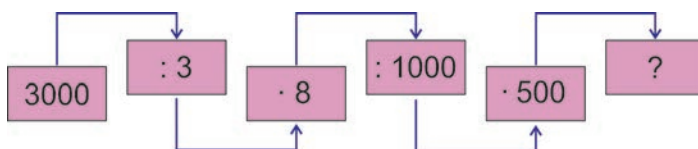

Воҳидҳои ченаки дарозӣ

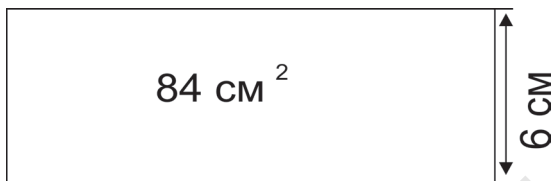
1. $1 \text{ см} = \square \text{ мм}$ $5 \text{ см } 4 \text{ мм} = \square \text{ мм}$
 $1 \text{ дм} = \square \text{ см}$ $8 \text{ дм } 6 \text{ см} = \square \text{ см}$
 $1 \text{ м} = \square \text{ дм}$ $3 \text{ м } 7 \text{ дм} = \square \text{ дм}$
 $1 \text{ км} = \square \text{ м}$ $2 \text{ км } 40 \text{ м} = \square \text{ м}$

2. Хати рост кашед. Дар он сето нуқтаҳои A , B ва D -ро пайиҳам ишора кунед. Дарозии порчаи AB се см, дарозии порчаи BD чор см шавад. Суммаи дарозии ин порчаҳоро ёбед. Ин сумма ба дарозии кадом порча баробар аст?

3. Аз рӯи алгоритм амалҳоро иҷро карда, натиҷаро ёбед:

4. Андозаҳои хона ва пайроҳаро ёбед.

5. Агар 24 м ресмон аз сето ҷояш баробар бурида шавад, дарозии ҳар як қисми он чанд метр мешавад? Инро дар нақша оё нишон дода метавонед?

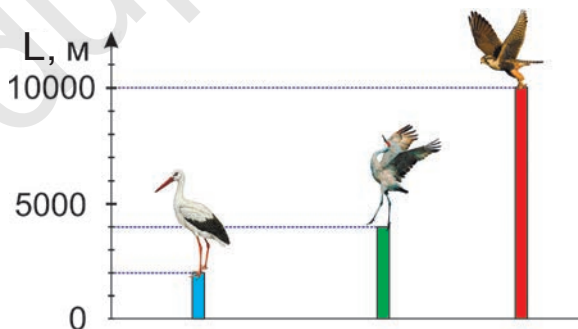

6. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$18 + x = 35 \quad x + 500 = 900 \quad 230 + x = 570$$

7. Лаклакҳо дар 2000 м баландӣ, турнаҳо аз лаклакҳо 2 маротиба, лочинҳо 5 маротиба баландтар мепаранд. Баландии ба боло баромадани ин паррандаҳоро бо км ифода кунед.

Муносибатҳои байни воҳидҳои ченаки дарозӣ

1. Муносибатҳои байни ченаки воҳидҳои дарозиро фаҳмонед:

$$1000 \text{ мм} = 100 \text{ см} = 10 \text{ дм} = 1 \text{ м}$$

$$300 \text{ см} = 30 \text{ дм} = 3 \text{ м}$$

$$420 \text{ см} = 42 \text{ дм} = 4 \text{ м } 2 \text{ дм}$$

$$504 \text{ см} = 5 \text{ м } 4 \text{ см}$$

$$758 \text{ см} = 7 \text{ м } 5 \text{ дм } 8 \text{ см} = 7 \text{ м } 58 \text{ см}$$

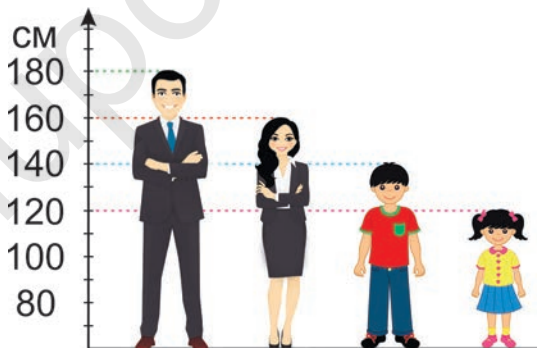
$$10000 \text{ дм} = 1000 \text{ м} = 1 \text{ км}$$

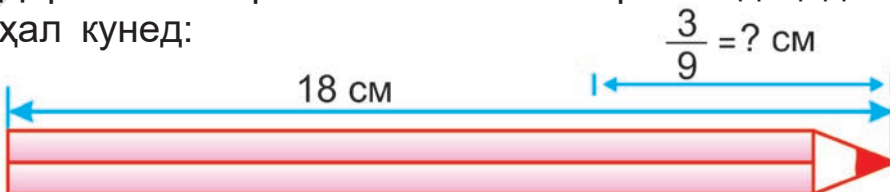
Барои иҷро намудани амалҳо дар болои бузургиҳо, бояд бузургиҳо бо як хел воҳиди ченак ифода ёфтаниш лозим.

2. $340 \text{ мм} = \square \text{ дм } \square \text{ см}$
 $567 \text{ мм} = \square \text{ дм } \square \text{ см } \square \text{ мм}$
 $803 \text{ мм} = \square \text{ дм } \square \text{ мм}$
 $320 \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ дм} = \square \text{ м } \square \text{ см}$
 $706 \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ см}$
 $459 \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ дм } \square \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ см}$
 $842 \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ дм } \square \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ см}.$

3. Дар асоси диаграмма фарқи байни қадҳои аъзои оила ашонро ёбед:

4. а) Нуқтаҳои A ва B -ро ишорат кунед. Бо воситаи онҳо хати рост гузаронед.
 б) Нуқтаҳои D ва E -ро ишорат кунед. Бо воситаи онҳо дуто хати қавқ гузаронед.
5. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

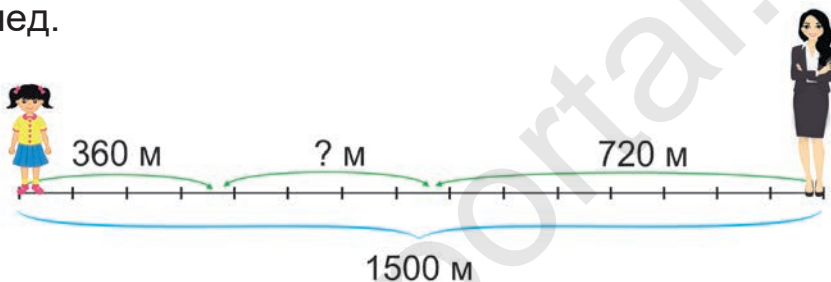
6. Масофаи байни Тошканд ва Хиваро бо кадом воҳиди ченак ифода намудан қулай аст?
 б) Ченаки майдони футболро-чӣ?
 в) Дарозии ручкаи хатнависиамонро-чӣ?

7. $164 + 2 \cdot 349$ $(132 + 176) \cdot 2$ $3 \cdot (104 + 229)$
 $884 - 3 \cdot 235$ $(976 - 762) \cdot 4$ $5 \cdot (442 - 258)$

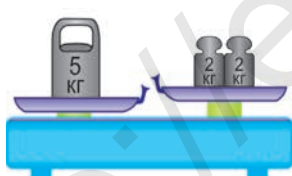

8. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед.

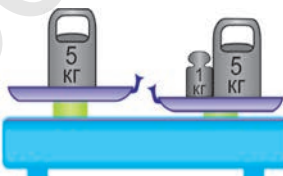

Воҳидҳои ченаки масса (вазн)

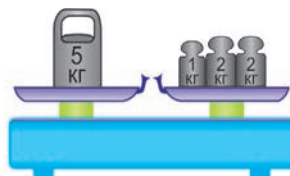
Муқоисаи массаро фаҳмонед:

$5 \text{ кг} \square 4 \text{ кг}$

$5 \text{ кг} \square 6 \text{ кг}$

$5 \text{ кг} \square 5 \text{ кг}$

Грамм (г) – воҳиди ченаки асосии масса аст.
 $1 \text{ кг} = 1000 \text{ г}$.

1. $500 \text{ г} + 500 \text{ г}$ $500 \text{ г} + 300 \text{ г} + 600 \text{ г}$
 $500 \text{ г} + 700 \text{ г}$ $800 \text{ г} + 200 \text{ г} + 900 \text{ г} + 100 \text{ г}$

Намуна: $500 \text{ г} + 500 \text{ г} = 1000 \text{ г} = 1 \text{ кг}$.

2. Дар асоси расм

масъала тартиб
диҳед ва ҳал кунед:

3. Аз $\frac{1}{5}$ қисми 1 кг, аз $\frac{1}{4}$ қисми 2кг, аз $\frac{1}{8}$ қисми 4 кг ва аз $\frac{1}{12}$ қисми 6 кг-ро ёбед.

4. Агар чароғи сабзи чароғаки раҳнамо дар давоми 20 сония дар вақти даргирифта истодан 80-то автомобил аз чорраҳа гузарад, дар 14 сония чандто автомобил мегузарад?

5. $3 \text{ кг} + 2 \text{ кг} 400 \text{ г}$ $3 \text{ кг} 800 \text{ г} + 4 \text{ кг} 300 \text{ г}$
 $5 \text{ кг} - 3 \text{ кг} 600 \text{ г}$ $8 \text{ кг} 800 \text{ г} - 5 \text{ кг} 600 \text{ г}$

6. 906 кг себро 6 кг-мй, 847 кг анорро 7 кг-мй ба қуттиҳо ҷойгир карданд. Қуттиҳои себ аз қуттиҳои анор чанд дона зиёд аст?

Муносибатҳои байни воҳидҳои ченаки масса

- 1) 1 кг қисм аз 1 г қисм чанд маротиба вазнин?
 2) 100 г қисм аз 1 кг қисм чанд маротиба сабук?
 3) 1 кг қисм аз 500 г қисм чанд маротиба вазнин?
 4) 500 г қисм аз 50 г қисм чанд маротиба вазнин?
 5) 500 г қисм аз 1 кг қисм чанд маротиба сабук?
 6) 1 кг қисм аз 200 г қисм чанд маротиба вазнин?

Массаи қисмҳои калон бо тонна (т ё t) ё ки сентнер (q ё sp) чен карда мешавад:

1 т = 1000 кг 1 sp = 100 кг 1 т = 10 sp

2. Бо сентнер ифода кунед: 200 кг, 500 кг,

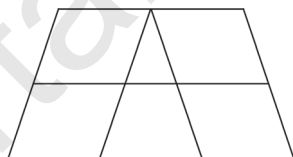
700 кг, 900 кг, 3 т, 6 т, 10 т, 16 т, 48 т, 64 т.

2) Бо тонна ифода кунед: 30 ср, 80 ср, 140 ср, 200 ср, 350 ср, 560 ср, 840 ср, 100 ср

3. Аз дарахти якум 50 кг, аз дююмаш нисбат аз он 3 маротиба зиёд, аз сеюмаш 1 ср себ чинда гирифтанд. Ҳамагӣ чӣ қадар себ чинда шудааст?

4. $1 \text{ кг} - 100 \text{ г}$ $1 \text{ кг} - 250 \text{ г}$ $1 \text{ кг} - 560 \text{ г}$
 $1 \text{ кг} - 300 \text{ г}$ $1 \text{ кг} - 450 \text{ г}$ $1 \text{ кг} - 750 \text{ г}$

5. Дар ин нақшаҳо чандто секунҷа ва чоркунҷа ҳаст?

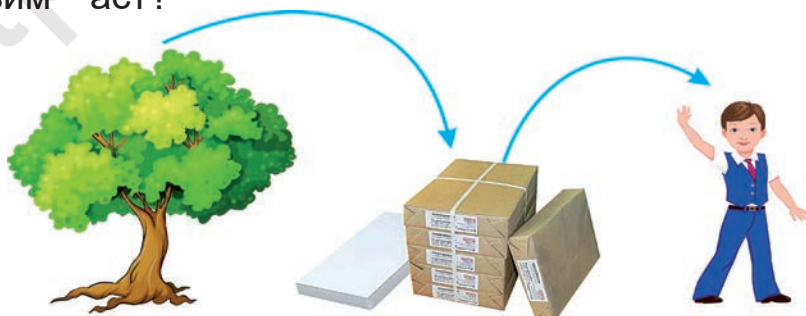
6. Яктогӣ сангҳои 1, 3 ва 5 кг-мӣ аст. Бо ҳамин сангҳо дар тарозуи палладор 500 г, 2 кг ва 7 кг биринҷро чӣ хел баркашидан мумкин?

7. $1 \text{ кг } 200 \text{ г} + 2 \text{ кг } 400 \text{ г}$ $3 \text{ кг } 400 \text{ г} + 4 \text{ кг } 300 \text{ г}$
 $2 \text{ кг } 300 \text{ г} + 3 \text{ кг } 600 \text{ г}$ $5 \text{ кг } 300 \text{ г} + 7 \text{ кг } 600 \text{ г}$

8. Ба ҳисоби миёна аз якто дарахт 100 кг қоғаз истехсол мешавад. Массайи 4000 – то китоби дарсии математика 11 ср. Барои гирифтани ҳаминқадар қоғаз сарф мешуда чандто дарахт лозим аст?

ИФОДАҲОИ МАТЕМАТИКӢ. НОБАРОВАРИҲО. ФИГУРАҲОИ ГЕОМЕТРИ

Ёфтани қимати ифодаҳои $a + b$ ва $a - b$

1. Агар $a = 3000$, $b = 2000$ бошад, қиматҳои ифодаи $a + b$ ва $a - b$ -ро ёбед.
2. Аз рӯи қиматҳои a ва b - и қадвал қиматҳои ифодаи $a + b$ -ро ёбед:

a	123	2364	2586	3549	4734	4673
b	234	3127	4258	4734	4876	5327
$a + b$	357					

3. Аз рӯи қиматҳои a ва b қиматҳои ифодаи $a - b$ -ро ёбед:

a	257	4742	5463	6544	7656	8244
b	123	2354	2746	2677	3898	5366
$a - b$	134					

4. Дар асоси расм масъала тартиб дода ҳал кунед.

Мавҷуд буд	Фурӯхта шуд	Боқӣ монд
5608 кг	? кг	Чорякаш, кг
		

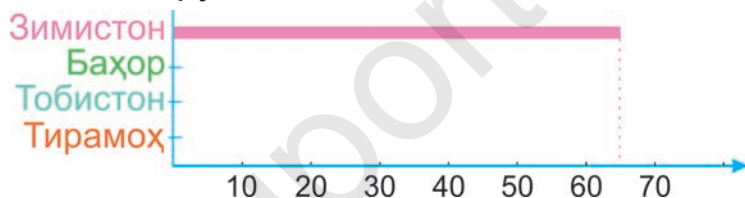
5. Ифодаҳоро нависед ва қимати онҳоро ҳисоб кунед.
 - а) Ба рақами 354 ҳосили тақсими ададҳои 42 ва 6-ро ҳам кунед.
 - б) Ҷамъкунандаи якум 876, дуюмаш ҳосили зарби ададҳои 14 ва 6 мебошад. Ҳосили ҷамъро ёбед.

6. Қиматҳои ифодаи a ва b -ро аз рӯи қиматҳои $a - b$ -и додашуда ёбед:

a	3764	5643	6435	7367	8213	9531
b	1452	2467	2476	2488	3495	5678
$a - b$						

7. Дар дафтарадон чунин диаграмма кашед ва дар асоси дафтарадон 1 сол аз рӯзҳои боронии ҳар як фасл маълумоти додашуда, диаграммаро пур кунед: Зимистон 65 рӯз, баҳор 40 рӯз, тобистон 7 рӯз, тирамоҳ 41 рӯз.

Ёфтани қимати ифодаи $a \cdot b$

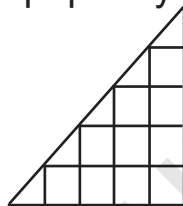
- Агар $a = 300$, $b = 2$ бошад, қимати ифодаҳои a ва b -ро ёбед:
- Аз рӯи қиматҳои додашудаи a ва b , қиматҳои ифодаи $a \cdot b$ -ро ёбед:

a	2344	2	2676	4	6	1231
b	2	4733	3	2434	1454	8
$a \cdot b$	4688					

- Дар хоҷагии фермерӣ a нафар коргар 44 кг-мӣ гелос чинда ба қуттиҳои 8 кг-мӣ ҷойгир карданд. Ҷамаи гелосҳо ба чанд қутти ҷойгир карда шуд?
 - Агар $a = 32$ бошад, ҳалли масъаларо ёбед.
 - Агар $a = 100$ бошад, ҳалли масъаларо ёбед.

4. Доираи диаметрҳояш 6 см, 4 мм, 7 см 8 мм ва 5 см 6 м буда кашед. Маркази ҳар як доираро муайян карда, радиусашро ёбед.

5. Дар шакли дар расм буда чандто секунча ва чандто квадрат аст? Миқдори кадом фигура зиёдтар аст?

6. Аз рӯи қиматҳои додашудаи a ва b қиматҳои ифодаи $a \cdot b$ - ро ёбед:

a	432	3	235	5	142	7	125
b	2	324	4	196	6	135	8
$a \cdot b$							

7. Ба дӯкон 12 халта орд оварда шуд ва онро ба пакетҳои 3 кг-мӣ андохта баромаданд. Агар як халта орд 60 кг бошад, ҳамаи ордҳо ба чанд пакет андохта шудааст?

Ёфтани қимати ифодаи $a : b$

1. Агар $a = 4000$, $b = 2$ бошад, қимати ифодаи $a : b$ -ро ёбед.

2. Аз рӯи қиматҳои додашудаи a ва b қиматҳои ифодаи $a : b$ -ро ёбед:

a	246	4826	6484	7305	8052	8488
b	2	2	4	5	6	8
$a : b$	123					

3. Масофаи байни роҳи ду чорраҳа 750 м. Ба як тарафи роҳ сутунҳои шабакаи барқӣ шинонда шудааст. Масофаи байни онҳо 50 м аст. Дар байни

чорраҳаҳо чандто сутун шинонда шудааст?

4. Росткунҷаи тарафҳояш 3 см 8 мм ва 5 см 4 мм буда кашед ва периметри онро ёбед.
5. а) Ифодаҳои дар ҷадвал овардашударо хонед:

Ифода	Маънояш
$(\partial + 2) + \partial$	Ба ҳосили ҷамъ ҳамроҳ кардани адад
$(b - 3) - a$	Аз ҳосили тарҳ, тарҳ кардани адад
$(a \cdot 5) - b$	Аз ҳосили зарб тарҳ кардани адад
$(c : 4) + a$	Ба ҳосили тақсим ҷамъ кардани адад

б) Доир ба адад ҷамъ кардани ҳосили ҷамъ, ҳосили тарҳ, ҳосили зарб, ҳосили тақсим ифодаҳои ҳарфнок созед. Намуна: $a + (b + c)$

6. Аз руйи қиматҳои додашудаи a ва b қиматҳои ифодаи $a : b$ -ро ёбед:

a	1264	3256	6065	8436	7847	8172
b	2	4	5	6	7	9
$a : b$						

7. Дар қади кӯча як қатор кӯчатҳои дарахт шинонда шуд. Дарозии ин қатор ба 1560 м, байни кӯчатҳо бошад, ба 6 м баробар аст. Ҳамагӣ чандто кӯчат шинонда шудааст?

Масъалаҳои таркибдор

1. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

2. Чадвалро пур кунед:

a	3422	7035	?
b	654	?	2936
$a + b$?	8900	?
$a - b$?	?	2100

3. Дар асоси расм масъала тартиб дода ҳал кунед:

сарф карда шуд			
			
Барои 200 кг қоғаз	400 л об	Барои 1 тонна қоғаз	? л об

4. Ифодаро нависед:

- Ҳосили тарҳи ададҳои 725 ва 631-ро 3 маротиба зиёд кунед;
- Ҳосили қамъи ададҳои a ва b -ро се маротиба кам кунед;
- Ба ҳосили тарҳи x ва 5, d -ро қамъ кунед.

5. Квадрати тарафҳояш 6 см буда кашед. Онро ба ду қисми баробар тақсим кунед. Периметри квадрат ва росткунҷаи ҳосил шударо муқоиса кунед.

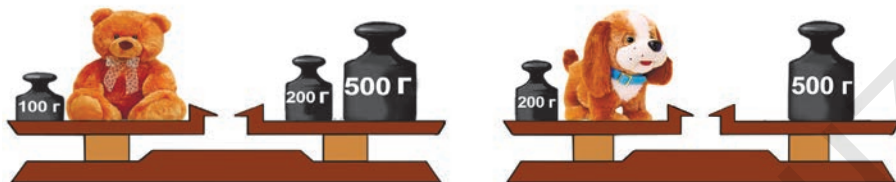
6. $487 + 80 \cdot 54$ $72 \cdot 18 - 308$ $658 : 7 + 80 \cdot 91$
 $552 - 504 : 24$ $294 : 3 + 571$ $460 \cdot 8 - 720 : 8$

7.

Аз чароғҳои электрикии ба дўкон овардашуда 176-тоаш фурӯхта шуд. Аз ин дар дўкон аз чароғҳои фурӯхташуда 145-то кам монд. Чандо чароғи электрикӣ оварда шуда буд?

1. Дар асоси сангҳои тарозу ва бори дар тарозу гузошта шуда муодила тартиб диҳед:

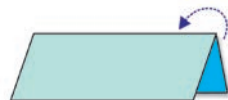
2. Барои 7 метр тасма x сӯм дода шуд. Баҳои 3 метр тасма чӣ қадар аст? Ба масъала нақшаи мувофиқ кашида, ифода тартиб диҳед хангоми $x = 7000$ будан, қимати ифодаро ёбед:

3. Муодиларо ҳал кунед:

$$x : 3 = 192 \quad x : 5 = 143 \quad x : 8 = 111$$

$$531 : x = 3 \quad 995 : x = 5 \quad 567 : x = 9$$

4. Коғази тарафҳояш 21 см ва 29 см 7 мм бударо ба ду қисми баробар тақсим кунед ва периметри росткунҷаи ҳосил шударо ёбед.

5. а) Яке аз ду ададҳои суммааш 18 буда аз дуюмаш ду маротиба калон аст. Ин ададҳоро ёбед.

- б) Яке аз ду ададҳои суммааш 25 буда аз дуюмаш чор маротиба калон аст. Ин ададҳоро ёбед.

6. Муодила тартиб дода, номаълумро ёбед:

а) Адади номаълумро ба 3 зарб карда, 712 чамъ карда шавад, 2848 ҳосил шуд.

б) Адади номаълумро ба 4 зарб карда, аз натиҷа 926 тарҳ карда шавад, 722 ҳосил шуд.

д) Аз адади номаълум 2496 тарҳ карда, ба 9 тақсим карда шавад, 312 ҳосил шуд.

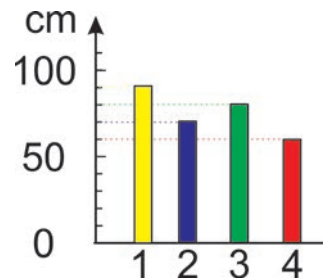

7. Агар як одам дар як шабонарӯз 22 кг ҳаворо фурӯ барад, ҳамаи ҳамсинфонатон дар 1 шабонарӯз чанд кг ҳаворо фурӯ мебаранд? 100 одам-чӣ? Дар бораи дар 1 шабонарӯз чӣ қадар ҳаво фурӯбурдани оилаатон даҳонӣ ҷавоб диҳед.

1. Дар 1 соат пиёда 5 км, велосипед 20 км, мототсикл 60 км, автомобил 120 км масофаро тай мекунад. 240 км масофаро пиёда, велосипед, мотосикл ва мошин дар чанд соат тай карданаш мумкин?
2. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва санҷед:
 $4597:2$ $9139:3$ $6327:4$ $3553:5$
 $7155:2$ $5245:3$ $3458:4$ $6779:5$

3. Дар диаграмма нишондодҳои ба баландӣ ҷаҳидани чор нафар бачагоне, ки дар мусобиқа ҷойҳои муносибро ишғол кардаанд, дода шудааст. Ба кадом баландӣ ҷаҳидани ҳар як бачаро ёбед.

4. Росткунча ба 6-то қисми якхелаи масоҳати ҳар яки он ба 7 см² баробар тақсим шуд. Масоҳати чоркунчаро ёбед.
5. Ба ҳар кадомаш 100 г-мӣ 4 пакет тухми кашниҷ ва ба ҳар кадомаш 150 г-мӣ буда 3 пакет тухми сабзӣ харидаанд. Аз кадом тухм бештар харида шудааст?

6. 5 Саволи масъалаи 5-умро тағйир дода, дар намуди $4 \cdot 100 \text{ г} + 3 \cdot 150 \text{ г}$ ба масъалаи ҳалшаванда баргардонед.

7. Масъалаи мухтасар тартиб дода ҳал кунед: Оварда шуд - 254-то дафтари каток, 178-то дафтари рах-рах. Боқӣ монд -126-то дафтар. Фурӯхта шуд -?-то дафтар.

1. Агар аз $\frac{1}{4}$ қисми баландии аренаи Ҳумо ба 900 см баробар бошад, баландии умумии онро ёбед ва бо метр ифода кунед.

2. Ифода тартиб диҳед ва қимати онро ёбед:
 а) Адади 720-ро ба ҳосили зарби ададҳои 8 ва 5 тақсим кунед;
 б) Ҳосили тақсими ададҳои 168 ва 14-ро ба ҳосили тарҳи ҳамин ададҳо зарб кунед.

3. Маълумотҳои доир ба диаграммаи дар саҳифаи 114, масъалаи 3 овардашударо нависед.

Намуна: 1 бача ба 90 см дарозӣ чаҳидааст.

4. Агар дар тарозу себҳо як хел бошад, массаи ҳар яки он чӣ қадар мешавад? Ба тарозу агар аз себҳои ҳаминхела панҷто гузошта шавад, нишондоди он чандро нишон медиҳад?

5. Ба катокҳои холӣ ададҳои 3 ва 4-ро тавре ҷойгир кунед, ки суммаи ҳар як қатор ва сутун ҳар доим 9 барояд.

	2	
2		
		2

- 6.** Ифода тартиб диҳед ва қимати онро ёбед:
 а) Суммаи ададҳои 348 ва 579-ро ба ҳосили тарҳи 51 ва 48 тақсим кунед;
 б) Суммаи ададҳои 336 ва 315-ро ба ҳосили тарҳи ҳамин ададҳо тақсим кунед;
- 7.** Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.

- 1.** Одил, Фозил ва Нафиса шоҳмот бозӣ карданд. Ҳамагӣ 4 навбат бозиданд. Агар ҳар яки бачаҳо камаш як навбат бозида бошанд, ҳар яки онҳо чанд навбат бозӣ кардаанд? Чанд хел ҷавоб шуданаш мумкин?
- 2.** Мижгона 69 саҳифаи китобро хонда шуд. Ин аз чор як қисми китобро ташкил медиҳад. Китоб аз чанд саҳифа иборат будааст?
- 3.** Дар асоси ҷадвал масъала тартиб дода ҳал кунед.

Донишомӯзон	Миқдори калимаҳои дар 1 дақиқа хондашуда	Вақт	Миқдори калимаҳо
Моҳинисо	136-то	3 дақ	?-то
Ҷаъфар	?-то	2 дақ	258-то
Ҷавохир	131-то	? дақ	524-то
Рухшона	135-то	3 дақ	?-то

- 4.** Барои чӣ баробарӣ дуруст буданашро фаҳмонда диҳед:
- $$8 \cdot 3 + 7 \cdot 3 = (8 + 7) \cdot 3 \qquad 6 \cdot 8 + 4 \cdot 8 = 10 \cdot 8$$
- $$17 \cdot 5 + 3 \cdot 5 = (17 + 3) \cdot 5 \qquad 46 \cdot 7 = 46 \cdot 6 + 46$$

5. Ребуси адади. Вариантҳои ҷавоб чандтоस्त?

$$*6 : * = 8$$

$$5* : * = 9$$

$$2* : * = 7$$

$$*2 : 8 = *$$

6. Аз гулзор 3 нафар донишомӯз 26-тоғӣ, 4 нафар донишомӯз 37-тоғӣ гули садбарг канданд. Онҳо ҳамагӣ аз гулзор чандто гул кандаанд?

7. $210 : 2$ $432 : 4$ $6240 : 6$ $8464 : 8$

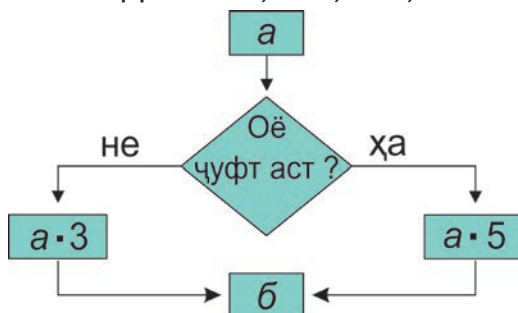
$309 : 3$ $525 : 5$ $7630 : 7$ $9756 : 9$

Мулоҳизаҳои рост ва дурӯғ

Мулоҳизаҳо гӯён суханҳои хабари рост ё дурӯғи муайян шуда гуфта мешавад. Масалан: «Замин дар атрофи офтоб давр мезанад» – фикри дурӯст, «Ду адади тоқ» – фикри нодурӯст. Ин гуна суханҳоро мулоҳиза мегӯянд. Ба монанди «Чандсола ҳастӣ?» ё ки «Дарс кунед» мулоҳиза нестанд. Масалан:

- 1) Мулоҳизаи рост: Дар фасли тобистон рӯзҳо гарм мешаванд.
- 2) Мулоҳизаи дурӯғ: Вазни фил 150 г мешавад.
- 3) Мулоҳиза нест: Оё имрӯз борон меборад.

1. Агар ба мошини ҳисобкунанда чунин ададҳо дохил карда шавад, дар натиҷа кадом ададҳо гирифта мешавад? а: 7; 46; 61; 280.

2. Аввал мулоҳизаҳои ростро, баъд мулоҳизаҳои дурӯғро рӯбардор карда нависед:
- Ҳосили тарҳи ададҳои 17 ва 5 ба 13 баробар аст;
 - Ҳар қадам адад ба 4 зарб карда шавад, дар ҳосили зарб адади ҷуфт ҳосил мешавад;
 - Ҳар қадам адад ба 5 зарб карда шавад, дар ҳосили зарб ҳамеша адади ҷуфт ҳосил мешавад;
 - Адади 7 аз адади 6 хурд аст.

3. Барои шаклҳои зерин мулоҳизаи ростро интихоб кунед:

- Агар шакл кабуд набошад, пас, ин росткунҷа аст;
- Агар шакл сурх набошад, пас, ин росткунҷа нест;
- Агар шакл секунҷа набошад, пас, ин кабуд нест.

Барои ин шаклҳо, мулоҳизаи ростро давом диҳед: Агар шакл зард набошад, пас, ин.....нест.

4. Номи фигураҳои дар расм бударо ёбед. Номи предметҳои ба ҳамин хел фигураҳои геометрии соҳиб бударо гӯед. Намудҳои тарафи боло ва бари ин фигураҳоро ба дафтаратон кашед.

5. Фикр кунед: а) Адади дилхоҳи якхонадорро фикр кунед. Онро ба 4 зарб зада ҳосили зарбро ба адади фикркарда тақсим кунед.

Барои чӣ адади 4 ҳосил шуданаширо фаҳмонед.

б) Адади дилхоҳи якхонадорро фикр кунед. Онро ба 6 зарб, аз ҳосили зарб адади фикркардари тарҳ, ҳосили тарҳро ба адади фикркарда тақсим кунед. Ба натиҷа адади 15-ро чамъ кунед. Ба сумма барои чӣ 20 баромаданаширо фаҳмонида диҳед.

6.

7.

$$(8168 - 3170) : 7 \qquad (118 + 242) : 120$$

$$(5496 + 3572) : 4 \qquad (915 - 369) : 273$$

Дар истгоҳи метрои «Алишер Навоӣ»-и Тошканд 246 нафар одам аз вагонҳо фаромада 173 нафар ба вагонҳо савор шуданд. Агар 65 одам поезди тарафи муқобилро интизор бошанд, ин истгоҳ дар як вақт ба чанд нафар одам хизмат кардааст?

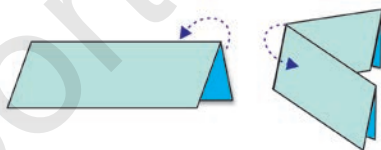
Нобаробарӣ. Аломатҳои калон набуда ва хурд набуда

«Ду ифодаи бо аломатҳои «калон» ($>$), «хурд» ($<$), «калон ё ки баробар» (\geq), «хурд ё ки баробар» (\leq) пайваस्तкунанда, нобаробарӣ номида мешавад. Аломати (\leq) калон набуда аломати, (\geq) хурд гуфта хонда мешавад.

1. Мулоҳизаҳоро таҳлил кунед:
- а) Адади 5 аз ададҳои 5 ва 8 калон нест.
Ҷавоб: $5 \leq 8$ ва $5 \leq 5$. Ин ду мулоҳиза ҳам рост, чунки $5 < 8,5 = 5$.
- б) Адади 6 аз адади 4 калон нест.
Ҷавоб: $6 \leq 4$ мулоҳиза дурӯғ, чунки нобаробарии $6 < 4$ ва $6 = 4$ нодуруст аст.

2. а) 5-то адади аз 4 калон набуда нависед.
б) Ададҳои аз 18 калон набуда ва аз 12 хурд набуда нависед.
3. Кадоме аз ададҳои 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 тақсимкунандаи ададҳои а) 24; б) 30; в) 32; г) 48 аст?
4. а) Аз адад доир ба тарҳ кардани сумма, ҳосили тарҳ, ҳосили зарб, ҳосили тақсим 4-то ифодаи ҳарфӣ тартиб диҳед?
б) Аз сумма, ҳосили тарҳ, ҳосили зарб, ҳосили тақсим доир ба тарҳ кардани адад 4-то ифодаи ҳарфӣ тартиб диҳед.
5. Коғази росткунҷашаклро ба ду қисми баробар қат карда, пас мисли дар расм буда боз ду маротиба қат кунед. Тарафҳои ҳосилшудаи чоркунҷаро чен кунед. Дар асоси натиҷаи гирифташуда периметри ва рақами коғази паҳншударо ёбед.

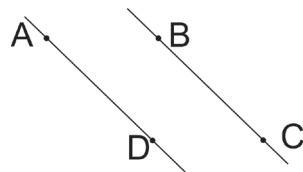

6. а) 3-то адад нависед, ки аз адади 2 калон набошанд;
б) Ҳамаи ададҳои нахостар, ки аз 645 калон ва аз 639 хурд набошанд.
7. 568 кг шакари ба дӯкон овардашуда ба пакетҳои 2 кг-мӣ андохта шуд. Ҳамаи рӯз 128 пакет шакар фурӯхта шуд. Дар дӯкон чанд кг шакар монд?

Хатҳои рости параллел (мувозӣ)

Ду хати росте, ки дар ҳамворӣ якдигарро намебуранд, хатҳои рости параллел номида мешавад. Дар хатҳои рости параллел аломати параллелӣ бо намуни «||» ифода карда мешавад.

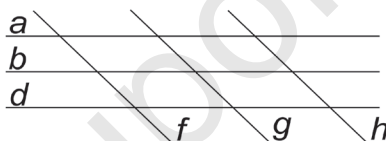
Дар расм хатҳои рости параллели AD ва BC нишон дода шудааст. Параллели хатҳои рост дар намуди $AD \parallel BC$ навишта мешавад.

1. Хатҳои рости параллелро дар кучоҳо дучор шудаед? Мисолҳо оваред. Масалан:

2. Сето хати параллелро дар натиҷаи буридани сето хати параллел чандто чоркунҷаи тарафҳои муқобилаш параллел ҳосил мешавад?

3. Барои ададҳои зерин ба ададҳои каратӣ буда дутоғӣ мисол оваред.

1) 2 ва 3;	3) 5 ва 10;
2) 10 ва 20;	4) 1 ва 4.

4. а) Аз $\frac{3}{4}$ қисми як метр сим бурида гирифта шуд. Онро ба се қисми баробар тақсим карданд. Дарозии ҳар як қисмро ёбед.

б) Дарозии порчаи LN ба $\frac{3}{5}$ қисми 1 дм баробар аст, дарозии порчаи DK бошад, аз он 3 метр кӯтоҳ аст. Порчаи LN аз порчаи DK чанд сантиметр дароз аст? Кашида нишон диҳед.

5. Ҷаминхел адади духонадор ёбед, ки онро ба 8 зарб карда, аз адади ҳосил шуда ҳангоми 2-ро тарҳ кардан 110 ҳосил шавад. Ин кадом адад аст?

6. Дарозии порчаи AB ба $\frac{2}{5}$ қисми 2 дм баробар аст. Дарозии порчаи PR бошад, аз он 2 маротиба кўтоҳ аст. Порчаҳои AB ва PR -ро кашед.

7.

221-то қуттӣ шафтолу оварданд. Ҳар як қуттӣ 6 кг-мӣ. 97 қуттӣ фурухта шуд. Чанд кг боқӣ монд? Масъаларо бо ду усул ҳал кунед.

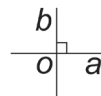
Хатҳои рости перпендикуляр (амудӣ)

1. Коғази чоркунҷашакли тарафҳои муқобили онро болоиҳам меафтада карда қат кунед. Коғазро кушода, тарафҳои муқобили дуҷум болоиҳам меафтада карда қат кунед ва коғазро аз дигар кушода, ду хати рости дар сатҳи он ҳосил шударо таҳлил кунед.

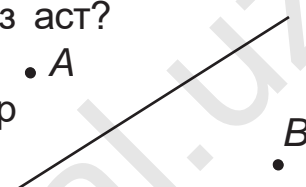
Агар ду хати рост ҳангоми буридан, онҳо байни ҳамдигар кунҷи рост ҳосил кунанд, ингуна хатҳои ростро, хатҳои рости перпендикуляр меноманд.

2. Хатҳои рости a ва b ҳангоми ҳамдигарро буридан, чандто кунҷи рост ҳосил шуд?

Перпендикулярҳои хатҳои рост бо аломати « \perp » ишора карда мешавад. Навишти $a \perp b$ «хати рости a ба хати рости b перпендикуляр» гуфта хонда мешавад.

3. Ошпаз аз x кг гӯшт y кг-ашро ба яҳдон гузошт. Боқимондаашро баробар тақсим карда, 2 хел хӯрок тайёр кард. Ба ҳар як хӯрок чӣ қадар гӯшт андохта шудааст? Ҳангоми $x = 2800$ г ва $y = 1600$ г баробар шудан, масъаларо ҳал кунед.

4. Дуто порча дода шудааст. Дарозии порчаи AB ба $\frac{3}{4}$ қисми 12 см, порчаи RK бошад, ба $\frac{1}{3}$ қисми 3 см баробар аст. Ба болои порчаи AB порчаи RK чанд маротиба ҷойгир шуданаш мумкин? Порчаи AB аз порчаи RK чанд сантиметр дароз аст?
5. Аз ҳар як нуқтаҳои A ва B ба хати рост хати перпендикуляр гузаронед.
6. Секунҷаи баробарпахлӯ кашед. Тарафҳои паҳлӯии он 6 см, периметраш бошад, 16 см шавад.

7. $630 : (36 + 6) \square 630 : 42$

$6147 - (2579 + 3568) \square 6147 + 1$

8.

Аз b кг-мӣ орди d кг-ми нонвойхона нон тайёр карда, боқимондаашро ба дуто халта баробар андохтанд. Дар ҳар як халта чанд кг орд ҳаст? Ифода созед.

Фигураҳои симметрий нисбат ба тир

Ҳангоми қат карда шудани шакл як қисми он ба болои қисми дуюм айнан мувофиқ афтад, ин гуна шаклро, шакли симметрий нисбат ба тир меноманд. Хати қат гардида тири симметрий аст.

1. Тири симметрии шаклҳоро ёбед.

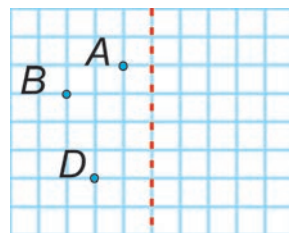
2. Дар шакли додашуда чандто секунҷа ва чандто чоркунҷа ҳаст? Дар шакл чандто тири симметрий гузаронидан мумкин?

3. Ба ду паллаи тарозу сангҳои тарозу ва бори ченкунанда гузошта шудааст. Бо иштироки ададҳо ва x –и номаълум муодила тартиб диҳед ва онро ҳал кунед. Массайи бор ҳангоми чанд килограмм шуданаш ду паллаи тарозу симметрий ҷойгир мешавад?

4. Ба нуқтаҳои A , B , D -и додашуда нуқтаҳои симметрий бударо нисбат ба тир ҷойгир кунед.

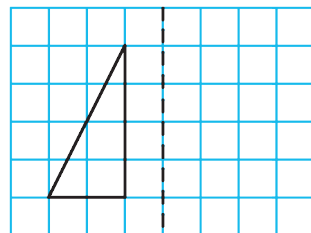
5. Сангпушт пагоҳӣ ба чуқурии 17 метра афтада рафт. Ҳар рӯз ба 5 метр боло баромада, шабона бошад, ба 2 метр шорида ба поён мефаромад. Сангпушт дар чанд рӯз аз чуқури мебарояд?

6. Квадрати тарафаш 35 мм буда кашед. Тири симметрии онро гузаронед. Ба квадрат чандто тири симметрий гузаронидан мумкин?

7. Тасвири секунҷаи росткунҷаро нисбат ба тири симметрии он ҳосил кунед.

1. Кунчи рости 5 см-й кашед. Тири симметрии онро ёбед.
2. Давра кашед. Аз маркази давра диаметр гузаронед. Диаметри давра тири симметрии он буданашро фаҳмонед.
3. Дуто секунцаи нисбат ба тири симметрий, симметр бударо кашед. Кунчҳои байни ҳамдигар симметришудаи секунчаҳоро бо ёри порчаҳо пайваस्त кунед.
4. а) Секунцаи баробартараф кашед. Тири симметрии онро ёбед.
 б) Секунцаи баробарпахлӯ кашед. Ба он чандто тири симметрий гузаронидан мумкин?
 в) Секунцаи гуногунтараф кашед. Ба он оё тири симметрий гузаронидан мумкин аст?
5. а) Аз 9-то чӯб 4-то секунцаи баробартараф созед.

б) Аз 9-то чӯб 5-то секунцаи баробарпахлӯ созед.

6. а) Квадрати дарозии тарафаш 3 см буда кашед. Кунчҳои муқобили онро пайваस्त карда, чӣ гуна секунча ҳосил шуданашро таҳлил кунед.
 б) Росткунцаи дарозии тарафҳояш 2 см ва 4 см буда кашед. Порчаи дуто кунчҳои муқобили онро пайвасткунанда порча гузаронед. Кадом намуди секунчаҳо ҳосил шуд?

7. $245 \cdot x = 5641 + 3179$ $9726 - 9301 = x : 12$

КАСРҲОИ ОДДӢ. КАСРҲОИ ДАҲИИ СОДДА. БУЗУРГИҲО. ФИГУРАҲОИ ГЕОМЕТРӢ

Мафҳуми каср

Инсоният дар давоми ба ҳиссаҳои баробар тақсим намудани ашёҳо ба ададҳои касрӣ (нисф, чоряк) дучор омадаанд.

а) Агар 2-то себ ба 2 – писарча баробар тақсим карда шавад: $2 : 2 = 1$, яъне писарчаҳо 1-тоғӣ себ мегирад.

б) 1-то себро ба 2-то писарча баробар тақсим кунанд-чӣ? Якто себ ба чанд қисмҳои баробар тақсим мегардад? Ҳар як писарча аз ин қисмҳо чандтоашро мегирад? Якто себро ба 2 қисм тақсим намуда, ҳар як писарча аз ду як қисми онро мегирад: $1 : 2 = \frac{1}{2}$.

Ин адад, адади касрӣ: $\frac{1}{2}$ ифода шуда, аз ду

як гуфта гирифта мешавад. Ба та-

ги хати каср ба як чандто қисм-

ҳои бутун тақсим

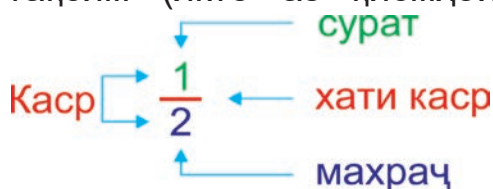
шудани (якто себ ба ду қисми баробар тақсим шуд) адади нишондода навишта, онро махраҷи

каср меноманд. Ба болои хати каср чандто аз қисмҳои баробар тақсим (якто аз қисмҳои

баробарии тақсим гар-

дида) шудааш навишта ва онро суръати

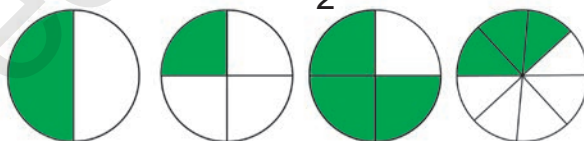
каср меноманд.

1. Дар қадвали зерин доира ба чанд қисми баробар тақсим шуда, ранг кардашудани чандтои онҳоро бо нақша ифода намуда, ба намуди каср хондан ва навиштани он оварда шудааст.

Нақша				
Каср	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$
Номаш	Аз як, як	Аз ду як	Аз се як	Аз чор як

2. Касрҳоро хонед: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{5}{6}$, $\frac{4}{6}$, $\frac{7}{12}$
3. Ҳар як шакл ба чанд қисми баробар тақсим шудааст? Ҷавобро ба махраҷи каср нависед. Чанд қисми шакл ранг карда шудааст? Онро ба сурати каср нависед. Намуна: $\frac{1}{2}$.

4. Порча ба чанд қисми баробар тақсим шудааст?

Аз панҷ як, аз панҷ ду, аз панҷ чор қисмҳои порчаро нишон диҳед.

5. Вазни якҷояи се бародар 74 кг. Вазни Собир ба вазни якҷояи ду бародараш баробар аст. Чанд килограмм будани ҳар як бачаро ёбед.

6. а) Махраҷаш ба 6 баробар, чорто адади касри сурати гуногун доштаро нависед;
 б) Сураташ ба 3 баробар, чорто адади касри махраҷи гуногун доштаро нависед.
7. Ҷадвалро пур кунед..

a	4	9	18	23	46	68	84	100
$a \cdot 10$								

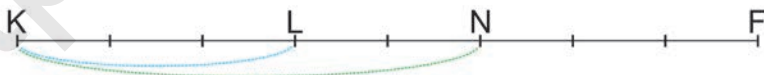

Намуна: $4 \cdot 10 = 40$.

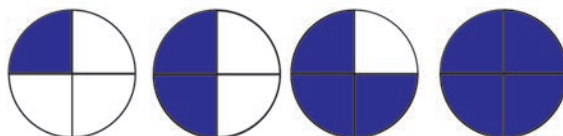
1. Доира ба чанд қисми баробар тақсим шудааст?
 $\frac{1}{3}$; $\frac{2}{3}$; $\frac{3}{3}$ қисми онро нишон диҳед.

2. 8-то конфетро Ҷаъфар бо бародараш тақсим карда гирифтанд. Ба худаш 5-то гирифта, ба бародараш 3-то конфет дод. Ин тақсимодро ба намуди каср чӣ хел навиштан мумкин? Агар баробар тақсим мекард, ҳосили тақсим бо кадом намуд навишта мешуд?
3. Порчаи KF ба чанд қисмҳои баробар тақсим шудааст? Порчаҳои KL ва KN – ро ба намуди каср нависед.

4. 4-то доира кашед. Аз чор як, аз чор ду, аз чор се, аз чор, чор қисмҳои онро ранг кунед.

Қисмҳои ранг кардашудаи доираро ба намуи каср ифода кунед.

5. Рухшона барои ба мактаб рафтан 240 м масофаро тай намуд. Ин аз се як қисми масофаи аз хона то мактабро ташкил медиҳад. Масофаи аз хона то мактаб буда чанд метр аст? Дар асоси масъала нақша кашед ва ҳал кунед.

6. Ба намуди каср нависед:

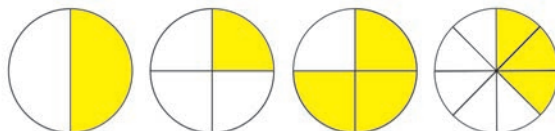
Аз се ду; аз панҷ як; аз шаш чор; аз ҳашт панҷ; аз даҳ се; аз дувоздаҳ нӯҳ.

7. Аз гармхона 185-то гули садбарг канда гирифтанд. Ин аз чор як қисми фармоишро ташкил медиҳад. Мувофиқи фармоиш чандто гули садбаргро канда гирифтанд лозим?

Касрҳои махраҷашон 2, 4, 8 буда

1. Доира кашед ва онро ба ду қисми баробар тақсим карда, як қисмашро, яъне нисфашро ранг кунед. Аз инчо шумо аз ду як қисми доираро ранг мекунед. Ин каср ба намуди $\frac{1}{2}$ ифода карда мешавад.
2. Доира ба чанд қисмҳои баробар тақсим шудааст?

Чанд қисми онҳо ранг карда шудааст? Ба намуди каср ифода кунед.

3. 4-то порчаи дарозиаш 8 см буда кашед ва ҳар яки онро ба 4-то қисмҳои баробар ҷудо кунед. Қисмҳои

$\frac{4}{4}$ порчаи якум, $\frac{3}{4}$ порчаи дююм, $\frac{2}{4}$ порчаи сеюм
ва $\frac{1}{4}$ порчаи чорумро ранг кунед.

4. Тарафи квадрати периметраш 64 см буда чанд сантиметр мешавад? Аз чор як қисми 64 см ба чанд см баробар аст?
5. Ба қойи ҳар як ҳарф адад пинҳон карда шудааст. Онҳоро ёбед.

$$x + x = 120$$

$$k - x = 0$$

$$0 + 0 + 0 = x$$

$$k + 0 = 100$$

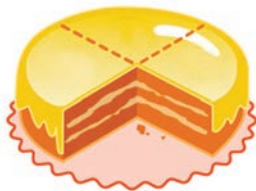
6. Қамъи хурмои дар 8-то қутти буда 96 кг. Ба якто қутти чандто хурмо ҳаст? Аз ҳашт як қисми 96 ба чанд баробар аст?

7. 3-то порчаи дарозиаш 8 см буда кашед. Онҳоро ба ҳаштто қисми баробар тақсим кунед. Аз ҳашт як, аз ҳашт панҷ ва аз ҳашт ҳафт қисмҳои дарозии порчаҳоро ёбед ва ранг кунед.

1. Аз чор як қисми торт ба Дилором дода шуд. Боз чандто аз ин қисмҳо монд? Тортҳои ба Дилором дода ва қисмҳои мондаи онро ба намуди адади касрӣ ифода кунед.

2. Нисфи тортро ба Гавҳар ва Шоира, чоряк қисми онро ба Соҳиб доданд. Чанд қисми торт боқӣ монд? Ба духтарон, ба Соҳиб тортҳои дода шуда ва боқӣ мондаро ба намуди адади касрӣ ифода кунед.

3. а) Порчай 8 см-а кашед. Онро ба ду қисми баробар тақсим кунед. Нисфи порча чанд сантиметр аст? Чоряки он чй?
- б) Порчай 8 см-а кашед. Онро ба ҳашт қисми баробар тақсим кунед. Аз ҳашт як қисми порча чанд сантиметр аст? Натиҷаро бо миллиметр ифода кунед.

Аз ҳашт як қисми бутунро нимчоряк мегӯянд.

4. Беҳрӯз оби аз ҷумраки кӯча беҳуда чоришуда истодаро дида дарҳол онро маҳкам кард. Агар аз ҷумрак дар як дақиқа 10 литр об ҷорй шавад, дар 1 соат чй қадар об беҳуда ҷорй шуданаш мумкин буд?

5. Дар байни ададҳо ишораҳои амалҳои тааллуқ дошта ва қавсҳоро гузошта, баробариро ҳосил кунед: $2 \quad 2 \quad 2 \quad 2 \quad 2 = 7$

6. Порчаро ба 4 қисми баробар тақсим кунед. Дарозии се қисми онро ёбед. Ин порчаро бо ҳарфҳои A ва B ишора кунед. Порчай AB бо чанд қисми порчай бутун баробар аст? Ба намуди каср нависед.

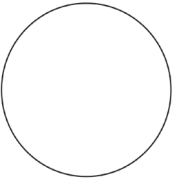
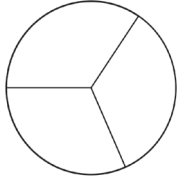
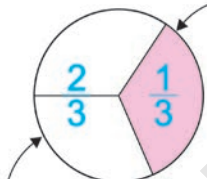
7. Аз рӯи қиматҳои додашудаи a ва b қимати ифодаи $a - b$ ро ёбед.:

a	3867	4743	5461	7654	8242
b	1545	2355	2748	3897	5369
$a - b$					

Касрҳои махраҷашон 3, 6, 12 буда

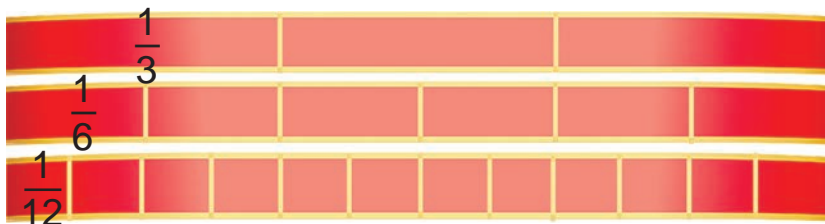
1. Нақшаро таҳлил кунед.

 <p>Доираи бутун</p>	 <p>Доираи бутун ба се қисми баробар тақсим шудааст</p>	 <p>Аз се як ҳиссааш ранг шудааст</p> <p>Аз се ду ҳиссааш ранг нашудааст</p>
---	--	---

2. Се доира дода шудааст. Онҳо ба чанд қисми баробар тақсим шудааст? Аз $\frac{7}{12}$ қисми доираи якум, $\frac{2}{3}$ қисми доираи дуюм, $\frac{4}{6}$ қисми доираи сеюмро нишон диҳед.

3. Се тасмаи 12 см-а кашед. Якумашро баробар ба 3, дуюмашро ба 6, сеюмашро ба 12 тақсим кунед. Дарозии қисмҳои ба касрҳои $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{12}$ мувофиқи ин порчаро ёбед.

4. Завод 532-то $\frac{2}{4}$ детал кор карда баромад. Агар он ба ҳамаи қисми фармоиш барбар бошад, ҳамагӣ чӣ қадар детал супориш додаанд?
5. Ду доира кашед. Якумашро ба 2, дуюмашро ба 4 баробар тақсим кунед. Яктогӣ ҳиссаҳои онҳоро бо ранги кабуд ранг кунед ва таҳлил кунед.

6. Аз суммаи ададҳои тоқ адади 10-ро оё бо ҳафт усул ҳосил карда метавонед?

Намуна: Усули $1 - 3 + 5 + 1 + 1 = 10$

7.

$$3248 + 237 \cdot 2$$

$$7364 : 4 + 357$$

$$846 : 6 + 1227$$

$$5675 - 834 : 3$$

$$1960 \cdot 5 - 826$$

$$1359 - 936 : 9$$

8.

Малика 126 саҳифаи китобро хонд. Агар он ба

$\frac{2}{3}$ қисми саҳифаҳои ҳамаи китоб баробар бошад, китоб ҳамагӣ чанд саҳифа аст?

1. Чанд қисми шаклҳо ранг карда шудааст? Чанд қисми он ранг накарда мондааст?

2. Сето порчаи дарозиаш ба 12 см баробар кашед. Аз $\frac{2}{3}$ ҳиссаи якум, аз $\frac{4}{6}$ ҳиссаи дуюм, аз $\frac{7}{12}$ ҳиссаи сеюм ро ёбед.

3. 15 нафар варзишгар ба се гурӯҳи баробар тақсим шуданд. Гурӯҳи якум ва дуюм баскетбол бозӣ карда, гурӯҳи сеюм бошад, ба баландӣ чаҳиданд. Чанд қисми варзишгарон ба баландӣ чаҳида, чанд қисмашон баскетбол бозӣ доранд?

4. Муодиларо ҳал кунед:

$$x \cdot 2 = 1102$$

$$4 \cdot x = 3244$$

$$x \cdot 6 = 7566$$

5. Шавкат ба хонаи зинаи якуми бинои бисёрқабата зиндагӣ мекунад. Дар ҳар як даромадгоҳи қабатҳо 4-тоғӣ хона аст. Шавкат дар хонаи 33 зиндагӣ мекунад. Хонаи он дар қабати чандум аст?

6. Ду давраи радиусаш 1 см 5 мм ва 2 см 5 мм кашед. Диаметри онро чен кунед.

7. Ду автомобил аз ду шаҳар муқобили ҳам ба роҳ баромад. Автомобили якум дар 1 соат 90 км, дуюмаш 80 км роҳ тай дорад. Агар масофаи байни ду шаҳар 1304 км бошад, баъди 2 соат масофаи байни онҳо чанд километр мемонад?

Касрҳои дуруст ва нодуруст

Касри суръаташ аз махраҷаш хурдро касри дуруст меноманд:

Агар $a < b$ бошад, $\frac{a}{b}$ касри дуруст аст: $\frac{2}{3}$; $\frac{3}{4}$

Касри суръаташ ба махраҷ баробар ё ки аз махраҷаш калон, касри нодуруст номида мешавад:

Агар $a \geq b$ бошад, касри $\frac{a}{b}$ нодуруст аст. Масалан: $\frac{7}{7}$; $\frac{16}{5}$

1. а) Ҳамаи қасрҳои дурусти махраҷаш 5 – ро нависед.
 б) Ҳамаи қасрҳои нодурусти сураташ 5– ро нависед.
2. а) Ҳар яки ду доира ба 6 баробар тақсим шуда, аз қисмҳои ҳосил шуда 8 – тоаш гирифта бошад, ин қасри нодурустро ба намуди $\frac{8}{6}$ менависанд.

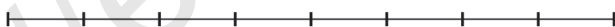
б) Миқдори қисмҳои доираро ба намуди қасри нодуруст ифода кунед:

3. Қасрҳои дуруст ва нодурустро ҷудо намуда, алоҳида нависед:

$$\frac{1}{4}; \frac{6}{4}; \frac{9}{2}; \frac{3}{2}; \frac{9}{10}; \frac{5}{8}; \frac{13}{10}; \frac{2}{5}.$$

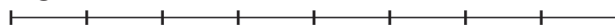
4. Порчаи дарозиаш 8 см ба чандто қисм ҷудо карда шудааст?

Дарозии қисмҳои ба қасрҳо мувофиқи ин порчаро нишон диҳед.

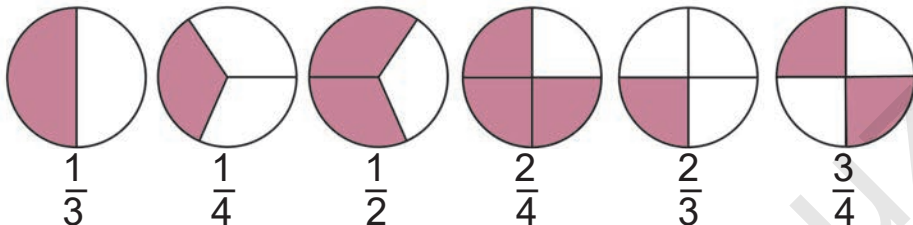
$$\frac{1}{8}; \frac{5}{8}; \frac{1}{4}; \frac{1}{2}; \frac{3}{4}; \frac{3}{8}.$$

Намуна: $\frac{1}{8}$

5. Ду доираи радиусаш ба 2 см баробар бударо кашед. Онҳоро ба чор қисми баробар ҷудо кунед ва 2-то қисми якум, 3-то қисми дуюмашро ранг кунед. Ҳар як қисмҳои ҷудо карда шударо ба намуди қаср ифода кунед.

6. Ба қисмҳои ранг карда шудаи доира касрҳои мувофиқро ёбед:

7.

- а) Чорто касри дурусти махраҷаш 8 – ро нависед;
б) Чорто касри нодурусти сураташ 4 – ро нависед.

8.

Дар синфи 3 – “В” 36-то донишомӯз меҳонад. Аз $\frac{2}{4}$ қисми донишомӯзон писар бошанд, дар синф чанд нафар духтар аст?

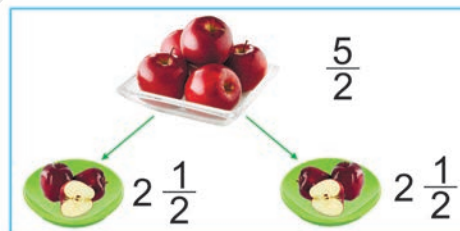

Мафҳуми ададҳои омехта

Агар 5-то себ ба ду писар баробар тақсим карда шавад, ба ҳар яки он 2-то бутун ва боз нимто себ мерасад.

Адади ба намуди $2\frac{1}{2}$ навишташударо адади омехта меноманд.

Адади омехта аз ададҳои бутун ва касри иборат буда, “ду бутун аз ду як” гӯён хонда мешавад.

1. Ададҳои омехтаро хонед:

$$1\frac{2}{3}; 4\frac{1}{6}; 7\frac{3}{4}; 9\frac{1}{2}; 15\frac{3}{5}$$

2. Ба намуди касри омехта нависед:
 а) як бутун аз ду як килограмм – ...
 б) ду бутун аз панҷ ду метр – ...
 в) се бутун аз даҳ се километр – ...

3. а) Бо метр ифода кунед:

$$\frac{1}{2} \text{ км}, \quad \frac{1}{5} \text{ км}, \quad \frac{3}{5} \text{ км}, \quad \frac{6}{10} \text{ км}, \quad \frac{9}{10} \text{ км}$$

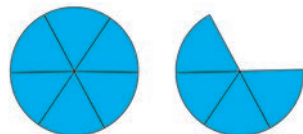
- б) Бо сантиметр ифода кунед:

$$\frac{1}{4} \text{ м}, \quad \frac{2}{5} \text{ м}, \quad \frac{1}{10} \text{ м}, \quad \frac{7}{10} \text{ м}, \quad \frac{4}{5} \text{ м}$$

Ҳал: 1 км = 1000 м. **Яъне,** $\frac{1}{2}$ км = 500 м

Ҷавоб: $\frac{1}{2}$ км = 500 м

4. Ҳар як қисмҳои дар доира бударо ба намуди каср ифода кунед. Миқдори ҳамаи қисмҳоро ба намуди адади омехта нависед.

5. Сето чўб чандто нўг дорад? Панҷто чўб – чӣ? Панҷуним чўб чӣ?

6. а) Бо сантиметр ифода кунед:

$$\frac{2}{2} \text{ м}, \quad \frac{1}{5} \text{ м}, \quad \frac{2}{10} \text{ м}, \quad \frac{3}{5} \text{ м}.$$

- б) Бо миллиметр ифода кунед:

$$\frac{9}{10} \text{ см}, \quad \frac{1}{5} \text{ см}, \quad \frac{5}{10} \text{ см}, \quad \frac{3}{10} \text{ см}.$$

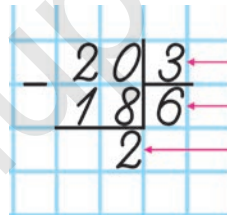
Намуна: $\frac{2}{2}$ м = 100 см

7. Кӯҳнавард барои фатҳ намудани қуллаи балантарини Еверест, ки 8848 м мебошад, боз $\frac{1}{8}$ қисми онро тай намуданаш лозим. Он чанд метр ба баландӣ боло баромадааст, боз барои фатҳи қуллаи боло чанд метр ба баландӣ баромаданаш лозим?

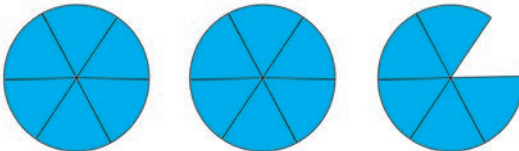
1. а) Барои ба адади омехта гардонидани касри нодуруст бақиянок шудани онро бояд дар хотир ниғаҳ дошт: $20 : 3 = 6$ (бақия 2)

махраҷ
қисми бутун
суръат

$\frac{20}{3}$ – касри нодуруст ба намуди адади омехта навишта шавад, он $\frac{20}{3} = 6\frac{2}{3}$ мешавад.

- б) Шумораи қисмҳои дар расм бударо бо ду усул ба намуди адади омехта: ба касри нодуруст ифода кардани онро фаҳмонед.

$$\frac{17}{6} = 2\frac{5}{6}$$

2. Касрҳои нодурустро ба намуди адади омехта ифода кунед.

$$\frac{3}{2}; \frac{5}{3}; \frac{9}{2}; \frac{6}{4}; \frac{9}{4}; \frac{18}{5}; \frac{13}{10}$$

Намуна: $\frac{3}{2} = 1 \frac{1}{2}$

3. Ҳосили тақсими бақиядорро аввал ба намуди касри нодуруст, баъд ба намуди адади омехта нависед:

$$\begin{array}{cccc} 11 : 2 & 17 : 3 & 135 : 4 & 115 : 10 \\ 22 : 4 & 75 : 6 & 542 : 9 & 337 : 10 \end{array}$$

Намуна: $11 : 2 = \frac{11}{2} = 5 \frac{1}{2}$

4. Дар тири адади ададҳои касрии ба нуқтаҳои A , B , D мувофиқро нависед:

Ҳал: Нуқтаи A ба $\frac{1}{10}$ қисми нуқтаи ба адади 1 мувофиқоянда ҷойгир шудааст. Пас, нуқтаи A ба $\frac{1}{10}$ баробар аст.

5. Масофаи аз қабати якум то нӯҳуми хонаи бисёр-қабата аз масофаи то қабати сеюм буда чанд маротиба дароз аст? Бо роҳи нақша кашидан фаҳмонед.

6. Ҳосили тақсими бақиядорро аввал ба касри нодуруст, баъд ба намуди адади омехта нависед:

$$\begin{array}{cccc} 19 : 2 & 89 : 6 & 167 : 9 & 247 : 12 \\ 16 : 3 & 19 : 3 & 127 : 4 & 178 : 12 \end{array}$$

Намуна: $19 : 2 = \frac{19}{2} = 9 \frac{1}{2}$

7. Дар асоси шарти мухтасар масъала тартиб диҳед:
 Буд – 96 саҳифа
 Навишта шуд – аз $\frac{3}{8}$ қисми миқдори саҳифаҳо
 Монд – ? саҳифа

1. а) Ба адади омехта табдил ёфтани касри нодурустро фаҳмонед:

$$34 : 5 = 6 \text{ (4 бақ.) яъне } \frac{34}{5} = 6 \frac{4}{5}$$

- б) Табдил додани адади омехтаи $6 \frac{4}{5}$ -ро ба касри нодуруст фаҳмонед:

Барои ба касри нодуруст табдил додани адади омехта, амалҳои мисли санҷидани тақсими бақиядор иҷро карда мешавад.

Масалан: $34 : 5 = 6 \text{ (4 бақ.)}$.

Санҷиш: $6 \cdot 5 = 30$; $30 + 4 = 34$.

Суммаи ҳосилшуда ба сурати касри нодуруст, махраҷи адади омехта ба махраҷи касри нодуруст навишта мешавад.

$$\text{Пас, } 6 \frac{4}{5} = \frac{34}{5}.$$

2. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва натиҷаҳоро санҷед.

$$38 : 6 \quad 453 : 2 \quad 634 : 30 \quad 2354 : 26$$

3. Адади омехтаро ба намуди касри нодуруст нависед.

$$5 \frac{1}{2}; \quad 4 \frac{3}{4}; \quad 6 \frac{3}{5}; \quad 4 \frac{1}{2}; \quad 2 \frac{3}{4}; \quad 8 \frac{3}{5}$$

Намуна: $5 \frac{1}{2} = 5 \cdot 2 + 1 = \frac{11}{2}$

4. Бо килограмм ифода кунед. $4 \frac{1}{2}$ ср, $5 \frac{1}{2}$ т, $8 \frac{3}{4}$ ср, $1 \frac{3}{5}$ т, $2 \frac{7}{10}$ т.

Ҳал: 1 ср = 100 кг. **Яъне,** 4 т = 400 кг. $\frac{1}{2}$ т = 50 кг.
Намуна: $4 \frac{1}{2}$ ср = 400 кг + 50 кг = 450 кг.

5. ба 1 бутун баробар бошад, қисмҳои зерин ба чанд қисмҳои он мувофиқ меояд? Ба намуни қаср нависед:

Намуна: $\frac{1}{8}, \dots$

6. 9400 сўм пули Асадбек буд. Он чӣ қадар сарф карда бошад, ҳамон қадар пулаш монд. Ба Асадбек чӣ қадар пул монд?

7. Қасрҳои нодурустро ба адади омехта баргардонед.

$\frac{13}{2}; \quad \frac{26}{4}; \quad \frac{56}{8}; \quad \frac{67}{9}; \quad \frac{82}{9}; \quad \frac{34}{10}$

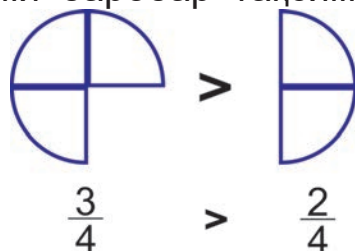
Намуна: $\frac{13}{2} = 6 \frac{1}{2}$

8. Давраи радиусаш 3 см қашед. Аз маркази он дар масофаи 4 см нуқтаи А – ро ишора кунед. Аз ин нуқта то маркази давра порчаи АО қашед.

Муқоиса қардани қасрҳо

1. Ҳар яки ду доира ба чор қисми баробар тақсим шуд. 3 қисми доираи якум, 2 қисми доираи дуюм гирифта шуд. Онҳоро ба намуни қаср нависед ва муқоиса кунед.

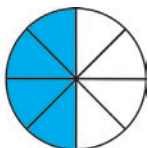
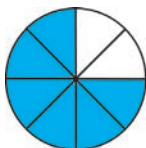

2. Порчаҳои AB ва CD -ро муқоиса кунед. Қадом порча дароз аст? Порчаи AN дароз аст ё ки CL ? Ин порчаҳоро ба намуди каср ифода кунед ва муқоиса кунед.

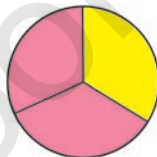

3. Муқоиса кунед. Қадом қисми доира бисёртар ранг карда шудааст? Ба намуди каср нависед.

а)

б)

4. $3\frac{1}{2}$ км чанд метр? $2\frac{3}{4}$ км-чй? $3\frac{2}{5}$ км-чй?

5. Дар ҷадвал маълумотҳо оид ба мусобиқаи шоҳмот иштирок намудани сето синф дода шудааст. Миқдори иштироккунандаҳоро ёбед?

Синфҳо	3-«А»	3-«Б»	3-«В»
Миқдори донишомӯзон	36 -то	36 -то	36 -то
Қисми иштирок – кунандагон ба миқдори ҷамъи донишомӯзон	$\frac{3}{4}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$
Миқдори иштироккунандагон	?-то	?-то	?-то

6. Дар асоси ҷавоби масъалаи 5-ум диаграмма

тартиб диҳед. Ба кадом синф мувофиқ омадани маълумотҳои зеринро муайян кунед.

7.

Сайёҳон дар 3 рӯз 360 км роҳ гаштанд. Рӯзи якум $\frac{2}{5}$ қисми роҳ, рӯзи дуюм $\frac{3}{8}$ қисми роҳро тай намуданд. Рӯзи сеюм чӣ қадар роҳ гаштаанд?

Муқоиса қардани касрҳои махраҷаш якхела

1. Ҳар яки ду порчаи дарозиаш якхела ба 6 қисми баробар тақсим гардид. $\frac{3}{6}$ қисми порчаи якум, $\frac{4}{6}$ қисми порчаи дуюм ранг карда шуд. Кадом қисми порча бисёртар ранг карда шудааст? Аз нақша нишон дода, дар намуди каср муқоиса кунед.

2. Барои 5-то росткунҷа сохтан, Ҷавоҳир 3-то қоғази ранга, Зафар бошад, 4-то қоғази ранга сарф намуд. Чоркунҷаҳои кӣ калонтар аст?

Агар махраҷи каср тағйир наёбад, ҳангоми сураташ афзудан бузургии қисмҳо калон мешавад ё хурд? Хулоса бароред.

Аз касрҳои махраҷашон якхела сурати кадомашон калон бошад, ҳамон каср калон аст.

Касрҳои махраҷаш якхелаи $\frac{9}{5}$ ва $\frac{3}{5}$ – ро муқоиса кунед:

Ҷавоб: Барои $9 > 3$ буданаш, $\frac{9}{5} > \frac{3}{5}$

Касрҳои $\frac{3}{8}$ ва $\frac{5}{8}$ – ро муқоиса кунед:

Ҷавоб: Барои $3 < 5$ буданаш $\frac{3}{8} < \frac{5}{8}$

3. Касрҳоро муқоиса кунед:

$\geq <$

$$\frac{1}{6} \square \frac{3}{6} \quad \frac{2}{6} \square \frac{2}{6} \quad \frac{5}{2} \square \frac{7}{2}$$

$$\frac{3}{8} \square \frac{2}{8} \quad \frac{4}{6} \square \frac{4}{6} \quad \frac{8}{12} \square \frac{9}{12}$$

4. Майдони киштзор ба 8 қисми баробар тақсим карда шуд. Ба ду қисм гашнич, ба сетоаш редиска коштанд. Оё майдони ба гашнич ҷудо карда шуда калон аст ё ки майдони редиска? Нақша кашед. Ба намуди каср муқоиса кунед.

5. Ҷадвалро ҳаминтавр ба ду қисм ҷудо кунед, ки ба ҳар як қисм ададҳои аз 1 то 8 як маротибагӣ ҷой гирад.

7	6	7	1
1	2	6	8
2	5	3	3
8	4	4	5

6. Касрҳоро муқоиса кунед:

$\geq <$

$$\frac{2}{6} \square \frac{5}{6} \quad \frac{4}{8} \square \frac{5}{8} \quad \frac{2}{3} \square \frac{2}{3}$$

$$\frac{3}{9} \square \frac{2}{9} \quad \frac{1}{2} \square \frac{5}{2} \quad \frac{4}{12} \square \frac{5}{12}$$

7. Мухлиса аз шаш панҷ қисми китоби 36 саҳифанокро, Далер бошад, аз шаш чор қисмашро хонд. Ҳар яки онҳо чанд саҳифагӣ хондаанд? Кӣ бисёртар хондааст?

1. Доираро ба 8 қисми баробар тақсим кунед. Ду қисмашро зард, се қисмашро ранги сабз кунед.

Доира бисёртар сабз ранг карда шудааст ё ки зард?

2. Касрхоро бо тартиби афзуншавӣ нависед:

$$\frac{3}{8}; \quad \frac{1}{8}; \quad \frac{5}{8}; \quad \frac{9}{8}; \quad \frac{6}{8}; \quad \frac{13}{8}; \quad \frac{7}{8}$$

3. $235 \cdot 12 + 927 : 3$ $738 : 9 + (7912 - 4608)$
 $(5684 - 4987) \cdot 13$ $68 \cdot 21 + (5437 - 3918)$

4. Порчаи дарозиаш 10 см буда кашед. Онро ба 5 қисми баробар тақсим кунед. Дарозии ҳар ҳар як қисми онро чен кунед. Дарозии $\frac{4}{5}$ қисми он чанд сантиметр аст?

5. Синни падар ва писарро чамъ кунем 42 сол мешавад. Баъди 4 сол синни якҷояи онҳо чӣ қадар мешавад?

6. Бо сантиметр ифода кунед:

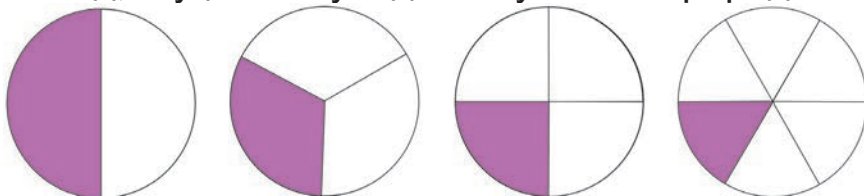
1 м 4 дм 4 м 6 дм 8 м 8 дм
 3 дм 5 см 6 м 7 дм 9 м 1 дм

7. Дар корхона дастгоҳи якум дар $\frac{2}{4}$ қисми шабонарӯз, дастгоҳи дуум дар $\frac{1}{4}$ қисми шабонарӯз маҳсулотро тайёр кард. Кадом дастгоҳ дар давоми вақт бисёртар маҳсулот тайёр кардааст?

Муқоиса кардани касрҳои суръаташ яхела

1. Қисми ранги сурх кардаи доираро ба намуди каср нависед, муқоиса кунед ва хулоса бароред:

Агар тақсимшаванда як хел бошад, тақсимкунанда чӣ қадар калон бошад, ҳосили тақсим ҳамон қадар хурд мешавад. Пас, агар суръати каср як хел бошад, махраҷаш чӣ қадар калон бошад, ин адад ҳамон қадар хурд мешавад.

2. Аз ду доираи якхела якумаш ба 4, дуюмаш ба 6 баробар тақсим шуд. 2 қисми ҳар дуяш ҳам ранг карда шуд. Қисми кадом доира бисёртар ранг карда шудааст? Нақшаро таҳлил кунед.

3. Коргарон 30 км роҳро таъмир карданд. Рӯзи якум аз панҷ як қисми роҳ, рӯзи дуюм аз шаш як қисми роҳ таъмир шуд. Роҳ дар кадом рӯз бисёртар таъмир гардидааст?

4. Аз $\frac{1}{3}$ қисми порчайи 24 дм-ӣ дарозтар аст ё ки $\frac{1}{6}$ қисми он? Аз $\frac{1}{6}$ қисми бутун калон аст ё ки аз $\frac{1}{12}$ қисми он?

5. Касрҳоро муқоиса кунед:

$$\frac{2}{6} \square \frac{2}{6} \quad \frac{4}{9} \square \frac{4}{9} \quad \frac{3}{4} \square \frac{3}{9}$$

$$\frac{5}{9} \square \frac{5}{9} \quad \frac{1}{8} \square \frac{1}{12} \quad \frac{4}{8} \square \frac{4}{6}$$

6. Ба машинаи ҳисобкунанда ягон адади x дохил шавад, машинаро ба 7 зарб намуда, аз ҳосили зарб 17 – ро тарҳ мекунад. Натиҷаро ба намуди y мебарорад. Ҷадвалро пур кунед.

x	3	8	12	27	56	124
y						

7. Касрҳоро муқоиса кунед:

$$\frac{1}{4} \square \frac{1}{5}$$

$$\frac{2}{3} \square \frac{2}{5}$$

$$\frac{5}{8} \square \frac{5}{10}$$

$$\frac{7}{8} \square \frac{7}{9}$$

$$\frac{9}{10} \square \frac{9}{12}$$

$$\frac{6}{8} \square \frac{6}{9}$$

8. Одил рӯзи якум $\frac{1}{8}$ қисми китоб, рӯзи дуюм $\frac{1}{6}$ қисми онро хонд. Агар китоб ҳамагӣ 120 саҳифа бошад, Одил кадом рӯз бисёртар китоб хондааст?

1. Чӣ қадар қисми доира ранг карда шудааст? Ба намуди каср нависед. Касрҳоро муқоиса кунед. Кадом қисми доира ранг нашудааст?

2. Навиштҳои бо тақсим вобастаро ба шакли каср нависед, баъд амалҳоро иҷро кардан мумкин. Масалан: $(11 + 4) : 3 = \frac{15}{3} = 5$ дар ин навишт ба болои хати каср тақсимшаванда, ба тагаш бошад, тақсимкунанда навишта мешавад.

3. Ба намуди каср навишта, ҳосили тақсимро муқоиса кунед.

$$28 : 2 \text{ ва } 32 : 2$$

$$96 : 16 \text{ ва } 112 : 16$$

$$63 : 3 \text{ ва } 84 : 3$$

$$100 : 25 \text{ ва } 200 : 25$$

Намуна: $28 : 2 = \frac{28}{2} = 14$; $32 : 2 = \frac{32}{2} = 16$; $14 < 16$.

4. Якто тортро ба 5 қисм тақсим карданд. Торти

дуюми ҳаминхеларо ба 6 қисм тақсим карданд. Қисмҳои кадом торт калон аст? Ба шакли каср нависед.

5. Амали ҷамъро барои иҷро кардан, ҷавҳоро тавре гузored ва ҳисоб кунед:

$$156 \cdot 3 + 21 \quad 720 : 3 + 1 \cdot 2 \quad 350 + 30 \cdot 3$$

6. Ба намуди каср навишта, ҳосили тақсимро муқоиса кунед:

$$57 : 3 \square 96 : 3 \quad 648 : 12 \square 672 : 12$$

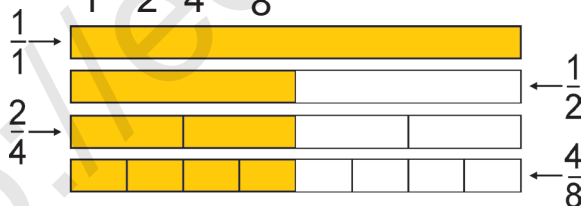
$$420 : 4 \square 380 : 4 \quad 256 : 16 \square 224 : 16$$

7. Дарозии ҳавзаи об 60 м. Ҷовид аз панҷ се қисми он, Салим аз шаш се қисми онро шино кард. Кӣ ба масофаи бисёртар шино кардааст?

Муқоиса кардани касрҳо бо ним ҳисса

1. Росткунҷаро ба $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ касрҳои мувофиқ тақсим кунед. Аз $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{4}{8}$ қисмашро ранг кунед.

- а) Ба якто бутун чандто нисф мувофиқ меояд?
2-то нисф ба як бутун баробар аст;
- б) Ба якто нисф чандто чоряк мувофиқ меояд?
2-то чоряк ба 1-то нисф баробар аст;
- в) Ба якто нисф чандто нимчоряк мувофиқ меояд?
Ба якто нисф 4-то нимчоряк мувофиқ меояд.

Пас, $\frac{1}{2} = \frac{2}{4} = \frac{4}{8}$.

2. Росткунҷаи бараш 12 см, қадаш 2 см -ро ба $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$ ва $\frac{1}{12}$ қасрҳо мувофиқ тақсим кунед. Агар миқдори адади ба маҳраҷ навишташуда 2 маротиба афзояд, бузургии қисмҳо чӣ қадар кам мешавад?
3. Дар асоси диаграмма масъала тартиб диҳед, массаи ҳар як меваи чамъгардидаро ёбед ва бо килограмм ифода кунед:

4. Тақсимро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:
520 : 4	5616 : 8	7260 : 6
420 : 6	7809 : 3	8493 : 3

5. Аз $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{5}{10}$ қисми 1 метрро ёбед ва бо сантиметр ифода кунед.

6. Ҳосили тақсимро ба намуди қаср нависед:
(12+8) : 2	(15+18) : 3	(24+30) : 6
(12+6) : 3	(16+24) : 4	(35+28) : 7

7. Масофаи аз Андичон то Тошканд 380 км. Автомобили Малубу барои тай кардани ин масофа дар ҳар як соат 70 км – ё 3 соат, дар 75 км – ё 2 соат роҳ гашт. Он барои ба манзил расидан боз чӣ қадар роҳ гаштанаш лозим?

1. Ба намуди каср навишта, аз рӯи сутун муқоиса кунед:

$$30 : 2 \quad 60 : 2 \quad 360 : 2 \quad 488 : 2$$

$$30 : 3 \quad 60 : 4 \quad 360 : 5 \quad 488 : 8$$

Намуна: $30 : 2 = \frac{30}{2} = 15$. $30 : 3 = \frac{30}{3} = 10$. $15 > 10$

2. Озода ва Равшан ҳар кадоме аз гулзор 70 – тоғи гул канданд. Озода гулҳои худро як хел карда 5-то, Равшан бошад, 7-то гулдаста тайёр карданд. Ба гулдастаи кӣ гулҳо бисёр? Инро ба намуди каср навишта, аломати муқоисаро гузored.

3. Коргарон 60 км роҳро таъмир мекарданд. Рӯзи якум онҳо аз панҷ як қисми роҳ, рӯзи дуюм чоряк қисми роҳро таъмир кардан. Дар ду рӯз чанд километр роҳро таъмир карданд? Роҳ дар кадом рӯз бештар таъмир шудааст?

4. Ададҳои касрии зеринро бо тартиби афзуншавӣ ҷойгир кунед: $\frac{1}{2}$; $\frac{1}{5}$; $\frac{1}{9}$; $\frac{1}{12}$; $\frac{1}{6}$; $\frac{1}{8}$; $\frac{1}{10}$; $\frac{1}{4}$

5. Дар байни 5-то 2 аломатҳои “+” ва “:” – ро гузошта, адади 7-ро ҳосил кунед.

6. Аввал амали ҷамъ иҷро мегардида карда қавсҳоро ҷойгир ва ҳисоб кунед.

$$218 \cdot 7 + 2 \quad 720 : 5 + 1 \cdot 6 \quad 484 + 30 \cdot 6$$

7. Наима аз $\frac{2}{4}$ қисми китоби 128 саҳифанокро, Фозил бошад, аз $\frac{4}{8}$ қисмашро хонд. Ки бисёртар китоб хондааст? Онҳо барои то охири китоб хондан,

боз чанд саҳифа китоб хонданашон лозим?

Касри адади додашуда ва ёфтани каср аз адад

1. а) Зулола аз $\frac{2}{3}$ қисми порчаи 9 см – ро ранг кард. Дарозии қисми ранг шудаи порчаро ёбед:
Ҳал: Порчаи дарозиаш 9 см – ро ба 3 қисми баробар ҷудо намуда, дарозии як қисм муайян карда мешавад. Ба 2 зарб карда, дарозии ду қисм ёфта мешавад:
 $9 \text{ см} : 3 = 3 \text{ см}; 3 \text{ см} \cdot 2 = 6 \text{ см}$. **Ҷавоб:** 6 см.
- б) Камола аз $\frac{2}{3}$ қисми порчаро ранг кард. Агар дарозии қисми ранг шуда 6 см бошад, дарозии умумии порча чанд см аст?
Ҳал: Аз $\frac{2}{3}$ қисми он 6 см бошад, аз $\frac{1}{3}$ қисмашро меёбем: $6 \text{ см} : 2 = 3 \text{ см};$ дарозии 3 – то қисм: $3 \text{ см} \cdot 3 = 9 \text{ см}$.
Ҷавоб: 9 см.
2. а) Нисфи тарбуз 5 кг. Вазни тарбузи бутун чанд килограмм аст?
 б) Аз се ду қисми харбуза 2 кг. Вазни харбузаи бутун чанд килограмм аст?
 в) Чоряки харбуза 2 кг. Вазни харбузаи бутун ба чанд килограмм баробар аст?
3. Агар $\frac{4}{5}$ қисми порча 40 мм бошад, дарозии онро ёбед ва кашед.
4. Баъд аз чор се қисми бачагон аз хона баромадан, дар хона 6 нафар бачаҳо монданд. Дар хона бачаҳо чандто буд? Чандто бача баромада рафт?

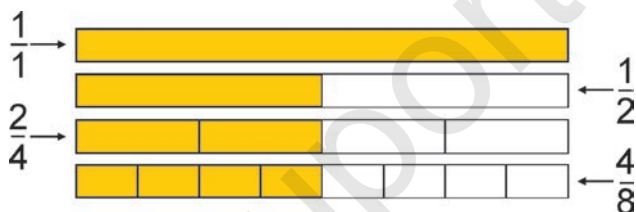
5. Аз байни ададҳои аз 4-то 35 буда, ба 3 бебақия тақсим мешуда ва ададҳои ба 4 бебақия тақсим мешударо нависед.

6. Аз $\frac{5}{8}$ қисми дафтари 24 саҳифанок навишта шуд. Боз ба чанд саҳифаи дафтар нанавиштаанд?

7. Агар аз $\frac{3}{4}$ қисми порча 9 см бошад, дарозии онро ёбед ва кашед.

Чамъ ва тарҳи касрҳои оддӣ

1.

а) Нақшаро таҳлил кунед. Якто бутун ба ҳосили чамъи чандто нисф баробар аст?

Ҳал: Нисфи бутунро ба намуди каср ифода мекунем, $1 : 2 = \frac{1}{2}$. Як бутун ба суммаи 2- то нисф баробар аст: $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = \frac{2}{2} = 1$.

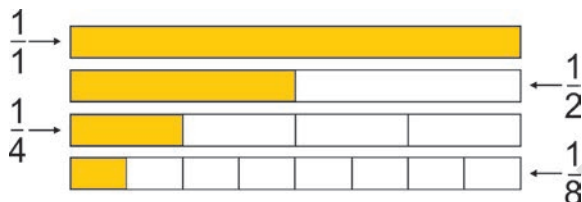
б) Якто нисф ба суммаи чандто чоряк баробар аст?

Ҳал: $\frac{1}{4} + \frac{1}{4} = \frac{2}{4} = \frac{1}{2}$. 1- то нисф ба 2-то чоряк баробар аст.

в) Якто нисф ба чанд нимчоряк баробар аст?

Ҳал: $\frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} = \frac{4}{8} = \frac{1}{2}$. Якто нисф ба суммаи 4-то нимчоряк баробар аст.

2. а) Нақшаро таҳлил кунед. Порчаҳои $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ -ро нишон диҳед. Ба порчаҳои бутун чандто нисф ҳаст? Ба чоряк – чӣ? Ба аз ҳашт як қисм – чӣ?

3. Рухсона торти пухташро мисли расм, ба қисмҳои баробар тақсим кард. Як қисмашро ба худаш ва ба ду бародараш яктоғи дод. Онҳо дар якҷояғи чанд қисми тортро гирифтанд? Ҳар як қисмҳои гирифташударо ба адади касрий ифода кунед. Баъди тақсим намудан, кадом қисми торт монд?

4. Муқоиса кунед:

$$2306 \cdot 2 \square 1034 \cdot 4$$

$$665 : 7 \square 54 \cdot 8$$

$$1000 \cdot 3 \square 2010 \cdot 2$$

$$3618 : 18 \square 9040 : 40$$

5. Ҳисоб карда ёбед:

$$\text{Аз } \frac{2}{3} \text{ қисми } 3600 \text{ ҳазор;}$$

$$\text{Аз } \frac{7}{8} \text{ қисми } 4800 \text{ ҳазор;}$$

$$\text{Аз } \frac{4}{9} \text{ қисми } 8100 \text{ ҳазор;}$$

$$\text{Аз } \frac{1}{2} \text{ қисми } 3600 \text{ ҳазор;}$$

$$\text{Аз } \frac{1}{8} \text{ қисми } 1400 \text{ ҳазор;}$$

$$\text{Аз } \frac{2}{5} \text{ қисми } 2000 \text{ ҳазор;}$$

$$\text{Аз } \frac{5}{6} \text{ қисми } 648 \text{ ҳазор;}$$

$$\text{Аз } \frac{5}{5} \text{ қисми } 720 \text{ ҳазор.}$$

6.

Муодиларо ҳал кунед ва ҷавобҳояшро санҷед:

$$3 \cdot x = 5415$$

$$580 : x = 29$$

$$x : 4 = 380$$

$$x \cdot 7 = 9807$$

$$840 : x = 14$$

$$x : 9 = 310$$

7.

Дар шохобчаи сӯзишворӣ 3200 л бензин оварданд.

Аз $\frac{1}{4}$ қисми он то нисфирӯз аз $\frac{3}{5}$ қисми он баъди

нисфирӯз фурухта шуд. То нисфирӯз чанд литр,

баъди нисфирӯз чанд литр бензин фурухта

шудааст? Ба шохобча чӣ қадар бензин монд?

Чамъ кардани касрҳои махраҷаш якхела

1. Доираро ба 8 қисми баробар тақсим намуда, ду қисмаш бо зард, се қисмаш бо сабз ранг карда шуд. Чанд қисми он ранг карда шуд?

2. Росткунчаро ба шаш қисми баробар тақсим намуда, як қисми онро ранг кунед. Акнун боз як қисми онро ранг кунед. Ҳамагӣ чанд қисми чоркунча ранг карда шудааст?

Ҳал: $\frac{1}{6} + \frac{1}{6} = \frac{2}{6}$

Ҷавоб: Аз шаш ду қисми чоркунча ранг карда шудааст.

Барои чамъ кардани касрҳои махраҷашон якхела худӣ махраҷи каср навишта шуда, суратҳои он чамъ карда мешаванд.

3. Касрҳоро чамъ кунед:

$$\frac{2}{5} + \frac{1}{5}$$

$$\frac{3}{7} + \frac{2}{7}$$

$$\frac{4}{10} + \frac{2}{10}$$

$$\frac{1}{4} + \frac{1}{4}$$

$$\frac{2}{9} + \frac{7}{9}$$

$$\frac{7}{12} + \frac{11}{12}$$

4. Чанд қисми шакл ранг карда шудааст? Чӣ қадар қисмаш ранг нашудааст? Ба намуди каср нависед. Суммаи қисмҳои ранг карда шуда ва нашударо ёбед.

Намуна: $\frac{2}{4} + \frac{2}{4} = \frac{4}{4} = 1$

5. Ба ҷойи ситорачаи ба сурат ва махраҷи каср буда, ҷӣ хел рақамҳо гузоранд, касри дуруст ҳосил мешавад: $\frac{*}{2}$; $\frac{*}{4}$; $\frac{8}{*}$; $\frac{4}{*}$; $\frac{7}{*}$; $\frac{*}{4}$

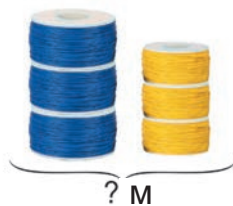
6. $3 \cdot 281 \square 473 \cdot 2$ $242 \cdot 3 \square 2 \cdot 473 - 220$
 \geq $191 \cdot 5 \square 4 \cdot 241$ $8 \cdot 121 \square 364 \cdot 2 + 223$
 \leq

7. Чоркунҷа ба 8 қисми баробар тақсим карда шуд. Се қисмаш бо ранги сабз, як қисмаш бо ранги кабуд ранг карда шуд. Чанд қисми чоркунҷа ранг карда шуд? Қисмҳои ранг карда шударо ба намуди каср ифода кунед ва суммаи онро ёбед.

1. Квадрати периметраш 16 см бударо ба 8 қисми баробар тақсим кунед. Панҷ қисмашро ба ранги зард, ду қисмашро ба ранги сабз ранг кунед. Дар натиҷа, чанд қисми квадрат ранг карда шуд? Қисмҳои ранг карда шударо ба намуди каср ифода кунед ва суммаи онҳоро ёбед.
2. 1) Нисфи ададҳои 6, 14, 20 – ро ёбед.
 2) Аз се як қисми ададҳои 6, 15 – ро ёбед.
 3) Чоряк қисми ададҳои 8, 16, 24 – ро ёбед.

3. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

4. Агар чоряки анорҳои дар сабад буда, 6 дона бошад, нисфаш чанд доноро ташкил медиҳад? Аз се як қисмаш – чӣ?
5. Дар байни ададҳои 60 50 40 30 20 10 ишораҳои “+” ва “-” – ро тавре гузоред, ки натиҷа 70 барояд.

6.

$$\frac{2}{8} + \frac{3}{8} \quad \frac{3}{5} + \frac{1}{5} \quad \frac{4}{8} + \frac{3}{8} \quad \frac{2}{6} + \frac{1}{6}$$

$$\frac{2}{9} + \frac{5}{9} \quad \frac{1}{4} + \frac{1}{4} \quad \frac{7}{10} + \frac{1}{10} \quad \frac{1}{10} + \frac{4}{10}$$

7.

Аз $\frac{1}{6}$ қисми майдони кишт рӯзи якум, аз $\frac{2}{6}$ қисми он рӯзи дуюм барои обёри намудан тайёр карда шуд. Акнун чанд қисми майдони киштро обёри намудан мумкин?

Тарҳ кардани касрҳои махраҷашон якхела

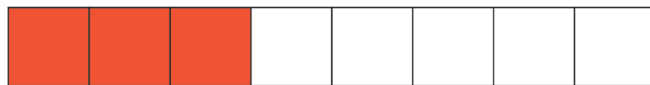
1. Ҳалли масъаларо фаҳмонед:

а) Доира ба 4 қисми баробар тақсим карда аз 4 як қисмашро бурида гирифтанд. Чанд қисми набуридаи доира монд?

б) Аз 8 бояд 5 қисми росткунҷаро ранг кардан

лозим буд. Аз 8 бошад, 3 қисми он ранг карда шуд. Боз чанд қисми онро ранг кардан лозим?

Ҳал:
$$\frac{5}{8} - \frac{3}{8} = \frac{2}{8}$$

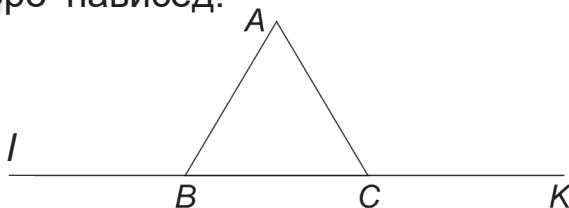

Барои тарҳ кардани касрҳои махраҷашон якхела ҳуди махраҷи каср навишта шуда, суратҳои онҳо тарҳ карда мешавад.

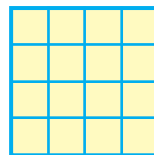
2. $\frac{5}{6} - \frac{4}{6}$ $\frac{2}{3} - \frac{1}{3}$ $\frac{7}{10} - \frac{3}{10}$ $\frac{11}{12} - \frac{5}{12}$

3. Порчаи дарозиаш 4 см буда кашед ва онро ба 8 қисми баробар тақсим кунед. Суммаи дарозии порчаҳои аз $\frac{1}{8}$ ва аз $\frac{3}{8}$ қисмҳои онҳоро бо ҳисоби мм – ҳо ёбед.

4. Ба расм сето нуқтаҳои А, В ва С дода шудааст. Ба он номи се порчаи тасвир шуда, якто хати рост ва дуто нуруо нависед.

5. Дар ин шакл 30-то квадрат аст. Онро оё шуморида дода метавонед?

6. $73 \cdot 2$ $254 \cdot 2$ $93 \cdot 31$ $91 \cdot 5$
 $3 \cdot 93$ $2 \cdot 48$ $34 \cdot 24$ $27 \cdot 141$

7. Автомобили Малибу аз се як қисми масофаи

байни шаҳрҳои Тошканд ва Қиззахро тай намуд. Барои аз се ду қисми ин масофара тай намудан, он боз чӣ қадар роҳ тай карданаш лозим? Масофаи байни ду шаҳар 210 км.

1. Амалҳоро иҷро кунед:

$$\frac{2}{3} - \frac{1}{3}$$

$$\frac{3}{4} - \frac{1}{4}$$

$$\frac{2}{5} - \frac{1}{5}$$

$$\frac{7}{8} - \frac{5}{8}$$

$$\frac{8}{10} - \frac{7}{10}$$

$$\frac{7}{12} - \frac{5}{12}$$

2. Дар кӯҳ рӯзи якум аз $\frac{3}{12}$ қисми меъёри боришоти моҳона, ҳамагӣ дар ду рӯз бошад, аз $\frac{7}{12}$ қисми меъёр борида. Рӯзи дуюм чӣ қадар қисми меъёри боришоти моҳона боридааст?
3. Барои шарбати мева чамъ 24 кг меваҳои себ, нок ва олу истифода бурда шуд. Аз $\frac{5}{8}$ қисми шарбат аз себ, $\frac{1}{8}$ қисмаш аз олу тайёр карда бошад, ба он чанд кг нок омехта кардаанд?
4. Қади росткунҷа 24 м. Бараш аз $\frac{7}{8}$ қисми онро ташкил медиҳад. Бари росткунҷаро ёбед.
5. Ба 8-то банкаи якхела 16 кг бодринг намак карда шуд. Барои намак кардани 12 кг бодринг чандто банка лозим аст. Ба намуди каср навишта ҳисоб кунед.

6. Амалҳоро иҷро кунед:

$$\frac{3}{4} - \frac{3}{4} \qquad \frac{4}{6} - \frac{1}{6} \qquad \frac{5}{8} - \frac{4}{8} \qquad \frac{7}{9} - \frac{4}{9}$$

7. Бобои Воҳидҷон барои фасли зимистон 1216 банд беда ҷамъ кард. Дар фасли баҳор аз $\frac{1}{8}$

қисми он монд. Дар зимистон чӣ қадар беда истифода шуд?

Воҳидҳои ченаки масоҳат

- Квадрати тарафҳояш як сантиметр буда кашед:
 - Масоҳаташро ёбед. Масоҳаташ ба чанд см² баробар аст?
 - Тарафи квадрато бо миллиметр ифода кунед ва масоҳаташро ёбед: **Ҳал:** 1 см = 10 мм.

Пас, тарафҳои квадрат 10 мм. Масоҳаташро меёбем. $10 \cdot 10 = 100 \text{ мм}^2$.

Масоҳати квадрати тарафҳояш 1 мм бударо 1 миллиметри квадратӣ меноманд. “Миллиметри квадратӣ” мухтасар чунин навишта мешавад “мм²”.

$$1 \text{ см}^2 = 100 \text{ мм}^2$$

- Росткунҷаи бараш 15 мм, қадаш 10 мм бударо кашед ва масоҳаташро ёбед.
- а) Аз катакҳои дафтар истифода бурда, квадрати дарозии тарафҳош 1 дм буда кашед.

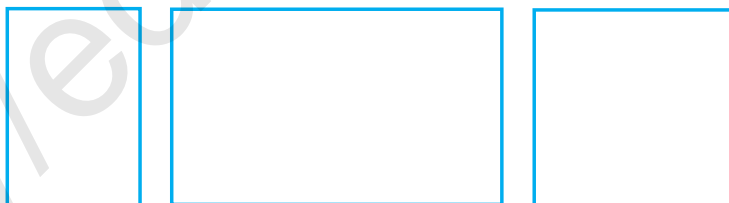
Масоҳати квадрати дарозии тарафҳояш 1 дм буда ба 1 детсиметри квадратӣ баробар аст. “Детсиметри квадратӣ” мухтасар “дм²” гӯён навишта мешавад.

б) Тарафҳои квадрати масоҳаташ 1 дм² – ро бо см ифода кунед ва масоҳаташро ёбед:

1 дм² = 100 см²

4. Қад ва бари квадрати масоҳаташ 1 дм² бударо 1 см-й гирифта, ба 10 қисм ҷудо кунед. Аз нуқтаҳои ҷудошуда, хати рост гузаронед ва квадрати масоҳаташ 1 см² ҳосил кунед. Квадрати масоҳаташ 1 см² – ӣ ба дохили квадрати масоҳаташ 1 дм² бударо шуморед.

5. Масоҳати шаклҳоро ёбед:

6. $7020 - 348 : 4 \cdot 6$ $9007 - (600 - 130 \cdot 4) : 10$
 $6966 - 612 : 6 : 3$ $8009 - 250 + 140 : 5 \cdot 2$

7. Росткунҷаи қадаш 3 см, бараш 5 см буда кашед ва масоҳаташро ёбед. Дарозии ҳар як тарафашро 2 см дароз кунед ва аз дигар росткунҷа кашед. Масоҳати чоркунҷаҳоро муқоиса кунед.

1. Дарозии тарафҳои квадрати тарафаш 1 метр бударо бо см ифода кунед ва масоҳаташро ёбед.

Метри квадратӣ – ин масоҳати квадрати тарафаш 1 м буда мебошад. “Метри квадратӣ” мухтасар бо намуди m^2 навишта мешавад.

$$1 m^2 = 10000 cm^2$$

2. Қади девори ошхона 6 дм, бараш 4 дм буда ба он тахтасанги кошин часпонидан лозим. Агар масоҳати ҳар як тахтасанг $1 dm^2$ бошад, чандто тахтасанг лозим мешавад? $2 dm^2$ бошад – чӣ?
3. Аз маълумотҳои дар ҷадвал додашуда истифода бурда, масоҳати росткунҷаро ёбед:

Қадаш (м)	19	125	137	112	128	a
Бараш (м)	11	13	18	25	36	b
Масоҳаташ (m^2)						

4. Агар қади росткунҷа 2 маротиба зиёд шавад, масоҳати он чанд маротиба зиёд мешавад? Қадашро 2 маротиба кӯтоҳ карда, барашро 2 маротиба зиёд кунанд – чӣ? Кашида нишон диҳед.

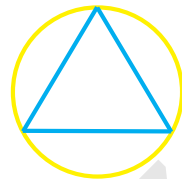
5. Бо ёрии хаткашак қад ва бари мизи дар хона бударо чен кунед ва периметрашро ёбед.

6. Қади росткунҷа 6 см, бараш 4 см. Қади онро 3 маротиба зиёд намуда, периметр ва масоҳаташро ёбед.

Муқоиса кардани масоҳатҳо

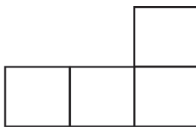
1. Масоҳати доскаи синф аз девори ба он гузошта шуда хурд аст. Масоҳати варақи дафтар ва муқовааш бо ҳам баробар. Расмро таҳлил кунед. Масоҳати секунҷа аз масоҳати давра... (калон аст ё ки хурд?)
2. Ба монанди дигар бузургиҳо тарафҳои масоҳатҳои муқоиса шавандаро бо як хел бузургиҳо чен кардан лозим. Масалан, бо сантиметр ва бо десиметрҳо. Ба вазъият нигоҳ карда барои чен кардани масоҳатҳо аз воҳидҳои ченаки дар ҷадвал буда истифода мебаранд.

$$1 \text{ см}^2 = 100 \text{ мм}^2 \quad 1 \text{ м}^2 = 10000 \text{ см}^2$$

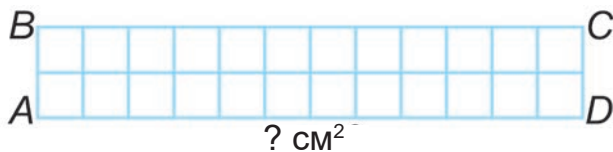
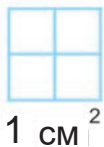
$$1 \text{ м}^2 = 100 \text{ дм}^2 \quad 1 \text{ дм}^2 = 100 \text{ см}^2 \quad 1 \text{ дм}^2 = 10000 \text{ мм}^2$$

3. Дар ҳолатҳои ба болои ҳам гузоштан имкони муқоиса намудан масоҳатҳои қиёсшаванда ба квадратҳои ченакҳояшон якхела ҷудо карда шуда, шумораи ҳар як квадрати дар сатҳ буда, муқоиса карда мешавад.

Ин шаклҳо болои ҳамдигар намехобад. Иббот кунед, ки онҳо масоҳатҳои баробар доранд.

4. Ба росткунҷаи $ABCD$ чандто 1 см^2 мавҷуд аст? Пас, масоҳати росткунҷаи $ABCD$ ба $\square \text{ см}^2$ баробар аст.

5. Агар тарафи квадрат се маротиба зиёд шавад, масоҳати он чанд маротиба зиёд мешавад.
6. Як тарафи секунҷа 18 см. Тарафи дуюмаш аз тарафи якум 20 мм кӯтоҳ. Тарафи сеюм ба $\frac{3}{4}$ қисми тарафи дуюм баробар аст. Периметри секунҷаро ёбед.

7.

8.

Муқоиса кунед:

$$8 \text{ дм}^2 \square 40 \text{ см}^2$$

$$1 \text{ дм}^2 \square 5 \text{ см}^2 + 150 \text{ см}^2$$

$$5 \text{ дм}^2 \square 500 \text{ см}^2$$

$$10 \text{ дм}^2 \square 1000 \text{ см}^2$$

Масоҳати майдони кишт ба 300 м^2 баробар аст. Ба аз $\frac{1}{6}$ қисми он бодиринг, ба аз $\frac{4}{6}$ қисми он помидор коштанд. Ба қаламфур чӣ қадар чой монд?

Воҳидҳои ченаки вақт

1. а) Ақрабаки соат чандро нишон дода истодааст? Баъди 25 дақиқа чандро нишон медиҳад?
- б) 1 соат чанд дақиқа аст? Ақрабаки соат чандто ҳаст? Мушоҳида кунед: то 1 дақиқа гузаштани вақт ақрабаки сония чанд маротиба пурра давр мезанад?

$$1 \text{ h (соат)} = 60 \text{ дақиқа}, 1 \text{ дақ. (дақиқа)} = 60 \text{ с ё s (сония)}$$

2. Агар ақрабаки сонияро нишондиҳандаи соат 1 маротиба пурра давр занад, он чанд сония ё ки дақиқа мешавад?

Агар акрабаки дақиқаро нишондиҳанда 1 маротиба пурра давр занад, чанд дақиқа ё ки соат мешавад? Агар акрабаки соат 1 маротиба пурра давр занад, чӣ қадар вақт мегузарад? Он чанд соат мешавад? 2 маротиба пурра давр занад чӣ қадар вақт мегузарад? Ин чанд соат мешавад?

$$1 \text{ d ё д (шабонарӯз)} = 24 \text{ h ё с (соат)}$$

3. а) Бо дақиқаҳо ифода кунед: 1 соат 25 дақ., 1 соат 55 дақ., 2 соат 30 дақ., 2 соат 40 дақ., 2 соат 50 дақ., 3 соат 55 дақ., 4 соат.
 б) Бо соат ва дақиқаҳо ифода кунед: 70 дақ., 110 дақ., 130 дақ., 150 дақ., 175 дақ., 150 дақ., 175 дақ., 200 дақ., 220 дақ., 250 дақиқа, 400 дақ.
 в) Бо соатҳо ифода кунед:

1 шабонарӯз 6 соат, 2 шабонарӯз, 2 шабонарӯз 12 соат, 3 шабонарӯз, 3 шабонарӯз 10 соат.

4. $50 \text{ с} + 55 \text{ с} = 3 \text{ h} - 5 \text{ дақ.} = 24 \text{ дақ.} 8$
 5. Дуто росткунҷаи гуногуни бузургии масоҳатҳояшон байни ҳам баробар кашед.

6. Сатҳи соатро ҳаминтавр ба 6 қисм тақсим кунед, ки суммаи рақамҳои ҳар як қисм як хел бошад.

7. а) Бо дақиқаҳо ифода кунед: 1 соат 20 дақ., 1 соат 40 дақ., 2 соат, 2 соат 15 дақ..
 б) Бо соат ва дақиқаҳо ифода кунед: 90 дақ., 150 дақ., 180 дақ., 200 дақ., 240 дақ.

8. а) Қади хона 6 м, бараш бошад, 4 м. Масоҳати хонаро бо метри квадратӣ ҳисоб кунед.
 б) Қад ва бари хонаатонро чен кунед. Масоҳаташро бо метри квадратӣ ҳисоб кунед.

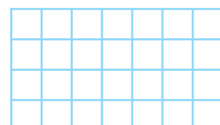
Муносибатҳои байни ченаки воҳидҳои вақт

1. Рӯзи таваллуд, моҳ ва рӯзатанро гӯед. Ҳозир чандсолаед, ба рӯзи таваллудатон чанд сол шуд?

Сол – вақти ба атрофи Офтоб як маротиба давр задани Замин сарфшуда мебошад. 1 сол аз 12 моҳ иборат аст. 1 моҳ аз 31 ё ки 30 шабонарӯз. Феврал – 28 ё ки 29 рӯз. 1 сол 365 ё ки 366 шабонарӯз аст.

2. Сол аз кадом моҳ сар мешавад? Нисфи сол гузашт ва нисфи дуюми он сар шуд. Нисфи якуми сол аз кадом моҳ сар мешавад, бо кадом моҳ тамом мешавад? Нисфи дуюми сол-чӣ? Рӯзҳои нисфи якум ва дуюми сол оё баробаранд? Онҳоро ҳисоб намуда муқоиса кунед.
3. а) Бо соатҳо ифода кунед: 4 шабонарӯз; 11 шабонарӯз; 240 дақиқа; 3600 сония.
б) Бо шабонарӯз ифода кунед: 48 соат; 96 соат; 4 ҳафта.
в) Бо солҳо ифода кунед: 36 моҳ; 84 моҳ; 144 моҳ; 240 моҳ.
4. а) Ин ифодаҳо чанд қисми 1 соатро ифода мекунад: 1 дақиқа; 10 дақиқа; 30 дақиқа; 60 дақиқа.
б) Ифодаҳои зерин чанд қисми 1 метро ифода мекунад: 1 см; 20 см; 30 см; 50 см.
5. Ба ҳар як шакл чандто сантиметри квадратӣ буданаширо шуморед. Масоҳати ҳар як шакл ба чанд баробар аст?

6. Нафиса барои ба маҳфили музикӣ иштирок намуданаш дар як рӯз 120 дақиқа вақт сарф мекунад. Аз $\frac{3}{4}$ қисми ин вақт ба омӯхтани музикӣ, аз $\frac{3}{4}$ қисмаш бошад, ба рафту омад сарф мешавад. Вай чӣ қадар вақт дар маҳфил мешавад?
7. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

8. Агар $x = 0$ бошад, қимати ифодаро ёбед:

$$(5347 + 2136) - 4026 + x \cdot 47$$

$$7804 - (5265 - 3139) + x : 25$$

9. Дар мактаб ҳар як дарс 45 дақиқа давом мекунад. Баъд аз дарси якум ва дуюм 5 дақиқа танаффус, баъди дарси сеюм 15 дақиқа танаффус мешавад. Аз саршавии дарси якум то тамомшавии дарси чорум чӣ қадар вақт мегузарад?

Тақвим

1. а) Дар як сол чанд фасл ҳаст? Номҳои онро гӯед.
 б) Моҳҳои ҳар як фаслро гӯед.
 в) Як сол аз чанд моҳ иборат аст?
 г) Як ҳафта чанд рӯз аст? Рӯзҳои ҳафтара гӯед.
2. а) Ду сол чанд моҳ аст? 3 сол – чӣ?, 5 сол – чӣ?
 б) Се ҳафта чанд рӯз аст? 8 ҳафта – чӣ?
3. Бо ёрии тақвим аз чанд шабонарӯз иборат будани ҳар як фаслро муайян кунед. Миқдори шабонарӯзҳои дар фасл бударо ҳамчун карда, 1 сол аз чанд рӯз иборат буданашро ёбед.

Тақвим – ин қадвали ҳисобкунии байни рӯз, ҳафта, моҳ ва сол мебошад.

4. Ифода тартиб диҳед ва дар асоси қиматҳои ҳарфҳои додашуда қимати онро ёбед. Дар 3 зинаи хонаи бисёррошона n -то хона ҳаст. Ба 7 зинаи ин хона чандто хонадон аст? ($n = 54$).

5. Шавкат ба 24-уми феврал таваллуд шудааст. Он баъди чанд рӯзи саршавии соли нав таваллуд шудааст?

6. Имрӯз чоршанбе. Бо ёрии тақвим кадом рӯзи ҳафта буданахро ёбед.

- а) 12 рӯз аввал? в) 32 рӯз аввал?
 б) баъди 21 рӯз? г) баъди 38 рӯз?

7. Чоряки сеюми соли хониш аз 11-уми январ то 20-уми март давом мекунад. Чоряки сеюм аз чанд шабонарӯз иборат аст?

Градуси кунҷ

Воҳиди ченаки кунҷҳо – градус (дараҷа) аст. Барои чен кардани кунҷҳо аз транспортир истифода мебаранд. Бо навиштҳои муҳтасар, масалан “30 градус” - 30° ифода карда мешавад.

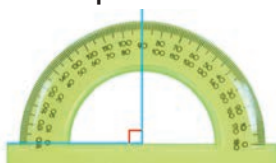

Кунҷи кушод ба 180° , **кунҷи рост** ба 90° баробар аст. **Кунҷҳои тез** аз 90° хурд. **Кунҷҳои аз 90° то 180° буда, кунҷи кунд** мебошад.

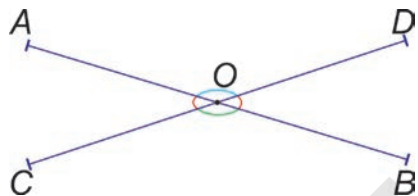
тез

рост

кунд

1. Кунҷҳои ҳангоми буридани порчаҳои AB ва CD ҳосил шударо чен кунед.

а) Кадом кунҷҳо баробаранд?

б) Суммаи кадом кунҷҳо кунҷи кушодро ҳосил мекунад?

2. Дар ду рӯз дар боғи ҳайвонот 210 нафар донишомӯзон рафтанд. Рӯзи якум 4-то, рӯзи дуюм 3-то гурӯҳи якхела рафт. Дар боғи ҳайвонот дар ҳар як рӯз чандтоғӣ донишомӯз рафтааст?

3. Бо ёрии транспортир кунҷҳои LOK , NOD , AOS , BOD – ро чен кунед. Кадомаш кунҷи кушод аст?

4. Секунҷа кашида, кунҷҳои онро чен кунед. Суммаи се кунҷро ёбед. Хулоса бароред.

5. Дар як шабонарӯз ақрабаки дақиқкаи соат бо ақрабаки соат чанд маротиба болои ҳам меафтанд? Чанд маротиба кунҷи рост ҳосил мекунад?

6. Сето кунҷ кашед. Якумаш ба 90° баробар, дуюмаш аз он 40° кам, сеюмаш бошад, 40° калон бошад. Намуди ҳар як кунҷро нависед.

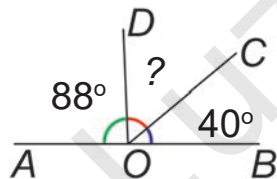
7. а) Қади яке аз дарҳои хона 2 м 40 см, бараш 80 см, қади дари дуюм 2 м 60 см, бараш ба 70 см

баробар аст. Масоҳати дарҳоро бо ҳисоби дет-симетри квадратӣ муайян кунед. Масоҳати кадом дар калон аст?

б) Масоҳати дари хонаатонро муайян кунед.

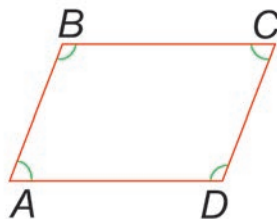
1. Ба $\angle AOD = 88^\circ$; $\angle COB = 40^\circ$ баробар. Чанд градус будани кунҷи $\angle DOC$ – ро ёбед. Кунҷи кушодро нишон диҳед.

2. Кунҷи $\angle ABC = 140^\circ$ бударо кашед.
 а) Нури ба $\angle ABD = \angle DBC = 70^\circ$ баробар гузаронед;
 б) Намуди ҳар як кунҷро гӯед.

3. Кунҷҳои чоркунҷаи $ABCD$ -ро чен кунед.

а) Кунҷҳои $\angle A$ ва $\angle C$; $\angle B$ ва $\angle D$; $\angle A$ ва $\angle B$; $\angle D$ ва $\angle C$ -ро муқоиса кунед.

б) Кунҷҳои чоркунҷаи $ABCD$ -ро ба ҳисоби градус чен карда, суммаи онҳоро ёбед.

4. Муодиларо ҳал кунед:

$$6 \cdot x = 72 \cdot 3$$

$$430 - x = 170 - 40$$

$$x - 210 = 50 \cdot 6$$

$$246 + 28 = x - 49$$

5. Бо соат ва дақиқаҳо ифода кунед: 80 дақ.; 100 дақ.; 120 дақ.; 160 дақ.; 200 дақ.; 250 дақ.; 500 дақ.

6. Аз 10-то чӯб чандто чоркунҷаи якхела сохта метавонед?

7. $238 + 462 : 2$ $936 : 6 + 445$ $848 : 4 + 426 : 2$
 $824 - 963 : 3$ $684 : 2 - 278$ $888 : 8 - 666 : 6$

8.

Доираи ақрабаки дақиқааш даврзананда ба 60-то қисми баробар тақсим карда шудааст. Агар доираи бутун ба 360° баробар бошад, масофаи байни ҳар як тақсимот ба чанд градус баробар аст?

1. Доираи ақрабаки соаташ даврзананда ба 12 қисм тақсим шудааст. Агар доираи бутун 360° бошад, байни ҳар як тақсимот чанд градус аст?

2. Вақти соат шашро нишон медиҳад. Кунчи байни ақрабакҳои соат ба чанд градус баробар аст? Вақт ҳангоми се шудан – чӣ?

3. Масоҳати ҳар як росткунҷаро ёбед.

4. Ақрабаки дақиқаи соат дар давоми 15 дақиқа кунчи чанд градусаро ҳосил мекунад? Дар 30 дақиқа – чӣ?

5. Зафар барои оҳак кардани танаи дарахтон ба падар ёри расонид. Вай дар 1 соат 5-то танаи дарахт-ро сафед кард. Зафар барои сафед кардани танаи дарахтон чӣ қадар вақт сарф кард?

6. Занги соати курант соат чанд бошад, ҳамон қадар садо медиҳад. Дар як шабонарӯз курант чанд маротиба занг мезанад?

7. Боғбон ба боғ дар як соат 10-тоғй кўчати гелос шинонд. Агар рўзе 8 соат ҳамин тавр кор кунад, 240-то кўчатро дар чанд рўз мешинонад?

8. Бо дақиқаҳо ифода кунед: 1 соат 20 дақиқа, 3 соат 20 дақиқа, 6 соат 50 дақиқа, 10 соат 30 дақиқа.

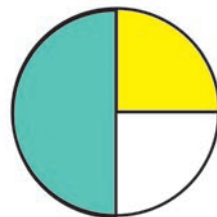

Диаграммаҳои доиравӣ

1. Дар чоряк қисми ҳавлӣ хона сохтанд. Ба нисфаш кишт кардан. Қисми боқимондааш ба майдони бозии бачагон монанда шуд. Тақсимои майдони ҳавлиро бо диаграммаи доиравӣ тасвир кунед.

Ҳал:

Доира кашида чоряк қисми ҷойи хона бо ранги зард, қисми ҷойи киштзорро ранги сабз карданд. Қисми рангнакарда бошад, майдони бозиро ифода мекунад.

2. Дар синфи 3-“А” 32 нафар донишомӯз меҳонад. $\frac{3}{4}$ қисми онҳо ба китобхонаи бачагонаи республика аъзо шуданд. Ба китобхона чанд нафар донишомӯз аъзо шуд? Ҳалли масъаларо бо диаграммаи доиравӣ ифода кунед.

3. Тақсимшавии фаслҳоро дар давоми як сол бо диаграммаи доиравӣ тасвир кунед. Ранги ҳар як фаслҳоро бо рангҳо алоҳида нишон диҳед.

4. Барои ба озмуни фанҳо тайёрӣ дидан 60 масъаларо интихоб намуданд. Манучеҳр нисфи ин

масъалаҳоро, Олимҷон аз чор як қисмашро ҳал намуд. Кӣ бисёр масъала ҳал кардааст ва чандто?

5. Бо метрҳо ифода кунед:

$$\frac{1}{2} \text{ км}; \frac{1}{4} \text{ км}; \frac{1}{5} \text{ км}, \frac{3}{4} \text{ км}; \frac{1}{10} \text{ км}$$

6. Чойи як чўбро иваз намуда ба-робарии дуруст ҳосил кунед.

$$8 + 1 = 6$$

7. Ҳосили тақсимро ба намуди каср нависед ва касрҳои махраҷашон якхеларо муқоиса кунед:

$$\begin{array}{cccc} 52 : 4 & 128 : 8 & 360 : 6 & 375 : 15 \\ 44 : 4 & 200 : 8 & 420 : 6 & 390 : 15 \end{array}$$

Намуна: $52 : 4 = \frac{52}{4}$; $44 : 4 = \frac{44}{4}$; $\frac{52}{4} > \frac{44}{4}$

8. Корхона дар як моҳ 4800-то ҷузъ (детал) кор карда баромад. Дар даҳ рӯзаи яқум аз се як қисми ҳамаи ҷузъҳо, дар даҳ рӯзаи дуюм аз шаш ду қисмашро кор карда бароварданд. Дар кадом даҳрӯза бисёртар ҷузъ кор карда баровардааст?

Касрҳои даҳӣ

1. Бе хаткашак касрҳои махраҷаш 10, 100, ... буда $\frac{1}{10}$, $\frac{7}{10}$, $\frac{49}{10}$, $\frac{2}{100}$, $\frac{66}{100}$ -ро навиштан мумкин. Масалан: ба намуди $5\frac{6}{10}$ қисми бутуни адади омехта 5, қисми касриаш ба $\frac{6}{10}$ баробар буда, ба намуди 5,6 навишта шуда, “панҷ бутун аз даҳ шаш”

гуфта хонда мешавад. 5,6 касри даҳӣ $5\frac{6}{10}$ касри ададии намуди ифодаи даҳии он ё ки “касри даҳӣ” мегӯянд.

$$\frac{1}{10} = 0,1$$

1-то нол 1-то рақам

$$\frac{596}{100} = 5\frac{96}{100} = 5,96$$

қисми бутун қисми каср
2-то нол 2-то рақам

Барои навиштани касри даҳӣ аввал қисми бутуни он баъд вергул гузошта сурати он навишта мешавад.

2. Касри нодурусти $\frac{6}{10}$ – ро ба намуди касри даҳӣ нависед. Агар каср, касри дуруст бошад, онро ба намуди касри даҳӣ барои навиштан, қисми бутун 0 гуфта гирифта шуда, бо вергул аз қисми каср ҷудо карда навишта мешавад.

$$\frac{6}{10} = 0,6; \quad \frac{7}{10} = 0,7; \quad \frac{65}{100} = 0,65$$

3. а) 7 дм 4 см – ро ба детсиметр ифода кунед.

Ҳал: $1 \text{ см} = \frac{4}{10} \text{ дм}$, яъне, $4 \text{ см} = \frac{4}{10} \text{ дм}$.

$$7 \text{ дм } 4 \text{ см} = 7 \text{ дм} = 7,4 \text{ дм}.$$

7-и тарафи чапи вергул – шумораи детсиметрҳои бутун, 4-и дар тарафи ростии вергул аз даҳ як ҳиссаи шумораи детсиметрҳоро ифода мекунад.

- б) Бо детсиметрҳо ифода кунед: 4 дм 5 см; 2 дм 8 см; 1 дм 9 см; 3 дм 6 см.

4. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

Мавҷуд буд	Фурӯхта шуд	Боқӣ монд
		
5212 кг	? кг	Ним чорякаш

5. Касрҳои дурустро ба намуди касрҳои даҳӣ ифода кунед:

$$\frac{3}{10}; \quad \frac{5}{10}; \quad \frac{9}{10}; \quad \frac{4}{10}; \quad \frac{1}{10}$$

6. Порчаи дарозиаш 10 см буда кашед ва онро ба 10 қисми баробар тақсим кунед. 2 қисмашро ранг кунед ва қисми ранг кардашударо аввал ба намуди касри оддӣ, баъд ба намуди касри даҳӣ ифода кунед.

7. Касри дурустро ба намуди касри даҳӣ нависед:

 $\frac{1}{10}; \quad \frac{7}{10}; \quad \frac{2}{10}; \quad \frac{4}{10}; \quad \frac{8}{10}$

1. а) Касри $\frac{49}{10}$ – нодурустро ба намуди касри даҳӣ нависед.

Ҳал: Миқдори сифрҳои махраҷи касри $\frac{49}{10}$ якто. Пас, рақамҳои дар сурат бударо аз рост ба тарафи чап якто шуморида, вергул мегузорем: 4, 9. Дар касри даҳӣ ҳосилшуда, рақами баъд аз вергул истода – 9 қисми касри он: $\frac{49}{10} = 4,9$.

б) Касри $\frac{5}{100}$ – ро ба намуди касри даҳӣ нависед.

Ҳал: Миқдори сифрҳои махраҷи касри $\frac{5}{100}$ дуто.

Бинобар ин, рақамҳои дар сурат бударо аз рост ба тарафи чап дуто шуморида, вергул гузошта мешавад. Дар пеши рақами 5 аз сабаби набудани дигар рақам 0 навишта мешавад.

Ҷавоб: $\frac{5}{100} = 0,05$

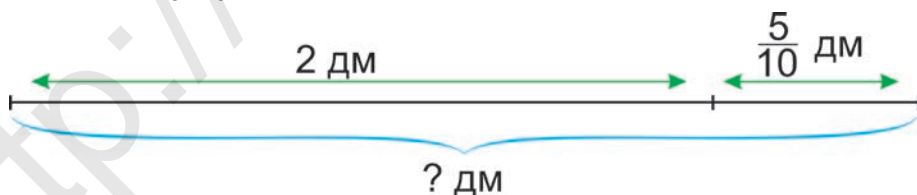
Агар шумораи сифрҳои дар махраҷи касри дуруст аз рақамҳои дар сурат буда, зиёд бошад, ба ҷойҳои намерасида 0 гузоштан лозим.

2. Касри дурустро ба намуди касри даҳӣ нависед:

$$\frac{2}{100}; \quad \frac{8}{100}; \quad \frac{64}{100}; \quad \frac{99}{100}$$

3. $568 : 4$ $405 : 5$ $3729 : 3$ $5808 : 4$
 $656 : 8$ $564 : 4$ $4950 : 2$ $6508 : 4$

4. Дарозии умумии порчаро ёбед:

5. Қисми бутун ва касри ин ададҳоро нишон диҳед:
 $2,4$; $5,7$; $0,81$; $7,09$; $0,16$; $12,2$

6. Ба намуди касри даҳӣ нависед:

$$\frac{1}{10}; \quad \frac{2}{10}; \quad \frac{5}{10}; \quad \frac{6}{10}; \quad \frac{7}{100}; \quad \frac{9}{100}; \quad \frac{3}{100}$$

- 7.** Сайёҳ аз $\frac{1}{10}$ қисми роҳро пиёда, боқимондашро бо автомобил тай намуд. Агар дарозии умумии роҳ 810 км бошад, сайёҳ чанд км пиёда гаштааст?

Ифода кардани касрҳои даҳӣ ба намуди касри оддӣ

- Бо метрҳо ифода кунед:
35 дм; 76 дм; 4 дм; 36 см; 14 дм, 23 дм
Ҳал: 1 дм = $\frac{1}{10}$ м. **Яъне,** 35 дм = $\frac{35}{10}$ м
- Аз дўкон 1 кг 500 г панир ва аз он 300 г кам рағани зард харид карданд. Аз дўкон ҳамагӣ чӣ қадар маҳсулот харид кардаанд?
- Ба намуди касри оддӣ нависед:
0,3; 0,7; 0,1; 1,7; 4,2; 7,6
Ҳал: $\frac{3}{10} = 0,3$. **Яъне,** $0,3 = \frac{3}{10}$
- Росткунча ба 10-то қисми баробар тақсим намуда, 3 қисми он ранг карда шудааст. Чанд қисми росткунча ва чанд ҳиссаи он ранг накарда монд? Ҷавобро оддӣ ва дар шакли касри даҳӣ нависед.
- Ним соат чанд дақиқа? Чанд сония? Чоряк соат – чӣ?

- 6.** Ба намуди касри оддӣ нависед:
0,2; 0,5; 0,1; 4,6; 9,8; 5,7

- 7.** Ба намуди касри даҳӣ нависед:

$$\frac{3}{10}; \quad \frac{4}{10}; \quad \frac{7}{10}; \quad \frac{9}{10}; \quad \frac{15}{10}; \quad \frac{15}{100}$$

1. Аз 10 кг орд 450-то самбўса пухтанд. Аз 25 кг орд чандто самбўса тайёр кардан мумкин? Бо ду усул ҳал кунед.
2. Ба намуди касри даҳй нависед: Сифр бутун аз даҳ ҳашт; панҷ бутун аз даҳ ду; шонздаҳ бутун аз даҳ панҷ; сифр бутун аз даҳ се;
3. $2 \text{ сол } 4 \text{ моҳ} + 4 \text{ сол } 5 \text{ моҳ } 1 \text{ сол } 6 \text{ моҳ} - 1 \text{ сол } 5 \text{ моҳ}$
 $7 \text{ сол } 5 \text{ моҳ} - 6 \text{ сол } 5 \text{ моҳ } 3 \text{ сол } 10 \text{ моҳ} + 5 \text{ сол } 2 \text{ моҳ}$
4. Секунҷаҳои баробарпаҳлӯ, баробартараф, гуногунтараф кашед.
5. Азиза, Лазиза ва Ҳафиза дар як сол, дар баҳор, тобистон ва тирамоҳ таваллуд шудаанд. Азиза аз Лазиза, Ҳафиза аз Азиза калон нест. Қадом духтар дар қадом фасл таваллуд шудааст?

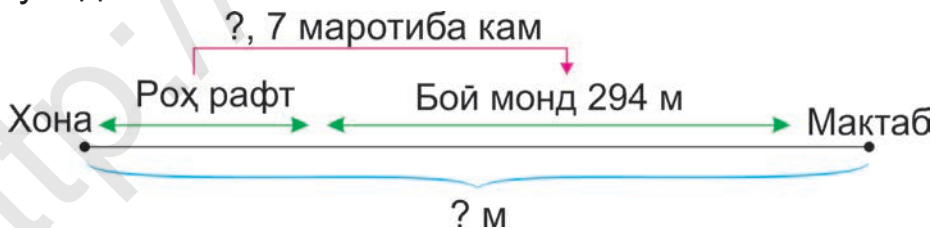

6. Ба намуди касри оддий нависед:

- а) сурат 3 махраҷ 4 б) махраҷ 10 сурат 9.
 в) сурат 7 махраҷ 3 г) махраҷ 12 сурат 5.

7. Дар асоси нақша масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед.

1. 36 см-ро бо метр ифода карда, ба намуди касри даҳй нависед.

Ҳал: $1 \text{ см} = \frac{1}{100} \text{ м}$, яъне, $36 \text{ см} = \frac{36}{100} \text{ м} = 0,36 \text{ м}$.

Ҷавоб: 36 см = 0,36 м.

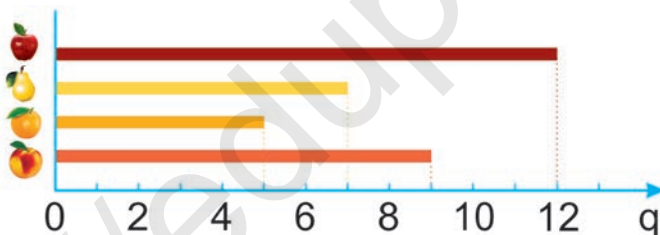
- 45 см; 56 см; 76 см; 84 см- ро бо метрҳо ифода кунед.
- Қасрҳоро хонед ва ба намуди қасри оддӣ нависед: 0,34; 0,5; 0,17; 0,26; 0,04; 4,48.

Намуна: 0,34 – сифр бутун аз сад сию чор: $\frac{34}{100}$

- Дар тири ададҳо ба нуқтаҳои O , D ва K ададҳои мувофиқро гӯед. Ба намуди қасри даҳӣ нависед.

- Массаи меваҳоро бо кг ифода кунед.

- Ба нашриёт 1640-то китоби дарсӣ нашр карданд. Ин $\frac{1}{6}$ қисми фармоишро ташкил медиҳад. Ҷамағӣ чӣ қадар китоби дарсӣ нашр намудан лозим?

- Ба намуди қасри даҳӣ нависед: 3 бутун аз даҳ 3; сифр бутун аз даҳ 7; сифр бутун аз сад 54; 6 бутун аз сад 36; 1 бутун аз сад 8; 57 бутун аз даҳ 8; 2 бутун аз сад 28; 5 бутун аз сад 6.

1. Касрҳои нодурустро ба намуди ададҳои омехта ифода кунед:

$$\frac{9}{4}; \quad \frac{17}{6}; \quad \frac{39}{12}; \quad \frac{54}{4}$$

2. Ҳосили тақсимиро ба намуди касри даҳӣ нависед: бисту панҷ тақсими даҳ; панҷоҳу шаш тақсими даҳ; як саду сию се тақсими даҳ; панҷ саду ҳаштод тақсими сад.

Намуна: $25 : 10 = \frac{25}{10} = 2 \frac{5}{10} = 2,5$

3. Ин ададҳоро ба намуди касрҳои оддӣ ва даҳӣ нависед: аз даҳ ҳафт; се бутун аз сад бису чор.
4. Дарозии хати шикастаро ёфта бо мм ифода кунед:

5. Аҳрор, Собит, Нигина ва Мастура ҳамагӣ 5-то дафтар хариданд. Агар ҳар яке аз онҳо камаш яктогӣ дафтар гирифта бошад, дафтарҳои дар онҳо бударо бо чанд вариант тақсим кардан мумкин? Ҷадвалро пур кунед:

	Аҳрор	Собит	Нигина	Мастура
1	2	1	1	1
2				
3				

6. Аз полиз дар як рӯз 735 кг қулфинай чинда гирифтанд. Аз онҳо 535 кг барои тайёр намуда-

ни шарбат фиристода шуд. Боқимондаи он ба дўконҳо 8 кг-мӣ бо қуттиҳо супорида шуд. Чанд қуттӣ қулфинай ба дўконҳо супорида шудааст?

7. Бо метрҳо ифода намуда, ба намуди касри даҳӣ нависед:

18 см; 27 дм; 86 дм 2 см; 6 см; 18 см

Ба тартиб овардан ва муқоиса кардани касрҳои даҳӣ

Дар системаи шумори даҳӣ воҳидҳои ҳар як хона аз воҳидҳои хонаи аз ҳудаш баъд истода, 10 маротиба хурд аст. Хонаи 1-уми баъди вергули касрҳои даҳӣ низ аз хонаи воҳидҳо 10 маротиба хурд, хонаи 2-юми баъди вергул бошад, аз хонаи воҳидҳо 100 маротиба хурд аст.

Муқоисаи касрҳои даҳӣ мисли муқоисаи ададҳо ба амал иҷро мегардад.

Масалан, касри даҳии 3,28 аз касри 3,38 хурд.

1. Дар тири ададҳо ду касрро муқоиса кунед:

$0,8 \square 0,7$ $0,3 \square 0,1$ $1,47 \square 1,48$
 $0,9 \square 0,8$ $0,8 \square 0,8$ $2,69 \square 2,71$

2. Ба ҷойи ситораҷаҳо ҷӣ гуна рақамҳо гузоранд, нобаробарӣ дуруст мешавад?

$0,^*6 > 0,77$ $2,^*1 < 2,41$ $0,71 < 0,7^*$
 $5,8^* > 5,86$ $2,53 < 2,^*3$ $0,1^* > 0,15$

3. Касри даҳии махраҷаш 100 будаи дар байни ададҳои 6,76 ва 6,81 воқеъ бударо нависед.

4. Ба намуди касри даҳӣ нависед:

$$\frac{71}{10}; \quad \frac{492}{100}; \quad \frac{348}{10}; \quad \frac{18}{100}; \quad \frac{19}{100}$$

5. Ба ҷойи ситорачаҳо чӣ гуна адад гузоранд, баробарӣ ва нобаробарӣ дуруст мешавад?

$$\begin{array}{lll} 56,* = 56,4 & 7,5* < 7,53 & 2,34 > 2,*4 \\ 12,* \leq 12,4 & 26,* \geq 26,7 & 9,57 \leq 9,5* \end{array}$$

6. Касри дурустро ба намуди касри даҳӣ нависед:

$$\frac{7}{10}; \quad \frac{9}{100}; \quad \frac{36}{100}; \quad \frac{1}{10}; \quad \frac{9}{10}$$

7. Ба дӯкон 310-то моҳии зағора ва 370-то хонмоҳӣ оварданд. Агар ҳар рӯз 150-тоғӣ моҳӣ фурӯшанд, баъди 3 рӯз чандто моҳӣ боқӣ мемонад?

1. Касри даҳиро ба намуди касри оддӣ ифода кунед:

$$4,4; \quad 0,7; \quad 0,58; \quad 33,8; \quad 0,9; \quad 6,2$$

2. Қадоме аз ададҳои зерин аз 6 калон ва аз 7 хурд аст?

$$6,7; \quad 7,2; \quad 5,9; \quad 6,2; \quad 6,17; \quad 7,1; \quad 6,9; \quad 5,8$$

3. Агар $x = 2463$, $z = 654$ бошад, миқдори ҳамаи гиштҳоро масъала тартиб дода ёбед.

4. Дар тири ададҳо ба ададҳои зерин нуқтаҳои мувофиқро ишора кунед: 1,5; 1,1; 2,3; 1,8

5. Ҳамаи ададҳои дар байни ду касри даҳӣ воқеъ бударо бо тартиби афзуншавӣ нависед.

а) 0,5 ва 6,3; б) 4,1 ва 8,9; в) 0,15 ва 4,89

6. Дар тире ададҳо ба адаҳои зерин нуқтаҳои мувофиқро ишора кунед: 0,2; 0,9; 1,1; 1,7

7. Аз майдони полиз ҳамагӣ 3240 кг шалғам, бодиринг ва сабзӣ гирифтанд. Агар бодиринг аз $\frac{1}{4}$ қисми, шалғам аз $\frac{1}{4}$ қисми, сабзӣ аз $\frac{2}{4}$ қисми ҳосилро ташкил диҳад, аз ҳар як сабзавот чанд килограмм гирифта шудааст?

1. Барои дуруст шудани баробарӣ ба ҷойи ситора-ча касри даҳӣ гузored:

$$1 \text{ мм} = * \text{ см} \qquad 1 \text{ дм} = * \text{ м}$$

$$1 \text{ см} = * \text{ дм} \qquad 1 \text{ см} = * \text{ м}$$

2. Барои дуруст шудани баробарӣ ба ҷойи ситора-ча чӣ хел ададҳо гузоштан лозим аст?

$$\frac{21}{100} = 0,* \qquad \frac{36}{100} = 0,* \qquad \frac{16}{*} = 0,16$$

$$\frac{*}{100} = 0,75 \qquad 4,98 = 4 \frac{98}{*}$$

3. Касри даҳиро бо тартиби афзуншавӣ нависед: 0,8 0,3 1,4 0,4 7,4 3,8

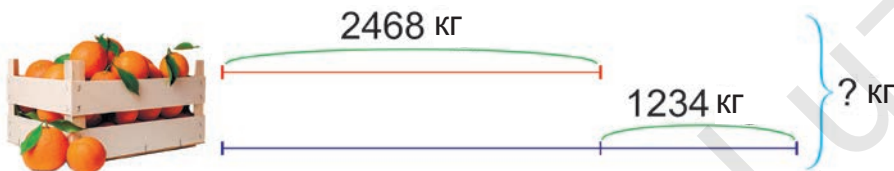
4. Таҳлил кунед. Аз ҳар як мева чӣ қадарӣ оварданд? Ангур аз нок чанд кг зиёд? Нисбат ба фуруҳтан олучаи боқимонда чанд маротиба кам аст?

Меваҳо	Себ	Нок	Олуча	Шафтолу	Ангур
Фуруҳта шуд	1600 кг	640 кг	540 кг	320 кг	1250 кг
Боқӣ монд	120 кг	360 кг	180 кг	160 кг	200 кг

5. Аз 12-то чўб чанд хел росткунча сохта метавонед?

6. Дар асоси нақша масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

7. Ҳисоб кунед ва тақсимро бо зарб санҷед:

$$574 : 2 \quad 588 : 3 \quad 7815 : 5 \quad 7208 : 8$$

1. Дарозии порчаро бо метрҳо ифода намуда, ба намуди касри даҳӣ нависед:

70 см; 28 см; 36 см; 80 см; 30 см; 2 дм; 6 дм; 9 дм

Намуна: $70 \text{ см} = \frac{70}{100} \text{ м} = 0,7 \text{ м}$

2. Ба намуди касри даҳӣ навишта, бо тартиби камшавӣ ҷойгир кунед:

$$\frac{1}{10}; \quad \frac{2}{10}; \quad \frac{5}{10}; \quad \frac{6}{10}; \quad \frac{8}{10}; \quad \frac{9}{10}$$

3. Ифодаҳоро нависед:

а) Ба адади 354 ҳосили тақсими ададҳои 426 ва 6 – ро ҷамъ кунед.

б) Ҷамъшавандаи якум a , ҷамъшавандаи дуюм бошад, ба ҳосили зарби ададҳои b ва 6 баробар аст.

в) Зарбкунандаи якум x , зарбкунандаи дуюм ба ҳосили зарби ададҳои 7 ва y баробар аст.

4. Доира ба 4-то қисмҳои баробар ва ҳар як қисм боз ба 3-то қисмҳои баробар тақсим карда шуд. Доира ба чандто қисм тақсим шуд?

Аз ин қисмҳо чандтоаш: доираи бутун; аз $\frac{1}{2}$ доира; аз $\frac{3}{4}$ доирааро ҳосил мекунад?

5. Аз чўбҳои дар шакл буда дутоашро гиред, ки миқдори квадрат 2-то шуда монад. Инро бо чанд усул ба амал баровардан мумкин?

6. Бо метрҳо ифода кунед: 1 км 600 м; 3 км 650 м; 10 км 500 м; 2 км 150 м.

7. Аз 120 кг ангур 30 кг мавиз мегиранд. Барои 1 кг мавиз гирифтани чанд килограмм ангур лозим?

Аз 200 кг ангур чанд кг мавиз мегиранд?

Даврзани шаклҳо

1. Дар дохили доира чўби гўгирдро гузошта, дар атрофи маркази доира давр занонед. Кунчи даврзани ҳангоми 90° , 180° ва 270° шудан, вазъияти чўбро кашед. Шакли чўб тағйир наёфта, фақат чойгиршавиаш ба доира тағйир ёфта, нисбат ба марказ симметрии чойгир шуд.

2. Агар ақрабаки соат дар ҳар як қадам чоряк қисми доира тоб хўрад, кадом пайдарпайи ҳосил мешавад? Аз чор гурўҳ дар кадомаш дуруст нишон дода шудааст?

3. Ақрабаки дақиқайи соат вақт 12 : 00 буданаширо нишон дода, ба 90° давр занад, соат чанд мешавад? Ақрабаки соат ба 180° тоб хурад – чӣ?

4. Аз маркази доираи дар расм буда даст гирифта, ба чанд градус тоб диҳем, боз расми болоиҳам хобанда (афтанда) ҳосил мешавад?

5. а) Чӣ гуна ҳосили зарби ду адад ба ҳосили ҷамъи онҳо баробар мешавад?

б) Чӣ гуна ҳосили ҷамъи ду адад ба ҳосили тарҳи онҳо баробар мешавад?

в) Чӣ гуна ҳосили зарби ду адад ба ҳосили тақсими онҳо баробар мешавад?

6. Муодиларо ҳал кунед ва ҷавобҳояшро санҷед:

$$x - 2461 = 5364 - 1681 \quad 2356 + x = 3537 + 269$$

$$6271 - x = 2347 + 257 \quad x - 356 = 456 + 168$$

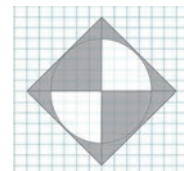
7. Бо сонияҳо ифода кунед: 1 дақ. 40 с; 2 дақ. 8 с; 3 дақ. 20 с; 4 дақ. 10 с; 5 дақ. 50 с; 6 дақ. 40 с.

Намуна: 1 дақ. 40 с. = 60 с + 40 с = 100 с.

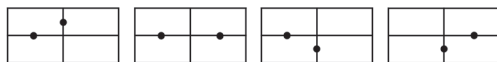

Симметрияи кунҷ

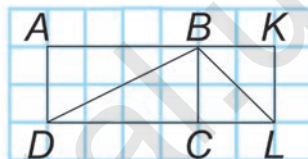
1. Нақшаро кашед. Тири симметрияро гузаронед. Ин шакл нисбат ва маркази доира чанд градус давр занад, боз ба ҳолати аввалааш меояд?

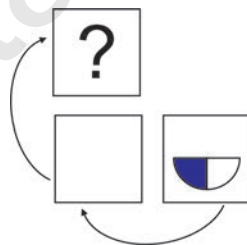
2. Аз дохили карточкаҳо дуто якхелаашро ёбед.

3. Аз ҳисоби катакҳо масоҳати чоркунҷаҳои $ABCD$ ва $BKLC$ – ро ёбед. Пас аз порчаи DB гузаронидан, масоҳати секунҷаҳои ABD ва DBC – ро муқоиса кунед.

4. Қоғази ба тарафи рост расм кашида ро бо тарафи чапаш ба муқобили он гардонда, пас аз тарафи болои он ба сӯи муқобил баргардонданд. Пас, кадом расм ҳосил мешавад?

5. Чӣ хел иҷро шудани амали зарбро фаҳмонед ва мисолҳоро ҳал кунед:

$$1) 25 \cdot 47 \cdot 4 = 25 \cdot 4 \cdot 47 = 100 \cdot 47 = 4700;$$

$$2) 7 \cdot 50 \cdot 6 \cdot 2 = (7 \cdot 6) \cdot (50 \cdot 2) = 42 \cdot 100 = 4200$$

$$42 \cdot 6 \cdot 5 \qquad 80 \cdot 20 \cdot 5 \qquad 2 \cdot 5 \cdot 45 \cdot 4$$

$$50 \cdot 7 \cdot 4 \qquad 25 \cdot 90 \cdot 4 \qquad 9 \cdot 4 \cdot 50 \cdot 2$$

6. Ба ҳар як халтача 6-тоғӣ, ба ҳар як қуттӣ 5-тоғӣ себ гузоштанд. Агар ҳамаи себ 27-то бошад, ба чандто халта ва чандто қуттӣ себ гузоштаанд? Шумораи ҳамаи себҳо 34-то бошад – чӣ?

7. Шумо барои дарс тайёр кардан чӣ қадар вақт сарф кардед? Дар ин вақт ақрабаки дақиқаи соат ба чанд градус тоб меҳӯрад?

8. Барои кӯҳ баромадан, 2 соату 45 дақ, аз кӯҳ фаромадан 1 соату 35 дақ. сарф шуд. Барои ин сайёҳат ҳамагӣ чӣ қадар вақт сарф шудааст?

1. Барои ақрабаки дақиқаи соат ба 90° тоб хӯрдан, чанд дақиқа лозим мешавад? Ба 180° – чӣ?

2. Агар ақрабаки дақиқаи соат пурра барои як бор давр задан ба 360° тоб хӯрад, барои ба $\frac{1}{3}$; $\frac{5}{6}$; $\frac{1}{12}$ қисмҳои давраи бутун баробар шуданаш ба чанд градус тоб хӯрданаш лозим?

3. Барои дуруст шудани баробарӣ ба ҷойи x чӣ хел адад гузошта мешавад?

а) $x \cdot (100 - x) = 0$

б) $(x - 200) \cdot (300 - x) = 0$

в) $(a - x) \cdot (x - b) = 0$

г) $(600 - x) \cdot (x - 200) = 0$

4. Дар расм саршавӣ ва тамомшавии машғулоти акс ёфтааст. Чанд вақт давом кардани машғулоти ёбед.

5. Ҷойи ду ҷӯбро иваз карда, баробарии дуруст ҳосил кунед.

$$2 - 7 = 2$$

6. Муодиларо ҳал карда ҷавобашро санҷед:

$5 \cdot x = 250$

$x \cdot 6 = 6720$

$8 \cdot x = 9032$

$x \cdot 7 = 420$

$9 \cdot x = 8199$

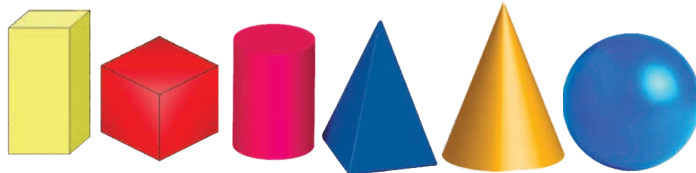
$x \cdot 9 = 6948$

7. Ба корхона дар ду рӯз 1424-то бозича тайёр карданд. Агар ҳар рӯз як хел тайёр кунанд, дар се рӯз чандто бозича тайёр мекунанд?

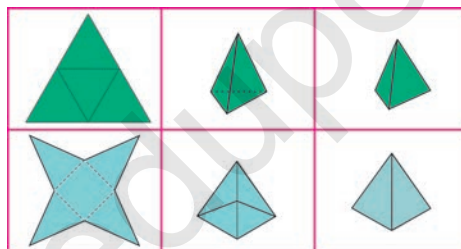

Фигураи фазогӣ – пирамида

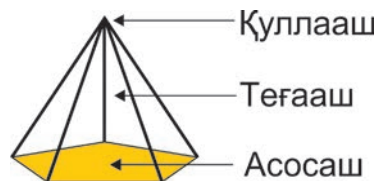
1. Фигураҳои фазогиро дар ёд доред:

2. а) Аз коғазии картон секунҷаи баробартараф бурида гиред ва онро қатъ карда пирамидаи секунҷа ҳосил кунед:
 б) Дар коғазии картон мисли нақша, шакл кашед ва онро бурида гиред. Аз рӯйи хатҳои гуногун коғазҳоро қатъ карда, пирамидаи чоркунҷа ҳосил кунед.

3. Массайи чойи пачка кардашуда бо қуттиаш 130 г. Агар дар 38-то қуттӣ массайи чой 3800 г бошад, массайи ҳамаи қуттиро ёбед.
4. Ҷойгиршавии қуллаҳо ва теғаҳои пирамидаро таҳлил кунед. Аз ҳама боло қуллаи пирамида воқеъ аст. Тарафҳои паҳлӯии пирамида аз секунҷаҳо, қисми поёнаш аз бисёркунҷаҳо иборат буда, асоси он меноманд. Миқдори кунҷҳои асоси он чӣ қадар бошад, пирамида ҳамон қадар кунҷа мегӯянд.

5. Ба дуредгар 9-то тахтаи чўбин буд. Он якчанд тахтаро гирифта, ҳар яки онро ба 5 қисми баробар арра кард. Пас шумораи тахтаҳо 33-то шуд. Ҷангдто тахтаро ба қисмҳо чӯдо карда арра кард?

6. Ченаки қиматҳоро бо миллиметрҳо ифода кунед:

1 см 4 мм

4 см 6 мм

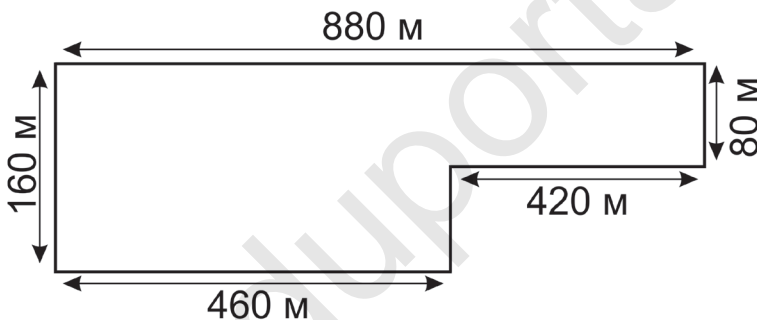
7 см 8 мм

2 см 8 мм

5 см 3 мм

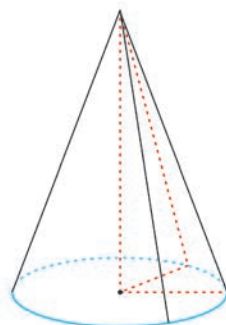
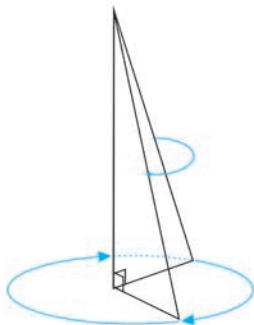
8 см 1 мм

7. Агар дар 1 дақиқа 80 м роҳ гашта шавад, атрофи боғро дар чанд дақиқа давр задан мумкин?

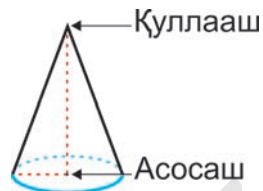

Фигураи фазогӣ – конус

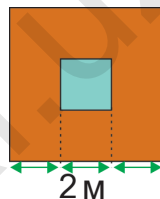
1. Агар секунҷаи росткунҷаро дар атрофи кунҷи росташ давр занонем конус ҳосил мешавад.

2. Нақшаи конусро таҳлил кунед. Асоси конус аз доира иборат аст. Радиуси он ба яке аз тарафҳои секунҷаи росткунҷа баробар аст.

3. Дар атрофи ҳавзи квадратшакли тарафаш 2 метр, пайраҳаи бараш 2 метр карданд. Дар он тахтасанги масоҳати 1 м^2 буда хобонда шуд. Барои ин чандто тахтасанг истифода шуд?

4. $1368 \cdot 3$ $746 \cdot 12$
 $4638 \cdot 2$ $17 \cdot 257$

5. Юсуф барои таҷриба, моеъи дар зарфи калон бударо ба 10-то банка рехт. Моеъи дар як банка бударо боз ба 10-то банкачаҳо тақсим намуд. Пас ҳар яки моеъи ба ду банкача бударо 10-тогӣ ба банкаҳо рехт. Дар натиҷа ба чанд банкаҳо моеъ мавҷуд аст? Нақшаро давом дода, ҳалли масъаларо фаҳмонед.

6. Бо сантиметрҳо ифода кунед:

$\frac{1}{2}$ м; $\frac{3}{10}$ м; $\frac{1}{5}$ м; $\frac{7}{10}$ м; $\frac{1}{10}$ м

7. Ҳангоми дар осие кашидани гандум аз $\frac{3}{4}$ қисми он орд ҳосил мешавад. Барои ҳосил кардани 900 кг орд чӣ қадар гандум майда кардан лозим?

Дар шаклҳои гуногун ифода кардани маълумотҳо

1. Ҷадвалро пур кунед:

Зарбшаванда	101		4	120		287
Зарбкунанда	9	200		50	3	
Ҳосили зарб		200	888		333	8323

2. Дар хоҷагӣ 612 г гандум даравиданд. Ин аз $\frac{3}{4}$ қисми ҷав ва $\frac{1}{3}$ қисми ҷуворимаққаро ташкил дод. Аз хоҷагӣ ҳамагӣ чӣ қадар ҳосил ҷамъ кардаанд?

3. Ифодаҳоро навишта, қимати онҳоро ёбед:

а) Ҳосили тақсими ададҳои 468 ва 9 – ро 7 маротиба зиёд кунед;

б) Суммаи ададҳои 219 ва 87 – ро 2 маротиба кам кунед;

в) Ба 859 ҳосили тарҳи ададҳои 3740 ва 870 – ро ҷамъ кунед.

4. Порчаи AB – и дарозияш 12 см – а кашед ва дар он нуқтаҳои D, E, F – ро ҳаминтавр ишора кунед, ки дар натиҷа дарозии порчаҳои ҳосилшудаи AD, DE, EF, FB байни худ баробар бошад.

5. Квадратро ба 4-то секунҷа ва ба 1-то квадрат ҷудо карда бурида гиред. Аз ин қисмҳо сето квадрат созед.

6. Ҷадвалро пур кунед:

Тақсимшаванда	1280		4400	7930		8722
Тақсимкунанда	20	80		65	48	
Ҳосили тақсим		8	22		164	14

7. Дар хоҷагии фермерӣ 14 нафар коргарон 102 кг қулфинай чинда, ба қуттиҳои 12 кг-мӣ ҷойгир карданд. Ҳамаи қулфинайро ба чандто қуттӣ ҷойгир кардаанд?

1. Қимати ифодаи ҳарфии $d : c - po$ ёбед.

$$d = 3085 \quad c = 5$$

$$d = 4270 \quad c = 7$$

$$d = 8652 \quad c = 6$$

2. Квадрати тарафаш 4 см 5 мм буда кашед. Порчаи кунҷҳои муқобили пайвастанандаи онро гузаронед. Кадом намуди секунҷаҳо ҳосил шуд? Масоҳати квадратро ёбед.

3. Амалҳои ифодаҳои қавсдори иҷро кунед:

$$(3378 - 2154) : 3 \cdot 2 \quad 4242 : (7 \cdot 3) + 1459$$

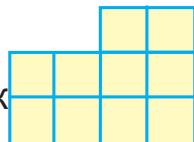
$$9321 - 12 \cdot (1836 : 6) \quad 2758 + (8921 - 8529) \cdot 3$$

4. Қади майдони яхи росткунҷашакл 30 м ва бараш 60 м. Агар барои ях тайёр кардан, ба ҳар 5 м^2 7 сатил об сарф кунанд, барои ин майдон ҳамагӣ чанд сатил об лозим мешавад?

5. Шакли додашударо ҳаминтавр ба ду

ҷудо кунед, ки шаклҳои ҳосил шуда як хел бошанд.

6. $570 : x + 297 = 354$ $3072 + c \cdot 8 = 3304$.

7. Фабрикаи паррандапарварӣ ба дӯконҳо 6000 дона тухм доданаҳ лозим. Ба 10 қуттиё, ки ба ҳар яки он 350 дона ва ба 4 қуттиё, ки ба ҳар яки он 150 дона тухм буд ҷойгир карда шуд. Ба дӯконҳо боз чӣ қадар тухум фиристоданашон лозим?

Масъалаҳои ба муодила оварда расонанда

1. Аз ду шаҳар ба муқобили якдигар автомобилҳо ба роҳ баромаданд. Автомобили якум 324 км,

дуюмаш аз он 126 км кам роҳ гашт. Агар масофаи байни ду шахр 1211 км бошад, масофаи байни онҳо чанд км роҳ мемунад? Масъаларо муодила тартиб дода ҳал кунед.

2. $1971 + x : 7 = 2129$ $1224 - x : 6 = 859$

3. Аз a кг бодиринги аз полиз кандашуда, 235 кг-ми он намак карда шуд. Бодирингҳои боқимондаи b кг-ро ба сабадҳо андохтанд. Дар асоси ин маълумотҳо ифодаи ҳарфӣ тартиб диҳед.

4. Тақвими роҳ таҳлил кунед. Кадом рӯзҳо чудо карда нишон дода шудааст. Ғайр аз якшанбе номҳои ҳамаи рӯзҳои ид мешударо гӯед.

5. а) Ба қойи $x + 12 = x + x + x + x + x$ -и дар муодила буда, кадом адад пинҳон аст?

б) Ба қойи $x + 12 = x + x + x + x$ -и дар муодила буда, кадом адад пинҳон аст?

6. Муодиларо ҳал кунед:

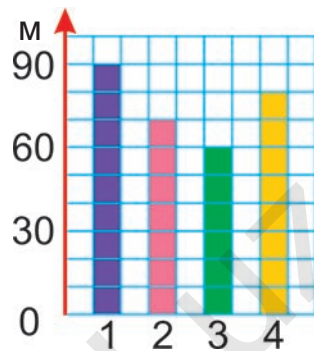
$$\begin{array}{lll} x : 3 = 192 & x : 5 = 143 & x : 8 = 111 \\ 531 : x = 3 & 995 : x = 5 & 567 : x = 9 \end{array}$$

7. Донишомӯзон барои бастании тӯҳфаҳо 4 м 50 см тасма хариданд. Агар барои ҳар як тӯҳфа 15 см тасма сарф шавад, чандто тӯҳфа бастаанд?

1. Агар варзишгар дар 1 соат бо велосипед 20 км масофаро тай кунад, 60 км, 120 км, 180 км масофаро дар чанд соат тай карданаш мумкин?

2. Дар диаграмма баландии чор бинои нав сохташудаи оварда шудааст. Баландии ҳар як биноро ёбед.

3. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва натиҷаро санҷед:

$$2819 : 27 \quad 7831 : 32 \quad 3869 : 41 \quad 6753 : 35$$

$$8341 : 12 \quad 3422 : 23 \quad 1849 : 24 \quad 4381 : 25$$

4. Муқоиса кунед:

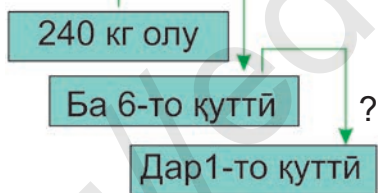
\geq \leq $=$

$$8 \text{ м } 36 \text{ см} \square 837 \text{ см} \quad 9400 \text{ м} \square 9 \text{ км } 400 \text{ м}$$

$$6 \text{ қ } 70 \text{ кг} \square 6500 \text{ кг} \quad 7800 \text{ кг} \square 8 \text{ т } 700 \text{ кг.}$$

5. Дар асоси алгоритмҳо масъала тартиб диҳед ва натиҷаи онро муқоиса кунед:

Баробар тақсим шуд

Баробар тақсим шуд

6. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

7. Китобхонаи Миллии Ўзбекистон ба номи Алишер

Навой соли 1890 ташкил ёфта бошад, 100 солагии он кай ҷашн гирифта шудааст? 200 солагии он кай ҷашн гирифта мешавад?

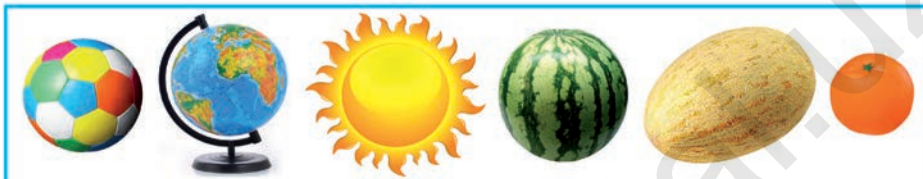
Масъалаҳои дуамала ва дуқадама

1. а) Сайёҳон қад-қади соҳил 708 м, дар ҷангал 326 м роҳ гаштанд. Баъд масофаи ба ин ду роҳ баробарро дар дашт тай намуданд. Сайёҳон ҳамагӣ чӣ қадар роҳ гаштаанд?
 б) Сайёҳон дар соҳил 708 м, дар ҷангал аз он 3 маротиба кам гаштанд. Баъд, масофаи бо ин ду роҳ баробарро бо дашту саҳро гаштанд. Сайёҳон бо дашту саҳро чӣ қадар роҳ гаштаанд?
 1) Барои ёфтани ҳалли масъалаҳои a ва b чанд маротиба амалро иҷро кардед?
 2) Барои ёфтани ҳалли масъалаҳои a ва b аз кадом амалҳо истифода бурдед?
2. $3870 : 43 \cdot 18$ $86 \cdot 74 + 680 : 40 \cdot 36$
 $266 \cdot 29 : 38$ $4200 - (8460 : 90 + 354)$.
3. Ифодаҳоро нависед:
 а) Нарҳи курта x сӯм, шим аз он 4 маротиба қимат. Шим ва курта дар якҷоягӣ чанд сӯм аст?
 б) Массайи каду b кг, харбуза аз он 2 кг сабук. Массайи якҷояи онҳоро ёбед?
 в) Дар кӯл k литр, дар бочка аз он 9 маротиба кам об меғунҷад. Ҳаҷми кӯл аз ҳаҷми бочка чӣ қадар калон аст?

Намуна: $x + (x \cdot 4)$

4. Барои ишора кардани порчаҳо ба ду нӯги он яке аз ҳарфҳои A , B , C , D гузошта мешавад. Аз ин ҳарфҳо истифода бурда, чандто порчаи дуто ҳарфи якхела нагузошта сохтан мумкин?

5. Предметҳои курашакро ёбед:

6. $5647 - 36 \cdot 14 \square 265 + 45 \cdot 35$

$3206 + 30 \cdot 81 \square 9806 - 57 \cdot 28$

7. Дар асоси ҷадвал сето масъала тартиб диҳед.

?, 2346-то кам

?, 3 маротиба зиёд

1. Дар як банд 180 м бахмал аст. Ба харидори якум нисфи он, ба дуюмаш аз се як қисми бахмали боқимондари фуруҳтанд. Харидори дуюм чанд метр бахмал харидааст?

2. $216 \cdot 12 + 2856$ $105 \cdot 14 + 2485$

$24 \cdot 23 - 332$ $128 \cdot 12 - 566$

3. Ба дарси санъати тасвирӣ алгоритми бо мӯйқалам кор карданро тартиб диҳед. Дар ин алгоритм тар-

тиби иҷрои кадом амалҳоро тағйир додан мумкин, кадомашро мумкин нест?

- а) Ба коғаз кашидан;
- б) Ба ранг гузоштани мўйқалам;
- в) Пўшидани либоси махсус;
- г) Кушодани қутиҳои рангҳо;
- д) Ҷойгир кардани коғаз ба миз.

4. Бари росткунҷа 21 см аст. Он $\frac{1}{3}$ қисми барашро ташкил медиҳад. Периметри росткунҷаро ёбед.

5. Майдони гулзор росткунҷашакл буда, тарафи a -и он 250 м, тарафи b -и он бошад, 150 м. Периметри майдон 800 м. Агар тарафи a -и майдонро 100 м кўтоҳ карда, тарафи b -и онро 100 м дароз кунем, оё периметри ин майдон тағйир меёбад?

6. $4128 + 43 \cdot 34$ $(864 + 96) : 30 + 3846$
 $5478 - 35 \cdot 78$ $(7712 - 832) : 40 - 87$

7. Дар асоси ҷадвал масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.

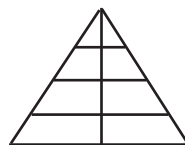
Майдони як хонаи синф	Миқдори синфхонаҳо	Майдони ҳамаи хонаҳо
45 м ²	15 – то	?
	14 – то	?

ТАКРОҶИ ВА УМУМИГАРДОНИИ МАВОДҲОИ ДАР СИНФИ 3 – ЮМ ОМУҲТАШУДА

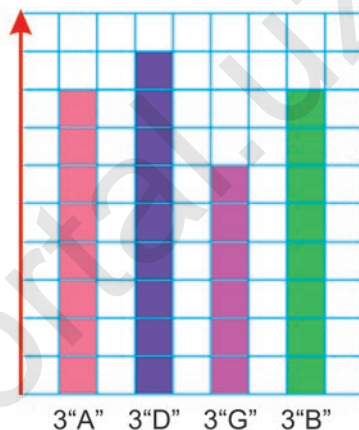
1. Масъалаи мухтасар тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:
 Ҳамааш – 360-то асбоби хониш.

Баробар тақсим шуд – ба 4-то мактаб. Ба 1-то мактаб – ? – то асбоби хониш.

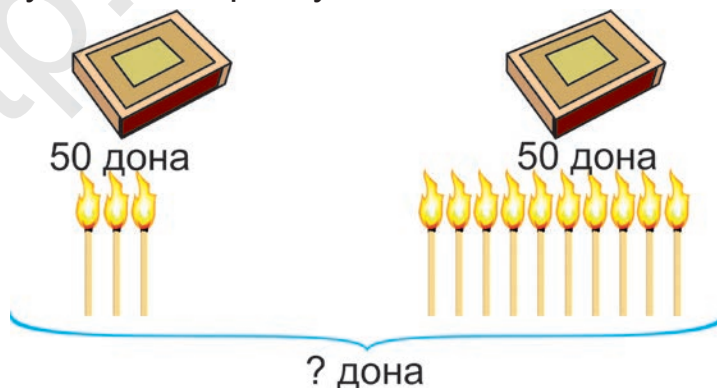
2. Дар шакл чандто секунҷа ва чандто чоркунҷа пинҳон карда шудааст?

3. Диаграммаро таҳлил карда, миқдори донишомӯзони аз чор синф ба маҳфилҳои гуногун иштирок доштаро ёбед. Ҳар як катаки дар тири диаграмма буда ба 3 нафар донишомӯз баробар аст.

4. Дар боғи ҳайвонот барои бузи кӯҳӣ 36 м², барои асп бошад, аз он 4 маротиба зиёд ҷой ҷудо карданд. Барои онҳо ҳамагӣ чанд метри квадратӣ ҷой ҷудо карда шудааст?
5. Дар ҳар як ду қуттии гӯгирд 50 донагӣ гӯгирдҷӯб ҳаст. Дар қуттии якум 3-тоашро, дар қуттии дуюм нӯги 10-тоаш оташгиронида шавад, ҳамагӣ дар ду қуттӣ миқдори ҷӯбчаҳо чандто мемонад?

6. Дар асосӣ расмҳои асбоби ҳисобкунаки барқӣ масъала тартиб диҳед:

	01.02.2020	01.03.2020	Фарқи нишондодҳо
Нишондод	1687	1835	?

7. Амалҳоро иҷро кунед ва натиҷаи онро санҷед:

$$1246 : 2 \quad 1563 : 3 \quad 4248 : 4 \quad 6426 : 6$$

$$658 \cdot 2 \quad 873 \cdot 3 \quad 932 \cdot 4 \quad 868 \cdot 7$$

1. Ба $\frac{1}{2}$ дм², $\frac{2}{5}$ м², $\frac{3}{5}$ м² чанд см² квадратӣ ҳаст?

Ҳал: 1 дм² = 100 см². **Яъне,** $\frac{1}{2}$ дм² = 50 см²

Ҷавоб: $\frac{1}{2}$ дм² = 50 см²

2. Дар асоси алгоритмҳо масъалала тартиб диҳед ва ҳал кунед.

$$1437 + 1794$$

$$? \cdot 3$$

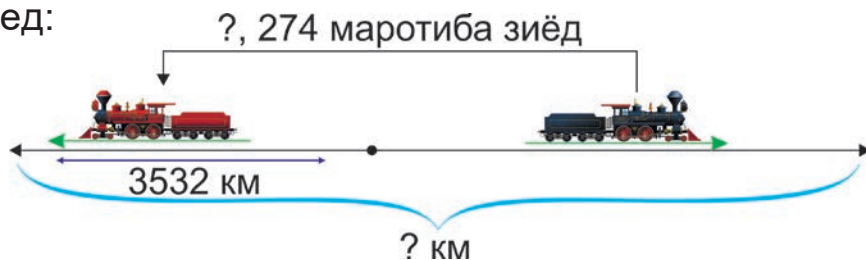
$$?$$

$$6428 : 4$$

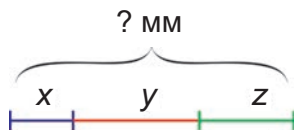
$$? \cdot 3$$

$$?$$

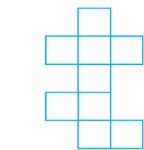
3. Дар асоси нақша масъала тартиб диҳед ва ҳал кунед:

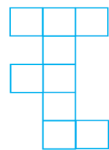
4. Ҳангоми $x = 3$ см; $y = 5,6$ см; $z = 4,4$ см будан, дарозии ҳамаи порчаҳоро бо мм ифода карда ёбед.

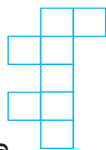
5. Шакли дар тарафи паҳлӯӣ бударо бурда, кадоме аз шаклҳои зеринро сохтан намешавад?

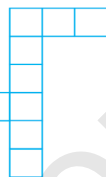
a

b

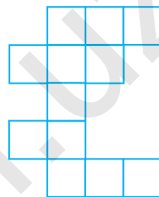
d

e

f

6.

$$1265 + 3 \cdot 2229$$

$$4 \cdot (2174 + 105)$$

$$4627 - 2 \cdot 1248$$

$$8 \cdot (711 - 596)$$

7.

а) Дуто росткунҷаи гуногуни масоҳаташ 18 см^2 буда кашед.

б) Дуто росткунҷаи гуногуни периметраш 18 см буда кашед.

1. Махраҷаш ба 8 баробар будааст:

а) 5-то касри дуруст; б) 5-то касри нодуруст нависед.

2. Муодилаҳоро ҳал кунед ва ҷавобҳояшро санҷед:

$$x + 5164 = 7333$$

$$4346 + x = 9545$$

$$3502 - x = 1246$$

$$x - 248 = 7356$$

3. $783 : 3 \square 522 : 2$

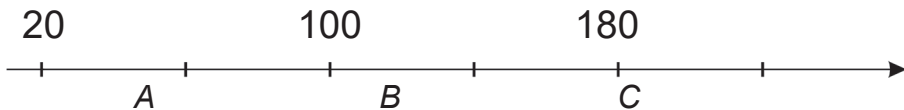
$489 : 3 \square 924 : 4 - 157$

$768 : 4 \square 955 : 5$

$955 : 5 \square 846 : 6 + 143$

4. Дар тири ададҳо ба нуқтаҳои А, В ва С ададҳои мувофиқояндаро ёбед:

5. $\frac{5}{8}$ қисми иштирокчиёни озмуни ихтироъкорони Ҷавононро наврасони то 15 сола, $\frac{3}{8}$ қисми онро наврасони аз 15 сола калон ташкил медиҳанд. Агар ҳамаи иштирокчиён 336-то бошанд, миқдори наврасони то 15 соларо ёбед?

6. $2686 + 12 \cdot 114$ $13 \cdot 112 + 11 \cdot 133$
 $8237 - 14 \cdot 112$ $14 \cdot 211 - 15 \cdot 111$

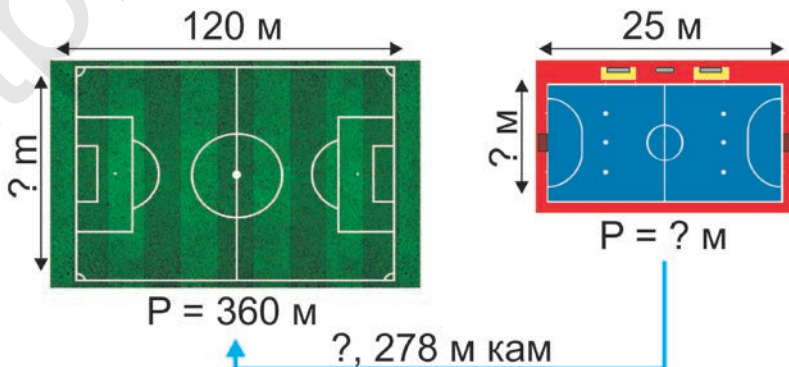
7. Ду мошини боркаши якхела семент кашонид. Мошини якум 13 маротиба, мошини дуюм бошад, 17 маротиба рафтуо кард. Дар мошини якум 78 т семент кашонид. Мошин дуюм чанд тонна семент кашонидааст?

1. Ба ҷойи ситорачаҳо ҷи гуна рақамҳо гузоранд, нобаробарӣ дуруст мешавад?

$0,5 > 0,78$ $5,6 < 5,46$ $0,62 < 0,2$
 $6,8^* > 6,86$ $7,76 < 7,6$ $0,3^* > 0,36$

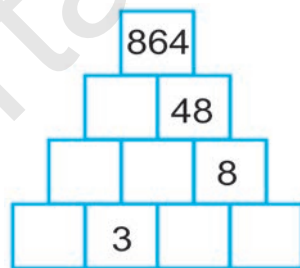
2. Дар асоси расм масъала тартиб диҳед:

3. Қадаш аз бараш 3 маротиба калон буда, бари росткунча 18 см. Масоҳат ва периметри чоркунчаро ёбед.
4. Ба нобаробарии $x \leq 7$ мувофиқоянда қимати x – ро ёбед ва дар тири ададӣ нишон диҳед.
5. Касри нодурустро ба ададҳои омехта баргардонед.

$$\frac{7}{2}; \quad \frac{14}{3}; \quad \frac{19}{4}; \quad \frac{31}{5}; \quad \frac{42}{10}$$

6. Пирамидаи ададӣ ба ҳосили зарби адади дар болояш буда ва ба ду адади дар зераш буда баробар аст. Катакҳои холиро пур кунед.

7. Бо ёрии тақвим зодрузатон дар кадом рӯзи ҳафта буданаширо муайян кунед.

8. Дар охири соли хониш ҳангоми таҳлил кардани ҳолати 120-то китоби дарсии дар синфи 3-юм истифода бурда шуда, аз онҳо аз 20 як қисм баҳои “3”, аз 6 як қисм баҳои “4” ва боқимондааш бошад, бо сабаби хеле хуб нигоҳ доштани китоб баҳои “5” гузошта шуд. Ба чандто китобҳои дарсӣ баҳои аъло гузошта шуд?

МУНДАРИҶА

Такрори маводҳои дар синфи 2-юм омӯхташуда

Ададҳои ду ва сеҳонадорро аз хона гузашта	
чамъ ва тарҳ кардан.....	3
Ифодаҳои қавсноқ.....	6
Ҳосияти гурӯҳбандии чамъ	7
Аз адад тарҳ кардани ҳосили чамъ ё ки ҳосили тарҳ	9
Бо иштироки ададҳои 0 ва 1 зарб ва тақсим кардан.....	10
Ҳосияти ҷойивазкунии зарбкунандаҳо.....	11
Якчанд ҳиссаи адад ва аз рӯи ҳисса ёфтани ҳуди адад.....	13
Зарб ва тақсим.....	14
Комбинаторӣ ва масъалаҳои мантиқӣ.....	15

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ БЕРУН АЗ ҶАДВАЛ. ФИГУРАҶОИ ГЕОМЕТРӢ

Ифодаҳои намуди $20 \cdot 3$, $30 \cdot 4$	17
Ифодаҳои намуди $60 : 3$, $100 : 2$	18
Ифодаҳои намуди $90 : 30$	20
Зарб кардани сумма ба адад ва адад ба сумма.....	21
Ифодаҳои намуди $23 \cdot 4$, $4 \cdot 23$	23
Тақсим кардани сумма ба адад.....	24
Ифодаҳои намуди $42 : 3$, $72 : 4$	25
Санҷидани тақсим ва зарб	26
Тақсим кардани адади духонадор ба адади духонадор.....	27
Зарб кардани зарбшавандаҳои аз се ва аз он зиёд.....	29
Тақсими бақиядор	30
Санҷидани тақсими бақиядор.....	31
Муайян кардани хати рост.....	32
Порча ва нур.....	34
Бо иштироки адади 100 зарб ва тақсим кардан.....	36
Ифодаҳои намуди $200 \cdot 3$, $800 : 4$	37
Ифодаҳои намуди $320 \cdot 3$	38
Ифодаҳои намуди $490 : 7$	40
Ифодаҳои намуди $600 : 20$, $900 : 300$	41
Ифодаҳои намуди $240 : 30$	42

Мустаҳкамкунӣ.....	43
Дар доҳили 1000 хаттӣ зарб ва тақсим кардан. Аз хона нагузашта зарб намудан.....	45
Аз даҳӣ гузашта зарб кардан.....	46
Аз садӣ гузашта зарб кардан.....	48
Аз даҳӣ ва садӣ гузашта зарб кардан.....	49
Ифодаҳои намуди 396 : 3.....	50
Ифодаҳои намуди 346 : 2.....	52
Ифодаҳои намуди 852 : 4.....	53
Ифодаҳои намуди 216 : 3.....	55
Ифодаҳои намуди 276 : 4.....	56
Ифодаҳои намуди 742 : 7.....	57
Муайян кардани тақсимкунанда ва каратиҳои адад.....	59
Ба адади духонадор зарб кардан.....	62
Намудҳои секунҷаҳо.....	65
Алгоритми иҷрои амалҳо....	67
Алгоритми иҷро намудани амалҳо дар ифодаҳои қавснок.....	68
Мустаҳкамкунӣ.....	69
Ба қисмҳои баробар тақсим кардани порча.....	70
Ба қисмҳои баробар тақсим кардани доира.....	71
Ба қисмҳои баробар тақсим кардани бисёркунҷаҳо.....	72
Бо намудҳои гуногун дода шудани масъалаҳо	74

РАҚАМБАНДӢ ДАР ДОХИЛИ 10000. АМАЛҲОИ АРИФМЕТИКӢ. БУЗУРГИҲО

Рақамбандӣ кардани ададҳои чорхонадор	76
Дар намуди суммаи хонаи воҳидҳо тасвир кардани адади чорхонадор.....	77
Муқоиса кардани ададҳои чорхонадор.....	79
Аз таърихи математика: Рақамҳо чӣ хел пайдо шудааст?	
Маълумотҳои шавқовар аз таърихи математика.....	80
Ҷамъ ва тарҳ дар доҳили 10 000.....	82
Системаи шумори позитсион ва ғайрипозитсион.....	87
Рақамҳои римӣ.....	88

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ ДАР ДОХИЛИ 10000

Зарб ва тақсими даҳонӣ.....	90
-----------------------------	----

Зарби хаттии натиҷааш дар доҳили 10000.....	93
Тақсими хаттӣ дар доҳили 10000	96
Санҷиши тақсим.....	100
Санҷиши зарб.....	101
Воҳидҳои ченаки дарозӣ.....	102
Муносибатҳои байни воҳидҳои ченаки дарозӣ.....	103
Воҳидҳои ченаки масса (вазн).....	105
Муносибатҳои байни воҳидҳои ченаки масса.....	106

ИФОДАҲОИ МАТЕМАТИКӢ. НОБАРОВАРИҲО. ФИГУРАҲОИ ГЕОМЕТРӢ

Ёфтани қимати ифодаҳои $a + b$ ва $a - b$	108
Ёфтани қимати ифодаи $a \cdot b$	109
Ёфтани қимати ифодаи $a : b$	110
Масъалаҳои таркибдор.....	111
Мулоҳизаҳои рост ва дурӯғ.....	117
Нобаробарӣ. Аломатҳои калон набуда ва хурд набуда.....	119
Хатҳои рости параллел (мувозӣ).....	120
Хатҳои рости перпендикуляр (амудӣ).....	122
Фигураҳои симметрия нисбат ба тир.....	123

КАСРҲОИ ОДӢ. КАСРҲОИ ДАҲИИ СОДДА. БУЗУРГИҲО ФИГУРАҲОИ ГЕОМЕТРӢ

Мафҳуми каср.....	126
Касрҳои махраҷашон 2, 4, 8 буда.....	129
Касрҳои махраҷашон 3, 6, 12 буда.....	132
Касрҳои дуруст ва нодуруст.....	134
Мафҳуми ададҳои омехта.....	136
Муқоиса қардани касрҳо.....	141
Муқоиса қардани касрҳои махраҷаш якхела.....	143
Муқоиса қардани касрҳои суръаташ якхела.....	145
Муқоиса қардани касрҳо бо ним ҳисса.....	148
Қасри адади додашуда ва ёфтани каср аз адад.....	151
Ҷамъ ва тарҳи касрҳои оддӣ.....	152
Ҷамъ қардани касрҳои махраҷашон якхела.....	154
Тарҳ қардани касрҳои махраҷашон якхела.....	156
Воҳидҳои ченаки масоҳат.....	159

Муқоиса кардани масоҳатҳо.....	162
Воҳидҳои ченаки вақт.....	163
Муносибатҳои байни ченаки воҳидҳои вақт.....	165
Тақвим.....	166
Градуси кунҷ.....	167
Диаграммаҳои доиравий.....	171
Касрҳои даҳӣ.....	172
Ифода кардани касрҳои даҳӣ ба намуди касри оддӣ.....	176
Ба тартиб овардан ва муқоиса кардани касрҳои даҳӣ.....	180
Даврзании шаклҳо.....	184
Симметрияи кунҷ.....	185
Фигураи фазогӣ – пирамида.....	188
Фигураи фазогӣ – конус.....	189
Дар шаклҳои гуногун ифода кардани маълумотҳо.....	191
Масъалаҳои ба муодила оварда расонанда	192
Масъалаҳои дуамала ва дурақама.....	195
Такрорӣ ва умумигардонии маводҳои дар синфи 3 – юм оўмўхташуда.....	197

B 94

Burhonov Sattor.

Matematika: 3-sinf uchun darslik / S.Burxonov, O'.Xudoyorov, Q.Norqulova, N.Ruzikulova, L.Goibova. – T.: «SHARQ», 2019. – 208 b.

ISBN 978-9943-26-914-9

UO'K: 51.(075)
KBK 22.1

O'quv nashri

BURXONOV SATTOR OSIMOVICH, XUDOYOROV O'KTAM
BOLTABOYEVICH, NORQULOVA QARSHIGUL, RUZIKULOVA
NIGORA SHUXRATOVNA, GOIBOVA LOLAJON YULDASHEVNA

MATEMATIKA

Umumiy o'рта ta'lim maktablarining
3-sinfi uchun darslik
(Tojik tilida)

To'rtinchi nashr

«SHARQ» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2019

Тарчимон А.Эшонқулов

Муҳаррир Ҷ.Эшонқулов

Мусаҳҳаҳ Б.Эшонқулов

Муҳаррири бадеи Б.Бобожонов

Мусаввир Н.Тўйчибоева

Саҳифабанди компютери О.Фозилова, М.Атхамова

Литсензияи нашр АИ № 201, 28.08.2011.

Ба чопаш 15.08.2019 рухсат дода шуд. Андозаи 70x90 ^{1/16}.
Гарнитурани «Arial» Кегли 14,5. Бо усули офсет чоп шудааст. Ҷузъи
чопи шартӣ 15,21. Ҷузъи ҳисоби нашриёт 15,61.

Теъдоди нашр 6851 нусха. Рақами фармоиш № 441.

**Дар матбааи Ширкати саҳҳомии таъбу нашри «SHARQ» чоп гардидааст.
Нишонӣ: 100000. Шаҳри Тошканд, кўчаи Буюк Тўрон, 41.**

Чадвали нишондиҳандаи ҳолати китоби дарсии ба ичора додашуда

T/r	Ному насаби донишомӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб Ҳангоми гирифтани	Имзои раҳбари синф	Ҳолати китоб Ҳангоми супоридан	Имзои раҳбари синф
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Чадвали болой Ҳангоми ба ичора дода шудан ва дар охири соли хониш баргардонида гирифтани китоб аз тарафи раҳбари синф аз рӯи меъёрҳои зерин баҳо гузошта мешавад:

Нав	Ҳолати китоб Ҳангоми бори аввал супоридан.
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳои ҳаст, нодарида, ҷудо нашуда, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қач шудааст, канорҳои хоҳида, якҷанд хатҳо кашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад. Аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир шудааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир шудааст. Дар баъзе саҳифаҳо хат кашида шудаанд.
Ғайри қаноатбахш	Муқова хат кашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат кашида, ранг карда партофта шудааст, китобро барқарор карда намешавад.

B 94

Burhonov Sattor.

Matematika: 3-sinf uchun darslik / S.Burxonov, O'.Xudoyorov, Q.Norqulova, N.Ruzikulova, L.Goibova. – T.: «SHARQ», 2019.– 208 b.

ISBN 978-9943-26-914-9

UO'K: 51.(075)
KBK 22.1

O'quv nashri

BURXONOV SATTOR OSIMOVICH, XUDOYOROV O'KTAM
BOLTABOYEVICH, **NORQULOVA QARSHIGUL**, RUZIKULOVA
NIGORA SHUXRATOVNA, GOIBOVA LOLAJON YULDASHEVNA

MATEMATIKA

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
3-sinfi uchun darslik
(Tojik tilida)

To'rtinchi nashr

«SHARQ» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2019

Тарчимон А.Эшонқулов
Муҳаррир Ҷ.Эшонқулов
Мусаҳҳаҳ Б.Эшонқулов
Муҳаррири бадеи Б.Бобоҷонов
Мусаввир Н.Тўйчибоева

Саҳифабанди компютерӣ О.Фозилова, М.Атхамова

Литсензия нашр АИ № 201, 28.08.2011.

Ба чопаш 15.08.2019 рухсат дода шуд. Андозаи 70x90 $\frac{1}{16}$.
Гарнитурани «Arial» Кегли 14,5. Бо усули офсет чоп шудааст. Ҷузъи
чопии шартӣ 15,21. Ҷузъи ҳисоби нашриёт 15,61.

Теъдоди нашр 1112 нусха. Рақами фармоиш № 441-А.

**Дар матбааи Ширкати саҳҳомии таъбу нашри “SHARQ” чоп гардидааст.
Нишонӣ: 100000. Шаҳри Тошқанд, кўчаи Буюк Тўрон, 41.**